

Flykt

GRÄNSLÖS NR 8 2017 | CENTRUM FÖR ÖRESUNDSSTUDIER

Flykt

BJÖRN MAGNUSSON STAAF, FREDRIK NILSSON & CHARLOTTE ÅKERMAN (RED.)
GRÄNSLÖS NR 8 2017 | CENTRUM FÖR ÖRESUNDSSTUDIER | ISSN 2001-4961

Centrum för Öresundsstudier (CORS), Lunds universitet, har i uppdrag att skapa nätverk och forska om frågor som rör Öresundsregionen, dansk-svenska relationer, dansk kultur, historia och det danska samhället. Som ett led i detta arbete arrangeras årligen flera workshops till vilka forskare inbjuds att diskutera angelägna frågor, forskningsansatser och forskningsresultat.

Kunskapen om de frågor som behandlas sprids genom CORS:s bokserie samt genom denna tidskrift, *Gränsløs. Tidskrift för studier av Öresundsregionens historia, kultur och samhällsliv*.

Tidskriften riktar sig till forskare, men vänder sig även till studenter, opinionsbildare och en allmänt intresserad allmänhet. Den är tematiskt uppbyggd, vilket innebär att varje nummer kretsar kring en bestämd fråga. *Gränsløs* är tillgänglig via Centrum för Öresundsstudier hemsida och är kvalitetsgranskad av ett redaktionsråd.

Tema för det åttonde numret är flykt och flyktingmottagande.

GRÄNSLØS
Tidskrift för studier av Öresundsregionens historia, kultur och samhällsliv
nr 8 2017

Centrum för Öresundsstudier
Lunds universitet

<http://CORS.lu.se>

Ansvarig utgivare:
Fredrik Nilsson

Grafisk form:
Mia Krokstæde

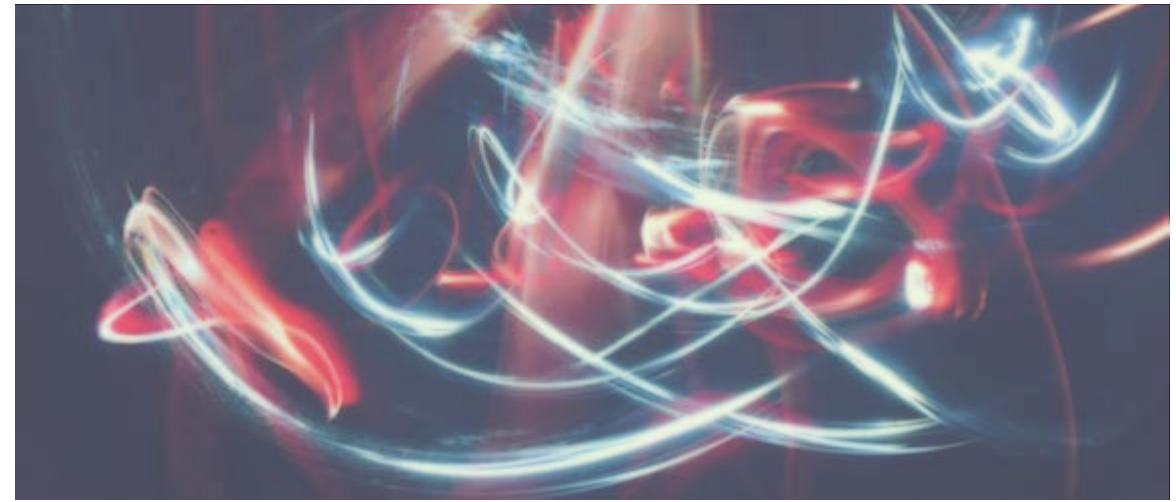
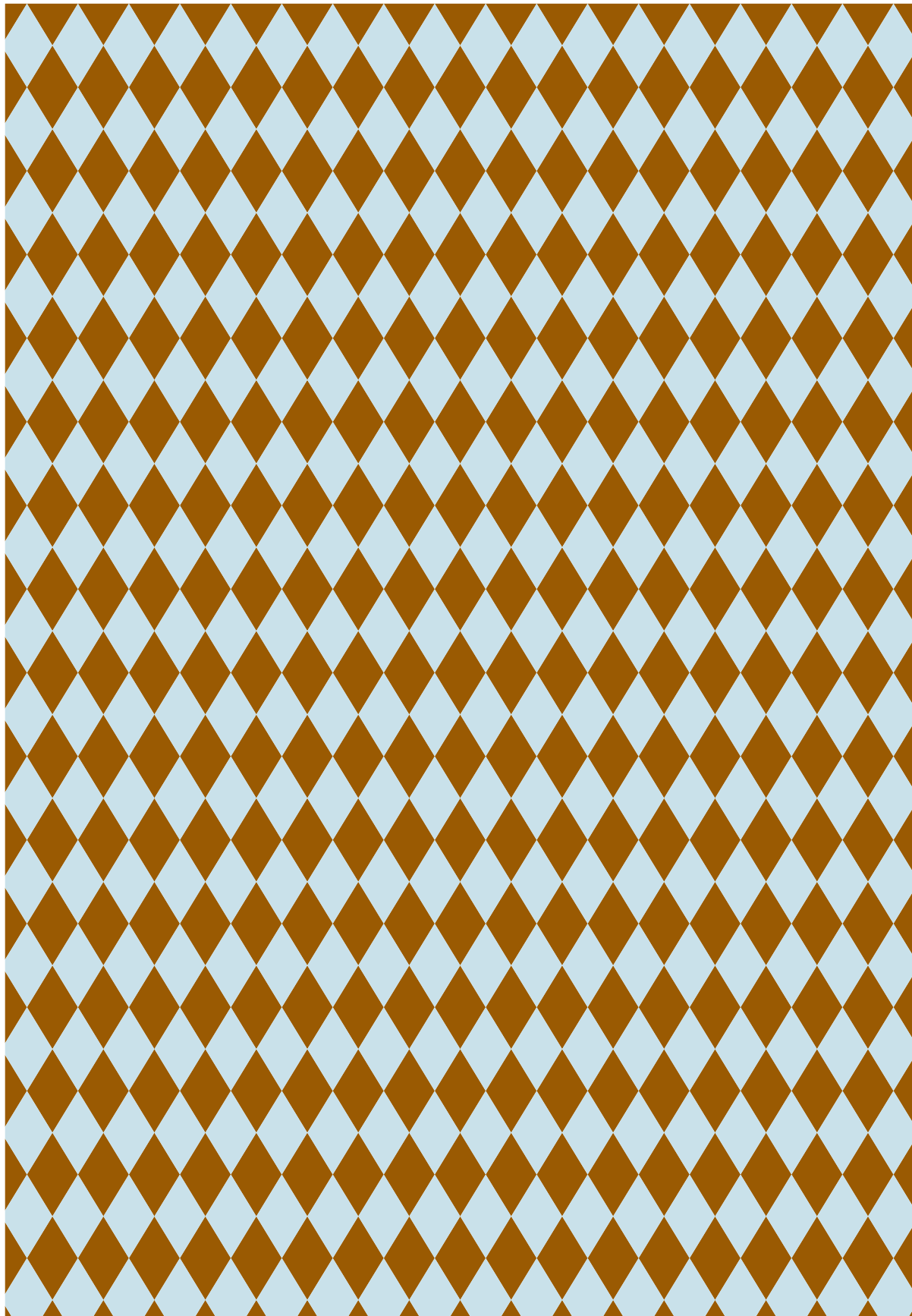
Omslag:
Daniel von Appen

Tryck: Media-tryck, Lunds universitet

ISSN 2001-4961

Innehåll

<i>Björn Magnusson Staaf, Fredrik Nilsson & Charlotte Åkerman</i>	
FLYKT	5
<i>Andreas Nilsson & Aila Peterson</i>	
VÄNTAN	10
<i>Markus Idvall & Fredrik Nilsson</i>	
”MAN BÖR HA EN MEDICINSK SPÄRR”	23
<i>Karin Sjöberg</i>	
MALMÖ STAD OCH DE ENSAMKOMMANDE BARNEN HÖSTEN 2015	36
<i>Daniel Mårs & Isabel Rescala</i>	
NÄR GRÄNSEN ÅTER BLEV SYNLIG	41
<i>Anna Bank & Marsanna Petersen</i>	
PÅ FLYKT I NORDVÄSTRA SKÅNE	54
<i>Kjell Hansen</i>	
FLYKTINGMOTTAGANDET OCH LANDSBYGDENS FRAMTID	67
<i>Lakshmi Freier</i>	
WHICH REFUGEES DESERVE OUR HELP?	78
<i>Sofia Laine & Kirsti Salmi-Niklander</i>	
VOLUNTEER WORK AMONG ASYLUM SEEKERS AND REFUGEES IN FINLAND FROM 2015 TO 2017	90
<i>Sandra Neergaard-Petersen</i>	
”FÅR JAG SÄGA HJÄLPA?”	101
FÖRFATTARPPRESENTATIONER	106

Björn Magnusson Staaf, Fredrik Nilsson & Charlotte Åkerman

Flykt

Det moderna samhället präglas av en febrig vilja till uppbrott och att vara i rörelse förknippas med frihet (Kern 2003, Tomlinson 2007). Karin Boye fångar utomordentligt väl modernitetens hyllning av uppbrottet i dikten "I rörelse" (1927) som bland annat rymmer följande formulering; "Bryt upp, bryt upp! Den nya dagen gryr; Oändligt är vårt stora äventyr". Dikten är förstas färgad av sin tid. Boye kunde inte veta hur mobilitet i allmänhet och migration i synnerhet skulle utvecklas under 1900-talets senare del och det inledande 2000-talet.¹ Fler människor än någonsin befinner sig på flykt och vi påminns dagligen – antingen genom direkta möten med människor eller genom rapporter i massmedia – om att mobilitet fortfarande är genomsyrat av frihetsideal, men i praktiken är det en frihet som är kringskuren och ojämnt fördelad (Adey 2010:92).² Runt millennieskiftet levde enligt UNHCR uppemot 50 miljoner människor på flykt och antropologen Michel Agier beskrev situationen på följande vis:

Fifty million "victims of forced displacement" add up to a whole country defined by one common feature, the humanitarian description of 'victim', a population reduced to the sole imperative of keeping alive far from home, in places of waiting. Nothing more. An unknown people that no one knows what to do with, human beings who have become both victims and undesirables. (2008:8)

År 2006 var migrationen av sådan omfattning att Kofi Annan, då FN:s generalsekreterare, talade om "a new era of mobility" (Adey 2010:1). Många levde i flyktingläger i Afrika och Asien, vilket innebar att flyktingkriser huvudsakligen hanterades utanför Europa och av internationella hjälporganisationer såsom UNHCR och Röda Korset (Agier 2008). Men under 2015 förändrades till viss del situationen och rörelsefrihet blev en brännande fråga i Öresundsregionen precis som i resten av Europa.

Under 2015 tog sig allt fler flyktingar till Europas södra delar och som en konsekvens förändrades gränsarbetet vid EU:s yttre gränser. Enligt EU:s regler skulle människor på flykt registrera sig och ansöka om asyl i det första europeiska landet de anlände till, men när trycket utifrån ökade i södra Europa tilläts migranter att förflytta sig till Tyskland och vidare till Norden. Detta innebar att allt fler människor på flykt rörde sig innanför Europas yttre gränser, utan att vara registrerade. Den så omhuldade idén om fri rörlighet inom Europa blev plötsligt ett problem eftersom det var ”fel” sorts människor som var i rörelse. Vid sidan om en allt starkare vilja att hjälpa människor på flykt uppstod därför också ångslighet; hur skulle den så kallade flyktingströmmen hanteras; fanns det en möjlighet att ta emot alla människor på flykt; vilka var det egentligen som var i rörelse? Dessa frågor aktualiserades även i Sverige och när flyktingarna började anlända till Skåne under hösten 2015 uppstod, enligt somliga, en flyktingkris (t.ex. *Dagens Industri* 27/11 2015). Inte sedan andra världskrigets slut hade så många människor på så kort tid kommit till landet och det spreds en uppfattning om en hotande systemkollaps, dvs att systemet för flyktingmottagning inte klarade av trycket utifrån.³ Känslan av kris resulterade i att gränsarbetet även förändrades i Öresundsregionen: våren 2016 skärptes gränskontrollen mellan Sverige och Danmark.

I detta nummer av *Gränslös* presenteras projekt som på olika sätt har undersökt vad som skedde när den nya eran av mobilitet med kraft anlände till Öresundsregionen.⁴ För många av de människor som var på flykt var Öresundsregionen i sig inte målet för färden, utan rörelsen fortsatte norrut och vidare till bland annat Finland. Därför lyfter ett par bidrag i detta nummer också fram erfarenheter från andra delar av Sverige respektive Helsingfors. Oavsett om bidragen har ett fokus på Öresundsregionen eller inte, så handlar de huvudsakligen om människor som erfarit, hanterat och känt frihetens gränser. Läsaren möter ensamkommande barn och asylsökande vuxna som i en del fall väntade på beslut om de fick lov att stanna i landet eller inte; aktörer från det civila samhället (både föreningar och enskilda volontärer) som på olika sätt arbetade med att ta emot människor på flykt; samt tjänstepersoner, i såväl statliga som kommunala verksamheter, som hade i uppdrag att hantera flyktingarnas strävanden efter frihet och drömmar om en bättre framtid. Med fokus på Helsingborg undersöker Daniel Mårs och Isabel Rescala delar av ett komplext gränsarbete som etablerades för att hantera situationen. Detta arbete var till viss del kopplat till ett avbrott i en nordisk tradition: År 1952 infördes passfrihet och denna ersattes nu av pass- eller identitetskontroller. I Karin Sjöbergs bidrag får vi en inblick i tjänstepersonernas yrkesvardag och de känslor som uppstod när arbetssituationen blev allt mer pressad. I Kjell Hansens respektive Kirsti Salmi-Niklanders och Sofia Laines bidrag tar vi oss utanför Öresundsregionen. I det förstnämnda bidraget undersöks hur offentliga myndigheter och civilsamhällsorganisationer arbetade med att ta emot flyktingar i lokalsamhällen i Dalarna. I det senare diskuteras volontärarbete i Helsingfors med fokus på drivkrafter, erfarenheter och betydelsen av att skapa så kallade kontaktzoner där människor på flykt kan interagera med det mottagande samhället.

Uppfattningar om mobilitet och migration färgas, som nämnts, av kulturella föreställningar rörande rörelse i sig, exempelvis frihet. Hur rörelse fylls med kulturell mening är emellertid relaterat till de individer eller grupper som är i rörelse. När en ökande mängd människor på flykt kom till Öresundsregionen hösten 2015 omtalades detta emellanåt som en flyktingström, dvs en närmast okontrollerbar naturkraft. Eftersom metaforer påverkar hur vi uppfattar och hanterar vår omvärld (Lakoff & Johnson 1981) så rymmer talet om rörelse i sig, och talet om de som är i rörelse, en politisk dimension. I föreliggande nummer problematiserar Sandra Neergaard-Petersen hur talet om människor på flykt påverkar arbetet med att dokumentera ett samhällsfenomen såsom flyktingsituationen 2015. I Lakshmi Freiers bidrag undersöks hur talet om ensamkommande barn präglades av kulturellt formade föreställningar om den Andre som ett potentiellt hot eller problem. Liknande processer undersöks i Markus Idvalls och Fredrik Nilssons artikel.

Flyktingens kulturella laddning, oavsett om det handlar om barn eller vuxna, påminner i viss mån om nomadens. Historiskt sett har nomaden uppfattats som en potentiellt hotfull och kanske även primitiv gestalt (Adey 2010:42). Självfallet åsyftas här nomaden som kulturell stereotyp som har etablerats som en motbild till det mer civiliserade Europa (jfr Said 1978). Styrkan i stereotypen kommer bland annat ur en eurocentrisk föreställning om att människor bör vara platsbundna och inte i rörelse (vilket paradoxalt nog är raka motsatsen till modernitetens hyllande av rörelse). De som inte följer denna platsknutna kulturella logik, exempelvis luffare, romer, samer och resande har inte sällan patologiserats; de har betraktats som ett hot som kan föra med sig smitta (i form av sjukdomar men också omoral) (Møller 2015, Ahuja 2016). Statsmakten har följaktligen alltid försökt styra och knyta människor till en specifik plats för att på så sätt ha kontroll: "[T]he power of the state is the power to subordinate fluids to paths and lines. To direct movement along 'pipes, embankments, which prevent turbulence, which constrain movement to and from one point to another'" (Adey 2010:58). I föreliggande nummer av *Gränslös* visar Markus Idvall och Fredrik Nilsson hur denna styrning gick till då Sverige och Skåne, under andra världskrigets slutskede, tog emot uppemot 200 000 flyktingar på kort tid. Vid denna tid etablerades vad som kallades en lägerapparat vars syfte var att skapa kontroll genom att fästa flyktingarna i rummet. Det historiska perspektivet fungerar därmed, indirekt, som en jämförelsepunkt med vad som hände 2015-2016. Bidraget påminner oss om den kulturella seghet som ryms i spänningen mellan å ena sidan rörelse som omhuldat ideal och å den andra behovet av kontroll genom förankring. En ny era av mobilitet handlar nämligen inte enbart om människor som är i rörelse, utan det handlar i lika hög grad om människor som placeras i läger eller boenden och vars liv präglas av ett tillstånd av osäker väntan. Tiden i flyktingläger eller flyktingboenden ska vara tillfällig och sedan ska den asylsökande återvända eller placeras på en plats där ett nytt liv ska ta form. Men så är inte alltid fallet. Antropologen Michel Agier betonar att lägret är en exceptionell plats som befinner sig utanför tid och rum:

[T]he life of refugees and the situation of the camps are models of uncertainty. They are spaces and populations administered in the mode of emergency and exception, where time seems to have been stopped for an undetermined period. A camp is an emergency intervention that has been on stand-by for months and years [...] Waiting becomes an eternity, an endless present. (2016:72)

Detta nummer av *Gränslös* behandlar därför även vad som sker när människor på flykt hänvisas till särskilda boenden och senare vidare till ytterligare andra platser i vad som kan uppfattas som en rörelse utan slut i en överblickbar flyktingapparat. Marsanna Petersen och Anna Bank lyfter fram delar av ett vardagsliv på en camping i det gamla fiskeläget Råå och vad som sker när en familj ska bryta upp från denna plats. På ett liknande sätt belyser Aila Peterson och Andreas Nilsson en vardag i väntan på uppbrott på ett boende vid sjön Yddingen i Skåne.

Föreliggande nummer av *Gränslös* tar alltså sin utgångspunkt i vad som utspelade sig i Öresundsregionen från hösten 2015. Det handlar om alla de människor som kom till regionen och placerades i olika slags boenden, men också om de människor som mötte dem vid gränsen, i boendena. Öresundsregionen fungerar på så sätt som en undersökningsyta för frågor som är aktuella även i andra delar av Norden och Europa.

REFERENSER

- Adey, P. (2010). *Mobility*. London & New York: Routledge
- Agier, M. (2008/2016). *Managing the Undesirables. Refugee Camps and Humanitarian Government*. Malden: Polity Press
- Ahuja, N. (2016). *Bioinsecurities. Disease Interventions, Empire, and the Government of Species*. Durham and London: Duke University Press
- Alsmark, G., Kallehave, T. & Moldenhawer, B. (red.) (2007). *Migration och tillhörighet. Inklusions- och exklusionsprocesser i Skandinavien*. Göteborg: Makadam Förlag
- Andersen Jagetic, D, Klatt, M & Sandberg, M. (red.) (2012). *The Border Multiple. The Practising of Borders between Public policy and Everyday Life in a Re-scaling Europe*. Farnham: Ashgate
- Boye, K. (1927). *Härdarna. Dikter*. Stockholm: Albert Bonniers Förlag
- Hedetoft, U., Petersson, B. & Sturfelt, L. (red.) (2006). *Bortom stereotyperna? Invandrare och integration i Danmark och Sverige*. Göteborg: Makadam Förlag
- Kern, S. (1983/2003). *The Culture of Time and Space 1880 – 1918. With a New Preface*. Harvard University Press: Cambridge, Massachusetts
- Lakoff, G. & Johnson, M. (1981). *Metaphors we live by*. Chicago: The University of Chicago Press
- Møller, B. (2015). *Refugees, Prisoners and Camps. A functional analysis of the phenomenon of encampment*. Basingstoke: Palgrave Macmillan
- Putnam, R. (2001). *Den ensamme bowlaren. Den amerikanska medborgarandans upplösning och förnyelse*. Stockholm: SNS Förlag

Said, E. (1978). *Orientalism*. New York: Pantheon Books

Sennett, R. (2000). *När karaktären krackelerar. Människan i den nya ekonomin*. Stockholm: Atlas

Tomlinson, J. (2007). *The Culture of Speed. The Coming of Immediacy*. London: Sage

NOTER

1. En kritik av modernitetens krav på rörelse återfinns i, bland andra, Robert Putnams *Den ensamme bowlaren* (2001) och Richard Sennetts *När karaktären krackelerar* (2000).
2. Samtidigt som EU, för att nämna ett exempel, eftersträvar fri rörelse inom Europa - i synnerhet med Schengenavtalet - så begränsas tillträdet till denna zon (Anderson, Klatt & Sandberg 2012:1-2).
3. Antalet ökade successivt under 2010-talet.
4. Naturligtvis hade flyktingar sökt sig till både Danmark och Sverige tidigare. Det finns också åtskilliga studier av migration och integrationsfrågor i Öresundsregionen (t.ex. Hedetoft, Petersson & Sturfelt 2006, Alsmark, Kallehave & Moldenhawer 2007). Men under 2015 skedde en dramatisk ökning av antalet människor på flykt.
5. Temanumret är ett resultat av en workshop som CORS anordnade våren 2017. Workshopen och föreliggande nummer av *Gränslös* har möjliggjorts genom ekonomiskt stöd från Plattformen, Helsingborgs stad.

BILDMATERIAL

Foto på sida 5 av Ahmad Dirini

Andreas Nilsson & Aila Peterson

Väntan

”Det finns en sjö och sedan aldrig mer”

En diskret sorti ur livet. Poeten Hjalmar Gullberg tog på sig sin badrock och vandrade ner till stranden vid sjön Yddingen där han tog sitt liv. Hjalmar Gullberg lämnade ett brev efter sig till sin trolovade:

...Nu kan jag inte längre och det står fast som jag redan skrev i januari och upprepat för så många: aldrig mer trachotymeras och respirator. Om jag nu skall få ett slut på min ångest och fruktan så hoppas jag att den plats där jag vinner detta inte ska bli en ond plats utan en god och vacker.

Det finns en sjö...
Din egen Hjalmar.

Det finns en sjö... en strof ur dikten som i den stunden blev verklighet. Det var den 19 juli 1961.

Den 9 september 2016, sitter Amina¹ från Afghanistan och undertecknade på stranden vid samma sjö intill Yddingestrands flyktingboende. Det är en varm höstdag, sjön ligger i ett vackert soldis.

Amina har tårar i ögonen. ”Jag har så mycket jag vill uttrycka, här inne. Men det är så svårt.” Hon finner det svårt att fortsätta. Hennes hopp om ett liv i Sverige finns inte längre och hemska minnen från händelser i Afghanistan och Iran dyker ständigt upp i minnet. Det är ett år sedan hon och hennes familj flydde över Turkiets berg på en strapatsrik färd med en häst. Amina var gravid och hennes man hade skadat benet. De

sov i skogen på kartonger. ”Mamma du behöver inte vara rädd, hästen är snäll”, berättar hon att dottern som var 3 år tröstade. I Ungern var polisen brutal och de tvingades att ge sina fingeravtryck. De är nu rädda att skickas tillbaka dit och väntar på migrationsverkets besked. Nu är varje gryning en upprepning – och samtidigt kanske ett svar.

EN FLYKTINGDOKUMENTATION

Malmö Museer besöker Yddingestrands flyktingboende första gången senhösten 2015. Vi är där för att dokumentera glimtar av den flyktingtillströmning som anses vara den största som nått Sverige sedan andra världskriget. Dokumentationen är en del av ett större dokumentationsprojekt i samverkan mellan Regionmuseet i Kristianstad, Kulturen i Lund och Lunds universitet. På boendet bor just då ca 70 personer, de flesta från Syrien och några från Afghanistan.

Vi blir snabbt inbjudna på te hos en av familjerna och vi blir varmt mottagna i deras enrummare. Det blir början på en nära dokumentation där vi följer familjens väntan på beslut under 2 år. Dokumentationen blir en inblick i två parallella världar: en värld där hoppet hos individen till en början fortfarande finns och en annan där den politiska agendan och verkligheten i samhället finns.² Två världar som blir påtagliga i samtalen och som vi också måste förhålla oss till. Det är något som också platschefen på boendet berättar om:

Det är svårt att inte påverkas när man ser människor som kommit till Sverige och är glada, som äntligen tror på ett liv. Men den blicken av glädje har förvandlats till förtvivlan. De ser ingen utväg, de säger jag vill ta livet av mig. Jag får svara: det finns det alltid, vi kan jobba på det. Men det finns det inte, många kommer få negativt.

FÖRVÄNTAN

Det är den 26 februari 2016. Sameer lyssnar på Aminas mage. Hon är nu i vecka 37 och känner att det snart är dags att föda. De minns när de nådde Sverige: "Vilken lättnad! Åh, få sova tryggt utan att vara på flykt."

"Om vi får stanna vill vi inte ha pengar. Jag vill jobba. Sameer med. Dottern kan gå i skolan. Jag såg när de hämtade soporna här på campen. Ni har så lätt i Sverige! Inga tunga lyft. En maskin gjorde det. Jag kan arbeta och tömma sopor varje dag!" Hon skrattar.

Amina berättar att hon vill hjälpa andra som befinner sig i liknande situation. De som lever sitt liv "on hold" och de flyktingar som kommer nya. Att inte ha ett nummer är som att inte existera, menar hon. Livet på campen består av många frågor men få svar.

TID FÖR INTERVJU

Familjen har fått datum för intervju hos Migrationsverket den 31 augusti 2016.

Vi besöker dem fem dagar innan. De är oroliga och berättar att deras grannar fått avslag på sina uppehållstillstånd och att inga flyktingar som bor på campen från Afghanistan, har fått stanna.³ Säkerhetsläget fram till oktober 2016 bedöms inte som akut av Migrationsverket. Sameer undrar vad jag och Andreas tror om deras framtid: ”Kommer vi få stanna tror ni?”

Amina fortsätter:

Jag har föräldrar och syskon kvar i Afghanistan. Jag ringde syster och grät. Det var ett terrordåd av talibaner och jag var orolig. Min syster svarade inte. När hon svarade var jag så oroad. Hon grät och jag med. Min pappa blev arg. – Varför gråter du? Du ska vara glad. Du är i Sverige nu, i trygghet!

Familjen Amina tillhör hazarerna som är en av de äldsta etniska folkgrupperna i Afghanistan. 1994 tog talibanerna över Kabul och då genomfördes våldsamma attacker mot områden där hazarer bodde. I augusti 1998 kom talibanerna till Mazar Sharif. En etnisk rensning påbörjades. Sjukhus, vårdcentraler och bostäder genomsöktes och många hazarer dödades.

Talibanregimen föll 2001. Deras nuvarande övergripande mål är att avsätta regeringen i Kabul och upprätta en självständig, shariastyrd stat. Man vill också få bort alla internationella styrkor från landet. Något som extremistgrupper som IS också verkar för (Salsal 2015).

Amina vittnar om hur hazarer kidnappas på vägarna till och från städerna och byarna. En del försvinner och hittas inte levande.

De flesta hazarer är shiitiska muslimer och de utgör majoriteten av de som flyr från Afghanistan. Många flyr till Iran och Pakistan. I Iran ingår inte hazarer i det iranska systemet och de saknar rättigheter som exempelvis att få gå i skolan. I Pakistan är deras rörlighet begränsad av staten. Familjen Amina bodde också under ett par år i Iran. Där fortsatte diskrimineringen av folkgruppen och gör så fortfarande. ”Vi är hazarer och skräp i Afghanistan för talibanerna. Vi har samma Gud men ber för olika saker”, säger Amina.

MIGRATIONSVERKET

Vi möter familjen i lunchpausen utanför migrationsverket. Lunchen består av frallor och Coca Cola. Vi har inte tillträde att följa med in. Sameer har intervjuats under 4 timmar på förmiddagen. Han är mycket trött. Amina ser tård ut, hon säger inte mycket. Dottern gråter.

Senare under eftermiddagen svimmar Amina under intervjun och ambulans tillkallas. Hon skrivs ut från psykakuten under kvällen och återvänder till familjen på campen. Efter ett par dagar berättar hon att frågorna som ställdes om hennes situation i Afghanistan var mycket psykiskt påfrestande och att känslan av att inte bli trodd kändes överväldigande. Amina inväntar besked om en ny tid för intervju.

PÅ MUSEET

Olika kulturarv och bakgrund. Vi vill bjuda igen som tack för all gästfrihet och delaktighet i intervjuer. Familjen kommer till vår arbetsplats på Malmö Museer. Det blir en paus i deras väntan och de säger att de känner sig som en familj igen.

CAMPEN SKA STÄNGAS

Det har snart gått två år sedan familjen kom till Sverige. Aminas jurist meddelar att de med största trolighet kommer att få ett negativt besked. Efter flera år på flykt har familjen inget hem, det hus de haft existerar inte. Hennes dotter pratar nu svenska, går på dagis och har fått vänner.

I slutet av april 2017 meddelas de boende på Yddingstrand att campen ska stängas i maj. Nya asylsökande ska flytta in. Den här gången ensamkommande ungdomar.

Vi frågar platschefen för Yddinge flyktingboende vart familjen ska förflyttas:

Till olika platser. Familjen Amina skickas vidare till Växjö. Ett boende med 360 personer. Vad kommer hända med dem där? Jag vet inte och jag vill inte veta... jag menar Amina... det tog ett år innan hon fick hjälp på lasarettet i Trelleborg, kurator, psykolog. Vad ska hända i

Växjö? Börja om från början? Det är inte säkert hon får stöd. Hon får vänta ytterligare på beslut igen. Och vad har vi gjort då? Förstört ännu en familj?

Att vänta i två år, varken ja eller nej. Det är lite långt. Skulle deras ärende blivit behandlat snabbare så skulle de inte hunnit bosätta sig här.

Har du utsatt dessa människor för sådan psykisk påfrestning utan svar under så många år då anser jag att de ska få tillstånd att stanna. Sedan får myndigheterna granska sig själva, varför det tagit så lång tid. Det ska inte gå ut över människorna.

De mesta folk säger när de får negativt besked är: Varför tog det så lång tid?

När Amina och de andra boende kommer till mig och gråter: Vad ska vi göra? Varför behandlar de oss så? De är förtvivlade över situationen. Vad ska jag svara? Jag har inga svar. Jag ser hur de bryts ner dagligen. Och jag måste hålla masken och säga att Migrationsverket är överbelastade och så och så. Men jag ljugar för dem! Jag håller dem lugna som en gris eller lamm innan slakt. Det känns så. Det är väldigt tufft när jag vet att många här kommer få negativt besked. Hur kommer det att kännas när jag får reda på att någon tagit livet av sig? Det är jag i min yrkesroll som gett dem lugnet för att skydda Migrationsverket.

Vi brister på många sätt. Vi glömmer att vi har med människor att göra. Vi måste sätta oss ihop och lösa detta, kommuner, platschefer. Hur kan vi få dessa människor till produktiva medborgare. Det finns människor som har erfarenheter och tankar och lösningar på många problem, inte bara hos mig. Kanske är det dags att man ska börja lyssna lite grann. Alla politiker och myndigheter. Öppna er dörr lite grand. Det handlar om att vi vet hur situationen ser ut i verkligheten. Sedan kan ni fatta era beslut därefter.

Dagen för flytten kommer och stämningen är låg. Många tar farväl av varandra. Men familjen Amina har valt att säga nej till flytten. De vill inte rycka upp dottern från hennes trygghet. De stannar på vinst och förlust tills de blir "utkastade" från boendet. Kanske kan de hitta en lägenhet själva i Svedala, säger Amina.

SISTA INTERVJUN

Jag känner mig inte bekväm i samtalet som jag alltid gjort med familjen och Amina. Hon verkar för första gången oroad över hur vårt material ska användas. Amina är inte sig lik, jag upplever henne mer tillbakadragen och tom i sitt ansiktsuttryck: Hon visar inte så mycket.

Jag ställer frågor om religion som hon brukar vilja tala om. Hon förstår inte frågan. Hon vill inte prata om religion. Likaså vill hon inte svara på frågor om henne och hennes man. Jag får en känsla av att tolken inte översätter allt Amina säger. Vid ett tillfälle börjar Amina tala engelska istället för dari. Kanske hade en kvinnlig tolk skapat bättre förutsättningar för ett öppnare samtal, tänker jag.

SAMTAL UTAN TOLK

När de andra har gått stannar jag kvar. Vi sätter oss på den luddiga mjuka mattan på golvet. Det är något Amina vill berätta. Hon säger att det var svårt att säga vissa saker då hon träffat mannen (tolken) på sjukhuset då hon var där.

Det hon exakt berättar kan jag av etiska och säkerhets skäl inte dela med mig. Men det sätter hennes psykiska stress och ohälsa efter intervjuer på migrationsverket och sjukhusbesöken i ett annat perspektiv. Det förstår jag nu och vår dokumentation sätts i en annan dager, etiskt. Ett positivt beslut från Migrationsverket verkar om än viktigare.

Vi pratar vidare om kvinnans roll och plats i Afghanistan. Amina tar upp mobilen och visar hur en kvinna som åkt motorcykel straffas öppet och får ta emot slag från taliberna. Hon berättar om oskuldhets tester, sexuella trakasserier och allmänna spöstraff för kvinnor. Efter vårt samtal är hon lättad, säger hon. Det är tungt att bära allt inombords, menar hon.

BESLUTET

Det är juli 2017 och jag får ett oväntat samtal från Amina som säger:

”We got it! Aila, vi får stanna!” Glädjen är stor. Det är snart dotterns 5-års dag och familjen har fått uppehållstillstånd. Fantastiska nyheter. En fest ordnas på campen för alla vänner, boende och volontärer för att fira.

Efter beskedet, i augustimånad, flyttas familjen till en av Migrationsverkets lägenheter i ett annat län. Jag och Amina talas vid någon månad senare efter flytten. Dottern går inte på förskola och är ledsen. Hon saknar vännerna i Skåne och har fått tillbaka sina sömnsvårigheter, berättar Amina. Amina går på SFI och vill börja arbeta. Familjen letar själva efter en lägenhet i södra Skåne medan de väntar på ytterligare en flytt. Var i Sverige det kommer att bli kan inte Migrationsverket ge besked om ännu.

EFTERORD – ETT DUBBELT UPPDRAG

Under projektets gång har vi fått frågor om hur vi förhåller oss till dem vi intervjuar. Det är svårt att svara på i korthet. Vissa har varit ensamkommande minderåriga, andra vuxna. Några har velat dela med sig av traumatiska händelser, andra har gjort det mer distanserat eller svepande.

Att följa människor på deras resa i det nya landet och intervju dem sätter oss på sätt och vis i ett dubbelt uppdrag. Ena sidan utgörs av ett insamlande av kunskap och berättelser till arkiven, den andra är ett moraliskt och etiskt uppdrag. Vad det senare innebär är inte så uttalat.

I de första intervjuerna som gjordes på Yddinge flyktingboende använde vi oss av en intervjumall med 10 relativt öppna frågor. Sedan gick vi över till mer ostrukturerade intervjuer där respondenten själv guidade i samtalen. Mitt förhållningssätt i intervju-situationerna har delvis förändrats under vägen. Det har kommit att handla mer om att mötas i dialog, att vara genuint intresserad av vad den andra står för när det gäller värderingar, livsval och undringar. Att inte påverka respondentens utsaga genom att visa gillande eller ogillande är i sådana situationer nästintill omöjligt. Vi är människor och reagerar på varandra. I en intervjusituation uppstår en dynamik. Det för berättelsen vidare i kommunikationen mellan oss. Det genererar kunskap.

Det är dock en balansgång att förhålla sig till så att den personliga tolkningen och viljan att förstå och bekräfta varandra inte tar över intervjuen/samtalet.

Projektet har gett oss lärdomar om ensamkommande ungas, vuxnas och familjer på flykts livssituation och erfarenheter. Men det har också gett ytterligare en dimension och ett dubbelt förhållningssätt: att vara intendent från ett museum men också att vara närvarande medmänniska i svåra situationer. Det är viktigt att betona det dubbla ansvaret, särskilt då man följer och dokumenterar människor i sköra situationer och förvaltar deras ofta djupa upplevelser under flera års tid.

Personliga berättelser berör men ger också värdefull kunskap som ökar förståelsen och för oss närmare varandra. Under arbetet har vi successivt också insett språkets betydelse i detta, hur ord som ”intervju”, ”dokumentation” och ”arkivering” inte alltid ger positiva associationer och där det kan vara av vikt att hellre tala om ”samtal” och att ”samla in berättelser” som människor kan lära av i framtiden.

Aila Peterson har genomfört intervjuerna och skrivit texten

Andreas Nilsson har tagit fotografierna

REFERENSER**KÄLLOR**

Intervjuer, fotodokumentation och samtal med familjen Amina, 2015-2017

Intervju med platschef för Yddingestrands flyktingboende, 2016-12-14 och 2017-04-27

DIGITALA KÄLLOR

Migrationsverket. (2016). *Frågor och svar om Afghanistan*. 24 november. <https://www.migrationsverket.se/Om-Migrationsverket/Nyhetsarkiv/Nyhetsarkiv-2016/2016-11-24-Fragor-och-svar-om-Afghanistan.html>

Migrationsverket. (2016). *Försämrat säkerhetsläge i Afghanistan*. 8 december. <https://www.migrationsverket.se/Om-Migrationsverket/Nyhetsarkiv/Nyhetsarkiv-2016/2016-12-08-Forsamrat-sakerhetslage-i-Afghanistan.html>

Migrationsinfo.se. (2017) *Forskning och statistik om integration och migration i Sverige*. 24 februari. <https://www.migrationsinfo.se/fragor-och-svar/hur-manga-kommer-utvisas-2016/#fn-4058-1>

Resare, N. (2016). Frågor och svar om utvisningar till Afghanistan. *Blankspot*. 21 december. <https://www.blankspot.se/fragor-och-svar-om-utvisningarna-till-afghanistan>

Salsal förening i Sverige, SFS. (2015) *De flesta flyktingarna från Afghanistan*. 29 mars. <http://www.salsal.se/radio-salsal%D8%B1%D8%A7%D8%AF%DB%8C%D9%88-%D8%B5%D9%84%D8%B5%D8%A7%D9%84/de-flesta-flyktingarna-fran-afghanistan>

Svenska Afghanistankommittén. (2017). *Afghanistans befolkning*. 10 maj. <https://sak.se/afghanistan/befolkning>

LITTERATUR

Gullberg, H. (1952). *Dödsmask och lustgård*. Stockholm: Norstedts

Thott, G. (1991). *Många ansikten*. Stockholm: Albert Bonniers förlag

NOTER

1. Namnen på de som intervjuats är fingerade.
2. Fram tills slutet av november 2016 har ca 1600 afghanska ensamkommande barn beviljats uppehållstillstånd i Sverige, drygt 500 har fått avslag. Totalt för alla afghanska asylärenden är motsvarande siffror ca 2700 bifall och ca 3500 avslag efter prövning av skyddsbehov (siffror fram till 30/11 2016, Migrationsverkets hemsida angående nya säkerhetsläget i Afghanistan).
3. Under 2016 avgjordes totalt 111 979 asylärenden (Migrationsinfo.se). Den 5 oktober 2016 skrev Sverige ett återtagandeavtal med Afghanistan. Som grund låg en tidigare överenskommelse mellan EU och Afghanistan. Flyktingar som fått avslag på sin asylansökan ska lättare kunna sändas tillbaka. Sveriges regering vill att afghanerna ska resa självmant men om det inte sker kommer de att utvisas med tvång. Avtalet ska: ”stödja ett värdigt, säkert och ordnat återvändande till Afghanistan” och ”uppnå full respekt för internationella mänskliga rättigheter och humanitära normer” (Resare 2016 samt Migrationsverket 2016). Två månader senare, december 2016, bedömer Migrationsverket säkerhetsläget som försämrat i Afghanistan. I ett nytt rättsligt ställningstagande redogör verket för den aktuella situationen och vilken betydelse den har för de rättsliga bedömningarna (Migrationsverket 2016). Migrationsverkets senaste uppdatering av säkerhetsläget i Afghanistan daterat den 29 augusti 2017 har nämnt shiitiska muslimer som riskgrupp, personer vars situation ska särskilt beaktas och har riktat våld mot sig.

Markus Idvall & Fredrik Nilsson

”Man bör ha en medicinsk spärr”

EN STUDIE AV KULTURELLT GRÄNSARBETE

Flyktingproblemet är inte bara att taga hand om dem och registrera dem, ge dem mat, kläder och husrum utan även en socialmedicinsk fråga av större räckvidd. Man bör ha en medicinsk spärr. Men var ska den sättas in? Vid de av militären bevakade gränserna [...] eller så snart flyktingarna kommer in på civila anstalter? (Statens utlänningskommission, Kontrollbyrån, AI:4, Protokoll 1944, Riksarkivet, Stockholm)

Under 1940-talet skapades ett omfattande lägersystem i Sverige. Det bestod huvudsakligen av mottagningsläger, karantänsläger, arbetsläger samt interneringsläger och det utvecklades i takt med att allt fler människor sökte sig till landet. När andra världskriget bröt ut fanns det runt 5 000 flyktingar i landet, i krigets slutskede hade antalet ökat till närmare 200 000 (Byström & Frohnert 2013:18).¹ Under våren 1945 blev en utbyggnad av systemet särskilt angelägen i södra Sverige. I en skrivelse till civilförsvarscheferna i Malmö, Helsingborg, Landskrona, Trelleborg, Ystad och Höganäs påpekade Länsstyrelsen i Skåne att ”apparaten för mottagning av flyktingar måste givas större kapacitet än man tidigare tänkt sig” (6/4 1945).² En dryg månad senare tycks mottagningsystemet ha förändrats, åtminstone indikerar en skrivelse från Medicinalstyrelsen detta.

Den flyktingström, som på senare tid anlät till Sverige från Tyskland och Danmark, och som huvudsakligen omfattat från koncentrations- och arbetsläger frigivna personer, har tagit en sådan omfattning att den tidigare planerade mottagningsapparaten ej ansetts tillräcklig. Särskilda åtgärder ha därför måst vidtagas. (22/5 1945, ÖII:2)

De åtgärder som åsyftas omfattade bland annat; mottagningsstationer i Malmö, Helsingborg och Lund; reservsjukhus i Malmö och Helsingborg samt; beredskapssjukhus på olika platser i länet. Anledningen till att lägersystemet utvecklades vid just denna tid var

alltså att Skåne blev mottagningsområde för ett stort antal flyktingar med särskilda behov: Under april-juni 1945 fördes ca 20 000 före detta fångar från tyska koncentrations- och arbetsläger till Sverige. De kommande månaderna kom ytterligare 10 000 flyktingar till landet (Hallberg 2001:134).

När lägersystemet expanderade kan det förstås som att den medicinska spärr som efterfrågades i det inledande citatet tog form. Spärren var en slags gränskontroll som byggde på en vilja att hjälpa de som anlände, men också en rädsla för att flyktingar skulle sprida sjukdomar (jfr Montesino 2007:39). Gränskontrollen var därmed, enligt socialhistorikern Norma Montesino och historikern Malin Thor, både en militär säkerhetsåtgärd och en hälsoförebyggande strategi (Montesino & Thor 2009:33). Den medicinska blicken fick sålunda en framträdande position i ett mycket omfattande gränsarbete. Syftet med föreliggande studie är att undersöka den medicinska blicken som en särskild gränspraktik och hur denna kom till uttryck i biopolitiska åtgärder riktade mot den potentiellt farliga, smittbärande flyktingen. I fokus befinner sig det gränsarbete som utfördes i karantänsläger och sanitetsanstalter. Studien hämtar teoretisk inspiration från performativ gränsteori och kritisk lägerforskning.

TEORETISK INSPIRATION

Gränser kan något schablonmässigt uppfattas som demarkationslinjer som skiljer en nation från en annan, men denna statiska förståelse av gränser kan problematiseras. Gränser kan till exempel vara utlokaliserade i rummet, dvs finnas på andra platser än där riksgränsen de facto är belägen (Balibar 2011:89-94). Nutida flyktingläger, särskilt de läger som etablerats i norra Afrika, är exempel på detta. Dessa läger gör det möjligt att bromsa och kapsla in människor, som av olika anledningar vill till Europa, redan innan de står vid gränsen till någon av Europas stater (jfr Agier 2016:71). Det är inte heller enbart statliga myndigheter som är involverade i gränsarbete, utan det kan utföras av organisationer, privatpersoner eller privata företag. Gränsen och gränsarbetet är på detta sätt decentraliserat. I en minnesberättelse om flyktingmottagandet under 1940-talet understryker till exempel en tidigare polis att polismyndigheten endast var "en länk i en hållfast kedja" och de övriga delarna utgjordes av "arbetarkommunen, bilkåren, fackföreningar, kustbevakningen, Lottakåren, marinen, Rädda Barnen, Röda Korset, skolan, sjukvården, socialvården och tullen m.fl." (Friberg 1977:7). Gränsens och gränsarbetets mångfald träder även i förgrunden i en hemligstämplad promemoria om hur mottagningen av "större flyktingströmmar" skulle organiseras inom Malmöhus län.

Gränsbevakningen ombesörjes av militären genom fasta posteringar och patruller enligt plan [...] Militären transporterar flyktingarna till uppsamlingsplatser [...] Den omständigheten, att nu angivna uppgifter åvila militärmyndigheterna, befriar icke polispersonalen från skyldigheten att omhänderta flyktingar, som passerat den militära bevakningskedjan [...] Även ortsbefolkningen i kusttrakterna kommer, när flyktingström börjat, att på lämpligt sätt anmodas lämna biträde med flyktingarnas överlämnande till uppsamlingsplatserna. (Meddelande från Kungliga civilförsvarsstyrelsen, 23/3 1945, ÖII:2)

Den utlokaliserade och decentraliserade gränsen framhäver gränsens komplexitet, men också dess performativa karaktär. Chris Rumford betonar att gränser inte ska tas för givna, utan de ska betraktas som en effekt av kontinuerligt görande (t.ex. 2014). Detta performativa gränsperspektiv artikuleras även i *The Border Multiple* där gränser förstås som "practices that are situated and constituted in the specificity of political negotiations as well as in the everyday life performance of them" (Andersen, Klatt & Sandberg 2012:6). Etnologen Marie Sandberg menar på ett liknande sätt att gränsarbete görs av olika aktörer i en ständigt ordnande (stabiliserande) process (Sandberg 2012:119-120). Ett performativt gränsperspektiv betonar därmed att gränser är i ständig tillblivelse och att de är heterogena nätverk som även kan omfatta artefakter, såsom gränsbommar, murar och staket (jfr Nilsson 2010).

En av de mer framträdande aktörerna i det svenska lägersystemet var läkaren och därmed träder också ett särskilt biopolitiskt gränsarbete i förgrunden. Läget är, för att anknuta till filosofen Giorgio Agamben (2010), ett exceptionellt rum där människor berövas sin politiska och sociala status samtidigt som de blir föremål för åtgärder riktade mot både kropp och själ. Målsättningen kan vara avhumanisering eller en vilja att skapa ett särskilt fångsobjekt. Agamben diskuterar sådana processer i termer av biopolitik och konstaterar att nazisternas koncentrationsläger var den mest extrema "biopolitiska plats som någonsin förverkligats" (2010:181). Fångarna hade i rumslig mening separerats från nationen, men också från mänskligheten genom medicinska experiment, straffarbete och svält. Till detta kan läggas olika artefakter såsom fångkläder, primitiva bitsar, gemensamma matskålar eller enkla tallrikar och taggtrådsstängsel. Vår avsikt är naturligtvis inte att jämställa det svenska lägersystemet med den tyska lägerregimen, men vi tar fasta på Agambens idé om läget som ett exceptionellt rum genomsyrat av en biopolitik som både formas av och formar ett särskilt lägersubjekt – flyktingen.

I det kommande avsnittet görs en schematisk beskrivning av den så kallade mottagningsapparaten och i de därpå följande avsnitten studeras det gränsarbete som utfördes i delar av denna apparat.

EN SCHEMATISK BILD AV MOTTAGNINGSSAPPARATEN

I stora drag avses detta arbete organiseras så, att flyktingarna sammanföras till uppsamlingsplatser, där en kategoriuppdelning sker med hänsyn till varje flyktings nationalitet och motiv m.m. (t.ex. om flyktingen är patriot, samarbetsman, tysk militär, tysk civil eller f.d. krigsfånge). Därefter följer en summarisk läkarundersökning, där vårdbehövande samt uppenbara smittobärande avskiljas och barn under 16 år difteriympas. Efter sanitetsbehandling föras i regel flyktingarna vidare in i landet för karantänsbehandling och fortsatt omhändertagande. Denna transport torde i regel ske genom militär försorg till urlastningsstationen. (Skrivelse från Kungliga civilförsvarsstyrelsen, 23/3 1945, ÖII:2)

Lägersystemet var uppbyggt som ett slags sluss-system där flyktingen stegvis fördes från en plats till en annan. Det ansågs viktigt att snabbt föra bort flyktingarna från mottagnings-

platserna vid själva gränsen till uppsamlingsplatser eftersom den militära gränsbevakningen annars kunde försvåras (Montesino & Thor 2009:35) och eftersom det riskerade uppstå stockningar vid gränsen. På uppsamlingsplatserna gjordes en läkarundersökning som bland annat omfattade difteriprovtagning och så kallad skärmbildsundersökning för att söka efter spår av tuberkulos. Idealt sett skulle flyktingen endast vara på uppsamlingsplatserna under 4 dagar (Montesino & Thor 2009:39). Efter uppsamlingsplatsen väntade transport till karantänsförläggningar längre upp i landet där fler undersökningar skulle utföras (Cirkulärskrivelse från Kungliga Medicinalstyrelsen 22/5 1945, ÖII:2). Karantänvistelsen, som skulle vara i minst 14 dagar, följdes av förflyttning av flyktingarna till permanenta förläggningar.

Flyktingarna som hamnade i lägersystemet befann sig förvisso inom Sveriges gränser, men systemet var en gränspraktik som höll dem utanför det svenska samhället. Lägrets grundläggande juridiska, politiska och kulturella funktion är ju, i likhet med nationsgränsen, att skilja innanför från utanför och att samtidigt reglera rörelsen mellan dessa poler (jfr Agamben 2010:177-181). Lägrets mål var emellertid inte enbart att reglera rörelsen mellan olika platser, utan att återföra flyktingarna till en normalitet efter att ha levt under omänskliga förhållanden i en nazistisk lägerregim. Denna normalisering skulle uppnås genom att en ny vardag skapades i de permanenta förläggningarna (Montesino & Thor 2009:29, 43), vilket kunde uppfattas som en utmaning. Åtminstone var detta något Hans Arnoldsson, chef för Svenska Röda Korsets genomgångsstation i Lübeck, uttryckte i ett brev till Kungliga Civilförsvarsstyrelsen.

Som du ju tidigare vet är det ingalunda ett lätt klientel detta. Genom näringsskador och i flera fall även till följd av grymmaste behandling ha hos patienterna människans finaste psykiska funktioner trängts undan och de mest primitiva egenskaperna blivit de förhärskande. Detta ligger det ju oss uppå att råda bot för hemma, och säkert kommer för de allra flesta en tids vistelse i Sverige att bli av största betydelse för all framtid. Det är ett stort och tungt arbete vi påtagit oss, men det är också tacksamt och kommer att vara av stor betydelse för vårt land. (27/6 1945, ÖII:2)

Normaliseringen handlade alltså om att skapa ett särskilt flyktingssubjekt som på längre sikt skulle ges möjlighet att interagera med det omgivande samhället. Men normaliseringen inleddes redan i karantänslägren. I de följande avsnitten ska vi därför undersöka det gränsarbete som olika aktörer utförde i karantänen, men också hur lägrets yttre gräns gjordes.

KARANTÄNSLÄGER "BÖRA SÅVITT MÖJLIGT ICKE PLANERAS I STÄDER"

Karantänslägren reglerades av Karantänkungörelsen från 1934 och syftet var förstås att förhindra spridning av smittsamma sjukdomar. Under kriget såg militären helst att dessa läger placerades på stort avstånd från riksgränsen (Montesino & Thor 2009:40), vilket innebar ökad risk för kontakt med det svenska samhället innan eventuella sjukdomar hade eliminerats. Flyktingarnas kroppar uppfattades alltså som vektorer för bakterier,

virus och baciller; de förmodades föra med sig både synliga och osynliga hot. Kanske förstärktes oron av att massmedia tämligen ofta rapporterade om epidemier som härjade på kontinenten vid denna tid. Sydsvenska Dagbladet Snällposten (SDS) meddelade till exempel att epidemierna dagligen skördade 4 000 dödsoffer i Tyskland (18/3 1945). Därför skulle lägren helst inte finnas allt för nära städer: "Förläggningar böra såvitt möjligt icke planeras i städer eller stadsliknande samhällen" (tjänstemeddelande från Kungliga civilförsvarsstyrelsen, 23/3 1945, ÖII:2). Liknande observationer har gjorts i studier av hur amerikanska myndigheter har förhållit sig till emigranter och andra som rört sig i nationens gränsområden. I *Bioinsecurities. Disease Interventions, Empire, and the Government of Species* visar Neel Ahuja hur den medicinska blicken på olika sätt bidragit till att skapa eller vidmakthålla gränser genom att producera och reproducera idéer om utifrån kommande hot. Rädslan för smitta har bland annat hanterats genom time-management (den tidsbegränsade vistelsen i karantänlägret), space-management (lägret som avskilt från resten av samhället) samt genom att de Andras kroppar, de som definierats som annorlunda, blivit föremål för olika interventioner (t.ex. hygienåtgärder, sterilisering och vaccinering) (Ahuja 2016:18-20). Interventionen som gränspraktik ska vi återkomma till längre fram, men innan dess finns det anledning att rikta uppmärksamhet mot de gränspraktiker som avskilde lägret från nationen. Vid karantänsförläggningen skulle, enligt ett meddelande från Civilförsvarsstyrelsen, den ansvarige civilförsvarschefen vidta en serie åtgärder:

1. a) att uppsätta anslag [...] om att tillträde för obehöriga är förbjudet och att flyktingarna icke få avlägsna sig från förläggningsområdet; b) föranstalta, i den mån så anses erforderligt, om enkla avspärrningsanordningar [...] c) anordna vakthållning [...]
3. Befolkningen i ort,

Gränsarbete vid den provisoriska karantänen på Linnéskolan i Malmö 1945. Foto: Malmö stadsarkiv

där karantänsföreläggningen finnes, skall på lämpligt sätt upplysas om meningen med att föreläggningen har karaktär av karantän – nämligen att erhålla möjlighet till urskiljande av personer, som lida av smittosam sjukdom – samt uppmanas att hålla sig på avstånd från karantänsföreläggningen. (7/5 1945, ÖII:2)

De internerade fick alltså inte lämna området och obehöriga skulle nogsnamt hållas utanför. Några dagar tidigare hade Medicinalstyrelsen skickat ut *Anvisningar rörande hälso- och sjukvård för flyktingar vid en större flyktingström*. I dessa anvisningar fokuserades också behovet av isolering och gränsdragningar: "De evakuerade få under karantänstiden icke ha någon direkt kontakt med personer utanför föreläggningen. Obehöriga måste ovillkorligen hållas utanför denna" (5/5 1945, ÖII:2). I en skrivelse daterad 30/5 1945 återkom även Länsstyrelsen till den yttre gränsens betydelse och riktade dessutom uppmärksamhet, åtminstone indirekt, mot avspärningarnas symboliska dimensioner:

Av medicinska skäl är det nödvändigt att effektivt förhindra allmänheten att komma i kontakt med internerna. Där befintliga stängselanordningar icke är tillräckliga för vinnande detta syfte bör extra stängsel på några meters avstånd från det befintliga uppsättas. I den mån avspärningen kan göras betryggande utan användande av taggtråd bör detta slag av tråd undvikas i stängslet.³

Det saknas motivering till varför taggtråd borde undvikas, men sannolikt fanns det en medvetenhet om att taggtråd förknippades med en tysk lägerregim och att normaliseringen av de flyktingar som kom från arbets- och koncentrationsläger skulle försvåras om gränsen gjordes med hjälp av denna teknologi.

Behovet av att isolera sjuka eller potentiella smittbärare är inte unikt för just dessa läger. Men läger handlar som framgått inte enbart om att begränsa spridning av sjukdomar, utan också om normalisering och därmed också om hantering av vad som uppfattades som ovanor. Därför pågick gränsarbete även innanför lägrets yttre gränser.

KULTURELLA (O)VANOR OCH UPPFOSTRAN SOM GRÄNSPRAKTIK

I ett PM, rörande "karantän vid förläggningar och sjukhus för från tyska läger evakuerade och övriga flyktingar", påtalade Medicinalstyrelsen (23/4 1945) behovet av att förhindra att flyktingarna hade tillgång till vissa utrymmen: "Tillträde till kök, diskrum och porslinsförråd är under karantänstiden icke tillåtet för de evakuerade" (ÖII:2). Det fanns ytterligare andra rum som flyktingarna inte borde ha tillträde till eller som framstod som regelrätta smitthärdar i både medicinskt och kulturellt avseende. Efter en inspektion av flyktingföreläggningar i Malmöhus län var inspektören oroade över situationen på Kommunala flickskolan i Lund. Internerna hade förbjudits att använda WC-anläggningarna och istället hade avträden satts upp på gården: "Trots intensiv renhållning (skurning 7 gånger dagligen) företedde avträdena en snuskig anblick, beroende på internernas urinerings- och defäktionsvanor (polska judinnors halvstående ställning)". I Malmö, på Mellersta förstadsskolan, var det också "snuskigt på avträdena" och dessutom hade sopkärlen placerats i en bod "där oordning rådde". Som om detta inte var nog, så kastades trasiga papperslakan i en hög på gården och detta uppfattades som synnerligen olämpligt:

"Anordningen kan under inga villkor godtagas, då materialet kan vara höginfektionöst". På Bjärreds restaurang, som var konvalescentföreläggning för de som drabbats av fläcktyfus, oroades inspektören över hur diskningen sköttes: "Internernas disk [utförd av dem själva] inspekterades: dåligt utförande med matrester på tallrikarna"⁴

Den ordning som myndigheterna eftersträvade (med målsättning att normalisera) tycktes svår att upprätthålla: Ordningen hotades av annorlunda toalettvanor, oreda bland sopkärlen och dålig diskning. Platser eller institutioner såsom läger må alltså utformas i syfte att styra människors rörelser och beteenden i önskvärd riktning (jfr Foucault 1993), men vardagen är ofta för komplex för att låta sig domineras av instruktioner (Lefebvre 2003:51, 156-157). Lägermaterialet, inte minst inspektörens kritiska blick, vittnar om just detta. Kanske ska det därför inte överraska att rapporten avslutningsvis betonar behovet av strängare krav och intensivare gränsarbete. Inspektören föreslog en rad åtgärder som skulle förbättra situationen och åstadkomma en förändring avseende flyktingarnas kulturella (o)vanor, bland annat borde "särskild personal avdelas för att ansvara för avträdenas och urinkurernas hygien och att uppfostra flyktingarna till svenska vanor" (ÖII:3).⁵

Viljan att skapa nya vanor omfattade även andra delar av vardagen. Enligt *Normal instruktion för personal vid karantänsanläggningar* (10/6 1945) skulle lägerchefen "tillse, att lägeröverheten bedrivs rationellt samt att god ordning och hygien iakttagas inom föreläggningen". Lägerchefen skulle dessutom "bestämma dagordning i lägret med viss tid för uppstigning, sänggående, måltider och vila under dagen, samt övervaka att dagordningen efterlevs". Han hade annorlunda uttryckt ansvar för lägrets rytm och vardagsrutiner. Den rationalitet som skulle genomsyra lägrets vardag skulle bidra till en normalisering av flyktingen. Men lägerchefen var bara en aktör av flera i detta gränsarbete. Kuratorn hade också en betydelsefull roll genom att hjälpa internerna med kontakter med anhöriga samt genom att underrätta internerna om "vad de under vistelsen i riket ha att iakttaga" och att "medverka till att internerna beredes lämplig sysselsättning" (ÖIV:1). Frågan om lämplig sysselsättning återkommer i andra skrivelser, såsom detta meddelande till civilförsvarschefen i Höganäs:

I den mån flyktingarna kvarbliva längre tid i föreläggningarna, vilket trots att föreläggningarna här i länet endast fungera som genomgångsläger ofta blir fallet, måste man söka sörja för att flyktingarna under lägervistelsen erhålla lämplig sysselsättning. Av praktiska skäl torde detta icke kunna ordnas annorledes än i form av handarbete såsom sömnad, tillverkning av mindre prydnadsaker o.dyl. Självfallet är denna fråga enklast att lösa vad gäller de kvinnliga internerna, vilka ju redan nu ofta finna sysselsättning i ändring och komplettering av sin klädesutrustning. Men även för de manliga internerna torde det icke vara omöjligt att finna lämpligt handarbete. (30/5 1945, ÖIV:1)

Vi menar att sådana sysselsättningar och viljan att uppfostra flyktingarna ska betraktas som ett slags gränsarbete; genom att insocialiseras i nya vanor skulle de före detta fångarna normaliseras och därmed skulle de som flyktingar på sikt kunna återförenas med världen (utanför lägret). I andra studier av lägren framgår det att flyktingar även gavs möjlighet

att lyssna på radio; lyssna på föreläsningar; och delta i scoutverksamhet. Dessutom erbjöds undervisning och kurser (Bogatic 2011:177-181). Uppfostran var därför en viktig gränspraktik, sanitetsbehandling och avlusning en annan.

DESINFICERING OCH AVLUSNING

När flyktingarna anlände till Sverige skulle de helst genomgå en sanitetsbehandling direkt vid riksgränsen, på mottagningsstationen. Men eftersom trycket på gränsen ökade vid krigets slutskede valde man i en del fall att genomföra behandlingen på uppsamlingsplatserna istället, eller vid särskilda sanitetsanstalter med tvättmöjligheter och möjligheter att desinficera kläder (Montesino & Thor 2009:36-37). I april 1945 påminde exempelvis Medicinalstyrelsen om att flyktingarna skulle: "underkastas [...] sanitetsbehandling i därför upprättade anstalter. Medhavda kläder brännas, om deras tillstånd synas göra detta önskvärt, och desinfekteras eljest" (23/4 1945, ÖII:2). Vid dessa anstalter skulle flyktingen även avlusas för att förebygga utbrott av fläckfeber. Avlusning var inte en ny gränspraktik, men den utvecklades och moderniserades vid denna tid.

I *PM angående avlusning vid förekomst av klädlöss vid förläggningar för flyktingar och evakuerade* noteras att "ett nytt kemiskt avlusningsmedel (DDT)" hade använts med framgång under kriget. Nu, när flyktingströmmen väntades öka, skulle metoden kunna användas även i Sverige:

Då med hjälp av DDT även massavlusningar synas kunna verkställas utan större svårighet och till relativt ringa kostnad, torde det utgöra ett lämpligt medel i kampen mot klädlöss på förläggningarna för flyktingar och evakuerade. (23/4 1945, ÖII:2)⁶

Metoden skulle enligt ovan nämnda PM brukas om mer än enstaka klädlöss hittades på förläggningen och alla borde "profylaktiskt behandlas med puder". Enligt anvisningarna skulle underkläder "jämte insidan av tröjor, rockar, byxor, strumpor etc. pudras rikligt". Ärmor och byxben skulle vändas ut och in "vid bepudringen". Även sängkläder skulle "inpuddras" och vid "förnyad kontakt med nedlusade bör bepudringen upprepas". Dessutom skulle behandlingen helst ske med särskilda "pulverspridare" (ÖII:2). Det kan tyckas märkligt att anvisningarna var så utförliga och detaljrika, men det kan till viss del förklaras av att DDT var en teknologi som ännu inte hade testats i någon större utsträckning i Sverige. Däremot hade den ganska nyligen kommit till användning i andra delar av Europa.

Historikern David Kinkela visar i *DDT & The American Century. Global Health, Environmental Politics, and the Pesticide That Changed the World* hur användningen av medlet fick ett genomslag i samband med att amerikanska styrkor intog Neapel 1943. Staden plågades av en tyfusepidemi och för att stoppa denna beslutade man pröva DDT i större skala. Tester på människor hade gjorts tidigare, men nu handlade det om en storskalig användning av medlet. Uppemot 3 miljoner "individual dustings" gjordes under kampanjen (Dunlap 1981:62) och året därpå kunde det konstateras att tyfusepidemin hade stoppats. DDT sågs därmed som ett mirakelmedel och massmedia bidrog till att sprida

I Nyhamnen, Malmö, etablerades ett tältbad där flyktingarna omedelbart mötte det svenska lägersystemets saneringsarbete. Foto: Malmö stadsarkiv

denna uppfattning. New York Times rapporterade till exempel att: "Neapolitans are now throwing DDT at brides instead of rice" (Kinkela 2011:29). Soldaterna framställdes som hjältar i kampen mot både tyskar och löss. DDT blev därmed också en symbol för modernitet, dvs framsteg och utveckling (Kinkela 2011:7, 45-46, Simon 1999:6).

Kanske är det i ljuset av både DDT:s starka symbolvärde och dess faktiska effekter som vi ska förstå varför Svenska Röda Korset visade intresse för medlet i maj 1945. När 10 000 flyktingar förväntades vara på väg till Sverige skulle de först passera genomgångsstationen i Lübeck där "erforderlig sanitär kontroll (avlusning, en första läkarbesiktning och viss provtagning)" skulle ordnas (PM nr 3034, oklar datering, sannolikt maj 1945, ÖII:2). I ett brev till Medicinalstyrelsen berättas att:

Efter en veckas vistelse vid Svenska Röda Korsets detachment i Lübeck får jag härmed vördsamtt avgiva följande rapport [...] Under min vistelse här ha inga klädlöss påträffats, men väl huvudlöss, varav ungefär 5 % levande. Gnetter ha dessutom varit vanligt förekommande, men det är omöjligt att avgöra, huruvida de varit livsdugliga [...] Det svenska avlusningsförfarandet betraktas här av engelsmännen med viss undran och anses gammelmödigt. Dr Ouchterlony och jag ha i detalj studerat de engelska metoderna för användning av DDT, och Ouchterlony kommer att efter sin ankomst lämna en redogörelse till styrelsen över gjorda iakttagelser. (13/7 1945)⁷

Skribenten hade dessutom haft möjlighet att bevittna en "avlusning av ett polskt läger [...] där massbehandling ägde rum". Metoden beskrevs som snabb och "erforderligt effektiv". Därför borde metoden utan tvekan även användas i Sverige. I brevet konstateras dock att metoden inte var helt felfri och att den kanske borde kombineras med gängse metoder, dvs värmebehandling genom bastubad och dusch med ljummet vatten. Man litade som det verkar inte helt på DDT:s gränsarbete.

Om vi utgår från att DDT hade fått en status som en modernitetssymbol, och att dess effektivitet och ofarlighet knappt ifrågasattes, blir det förstaeligt att svenska myndigheter valde att integrera DDT i gränsarbetet. Personalen i lägren förde ett krig mot utifrån kommande hot. Jakten på oönskade Andra skulle ske med stor noggrannhet; ingen skulle undkomma gränskontrollen – inte ens personalen. Som nämnts var lägren omgivna av staket och andra avskiljande markörer. Dessa skulle hålla flyktingarna innanför gränsen och nyfikna utanför. Men det fanns också sådana som rörde sig mellan dessa världar, nämligen de som arbetade i lägren och dessa kunde förvandlas till vektorer, bärare av löss och smitta. I *PM angående avlusning vid förekomst av klädlöss vid förläggningar för flyktingar och evakuerade* påpekades att DDT-behandlingen även borde omfatta personalen: "Personal vid förläggningar med klädlöss bör profylaktiskt inpuvra sina underkläder" (23/4 1945, ÖII:2). Även om såväl flyktingar som lägerpersonal blev föremål för interventioner så var det förstås de förra som stod i fokus. Interventionerna omfattade även grundliga undersökningar av deras kroppar, vilket vi ska återkomma till i en kommande publikation.

AVSLUTNING

Kroppar omges alltid av ett kulturellt meningsskapande, men när den moderna staten definierade den enskilda kroppen som en viktig kugge i samhället intensifierades detta (Foucault 1993). Institutioner såsom skolor, sjukhus och fängelser utvecklades i syfte att inympa eftersträvarvärda normer och ideal i medborgarna, dvs önskvärda subjekt. I föreliggande studie har vi tagit fasta på denna förståelse av den politiska kroppen som formbar, ständigt utsatt för reglerande praktiker och i centrum för meningsskapande processer. Vi har undersökt det svenska lägersystemet som en utlokaliserad, decentraliserad och vardaglig gränspraktik där den medicinska blicken hade en framträdande roll.

De interventioner som riktades mot flyktingarnas kroppar i syfte att hantera utifrån kommande hot har analyserats som gränspraktiker. Till dessa interventioner hörde biopolitiska åtgärder riktade mot flyktingarnas kroppar (de läkarundersökningar, tvättningar och avlusningar som flyktingarna utsattes för), men också viljan att uppfostra flyktingarna och därmed eliminera vad som uppfattades som felaktiga eller utmanande (o)vanor: De skulle normaliseras för att på längre sikt kunna interagera med det svenska samhället. I artikeln har vi endast tangerat några aspekter av det biopolitiska gränsarbetet och i en kommande, mer omfattande studie ska vi systematiskt undersöka gränsarbetets mångfald och gränsens heterogenitet. Vi ska även fördjupa kunskapen om hur de biopolitiska åtgärderna skapade följsamhet och skötsamhet, men även motstånd. Kritisk läger teori påminner oss nämligen om att lägerliv utformas i en skärningspunkt mellan centralt utformade direktiv och lokalt förankrade vardagsmönster. Antropologen Michel Agier menar att lägret dessutom är en plats där människor skapar relationer och där identitet prövas (2008). Det pågår därmed ett kulturellt meningsskapande som kan bygga på anpassning efter lägets regler och ambitionen att skapa ett särskilt subjekt, men det kan också präglas av motstånd (jfr Foucault 1990:95). Det är inte säkert att de som befinner sig i läger kan eller vill anpassa sig efter mottagarnas idealbilder av flyktingen

eller den goda ordningen. Man kan ha en självbild eller bära på erfarenheter som står i skarp kontrast till mottagarnas uppfattning om vad flyktingen är. Detta innebär samtidigt att en gräns aldrig är stabil, fixerad en gång för alla, den behöver ständigt stabiliseras (Rumford 2014:19, 56-57). Det finns därför anledning att återkomma till lägets komplexa gränsarbete i kommande publikationer.

REFERENSER

KÄLLOR

Landsarkivet i Lund (LLA):

Länsstyrelsen i Malmöhus län IV. Civilförvarssektionens arkiv. Handlingar rörande Malmö civilförvarsområde. ÖII:2

Länsstyrelsen i Malmöhus län IV. Civilförvarssektionens arkiv. Handlingar rörande Malmö civilförvarsområde. ÖII:3

Länsstyrelsen i Malmöhus län IV. Civilförvarssektionens arkiv. Handlingar rörande Malmö civilförvarsområde. ÖII:7

Länsstyrelsen i Malmöhus län IV. Civilförvarssektionens arkiv. Handlingar rörande Höganäs civilförvarsområde. 1944-1946. ÖIV:1

Riksarkivet (RA, Stockholm):

Statens utlänningskommission, Kontrollbyrån, AI:4, Protokoll 1944

Sydsvenska Dagbladet Snällposten, SDS. 18/3 1945

LITTERATUR

Agamben, G. (1995/2010). *Homo Sacer. Den suveräna makten och det nakna livet*. Göteborg: Daidalos

Agier, M. (2008). *On the Margins of the World. The Refugee Experience Today*. Malden: Polity Press

Agier, M. (2011/2016). *Managing the Undesirables. Refugee Camps and Humanitarian Government*. Malden: Polity Press

Ahuja, N. (2016). *Bioinsecurities. Disease Interventions, Empire, and the Government of Species*. Durham and London: Duke University Press

Andersen, D., Klatt, M. & Sandberg, M. (red.) (2012). *The Border Multiple. The practicing of borders between public policy and everyday life in a re-scaling Europe*. Farnham: Ashgate

Balibar, E. (2002/2011). *Politics and the Other Scene*. London/New York: Verso

Bogatic, W. (2011). *Exilens dilemma: Att stanna eller att återvända. Beslut i Sverige av polska kvinnor som överlevde KZ-lägeret Ravensbrück och räddades till Sverige 1945-1947*. Linnaeus University Press

Byström, M. & Frohnert, P. (red.) (2013). *Reaching a State of Hope. Refugees, Immigrants and the Swedish Welfare State, 1930- 2000*. Lund: Nordic Academic Press

Dunlap, T. (1981). *DDT. Scientists, Citizens, and Public Policy*. Princeton: Princeton University Press

- Foucault, M. (1974/1993). *Övervakning och straff. Fängelsets födelse*. Lund: Arkiv
- Foucault, M. (1990). *The History of Sexuality. Vol. 1, An introduction*. Harmondsworth: Penguin
- Friberg, G. (1977). *Stormcentrum Öresund. Krigsåren 1940-45*. Stockholm: Natur och kultur
- Frykman, J. (1993/2005). Nationella ord och handlingar. I: Ehn, B., Frykman, J. & Löfgren, O. (red.) *Försvenskningen av Sverige. Det nationellas förvandlingar*. Stockholm: Natur och Kultur
- Hallberg, L. (2001). *Källor till invandringens historia i statliga myndigheters arkiv 1840-1990*. Skrifter utgivna av Riksarkivet 17. Stockholm: Riksarkivet
- Kinkela, D. (2011). *DDT & The American Century. Global Health, Environmental Politics, and the Pesticide That Changed the World*. Chapel Hill: The University of North Carolina Press
- Lefbvre, H. (1970/2003). *The Urban Revolution*. Minneapolis: University of Minnesota Press
- Montesino, N. (2007). Flyktningmottagning, en fråga kring hälsa och arbete. Myndigheternas organisering av flyktningmottagandet i Sverige, 1940- och 1950-talen. I: Ekberg, J. (red.) *Sveriges mottagning av flyktingar - några exempel. Årsbok 2007 från forskningsprofilen Arbetsmarknad, Migration och Etniska relationer (AMER) vid Växjö universitet*. Växjö: Växjö University Press
- Montesino, N. & Thor, M. (2009). Migration och folkhälsa. Hälsopolitiska bedömningar i den svenska flyktningmottagningen under 1940-talets första hälft. *Historisk tidskrift* 129:1
- Nilsson, F. (2010). Öresund Plaza. Om konsten att passera. I: Löfgren, O. & Nilsson, F. (red.) *Regionauterna. Öresundsbron från vision till vardag*. Göteborg: Makadam Förlag
- Rumford, C. (2014). *Cosmopolitan Borders*. Basingstoke: Palgrave Macmillan
- Sandberg, M. (2012). Border Orderings. The Co-existence of Border Focusing and Letting Border Issues take the Back Seat at the German-Polish Border. I: Andersen Jagetic, D., Klatt, M. & Sandberg, M. (red.) *The Border Multiple. The Practising of Borders between Public policy and Everyday Life in a Re-scaling Europe*. Farnham: Ashgate
- Simon, C. (1999). *DDT. Kulturgeschichte Einer Chemischen Verbindung*. Basel: Christoph Merian Verlag
- Åmark, K. (2013). Sweden and the refugees, 1933-45. I: Byström, M. & Frohnert, P. (red.) *Reaching a State of Hope. Refugees, Immigrants and the Swedish Welfare State, 1930-2000*. Lund: Nordic Academic Press

NOTER

1. Tiden är en brytpunkt i svensk migrationshistoria genom att landet förändras från ett emigrationsland till ett immigrationsland (jfr Byström & Frohnert 2013:8). En anledning till att man lyckades ta emot så många var att Statens Utrymningskommission hade gjort en plan för hur städerna skulle evakueras i händelse av krig. Kommissionen hade identifierat lämpliga platser såsom skolor och hotell och inventeringen kom till nytta när antalet flyktingar ökade (Åmark 2013:48).
2. Länsstyrelsen i Malmöhus län IV, Civilförvarssektionens arkiv, Handlingar rörande Malmö civilförvarsområde, ÖII:2, Landsarkivet i Lund [LLA] – arkivreferens framöver benämnd "ÖII:2".
3. Länsstyrelsen i Malmöhus län IV, Civilförvarssektionens arkiv, Handlingar rörande Höganäs civilförvarsområde. 1944-1946, ÖIV:1, LLA – arkivreferens framöver benämnd "ÖIV:1".
4. *Rapport nr 1: Inspektion av Civilförvarsstyrelsens flyktingförläggningar inom Malmöhus län, 26/7 1945*. Länsstyrelsen i Malmöhus län IV, Civilförvarssektionens arkiv, Handlingar rörande Malmö civilförvarsområde, ÖII:3, LLA – arkivreferens framöver benämnd "ÖII:3".

5. Ängsligheten inför det orena, smutsiga, var inte bara lokaliserat till lägret. Etnologen Jonas Frykman har visat att en renlighets- och hygienvurm genomsyrade Sverige under 1940- och -50-talen och denna knöts till formeringen av en nationell svensk identitet (2005:167).
6. DDT är en förkortning av Diklordifenyltrikloretan och är ett insektsgift. Avlusningen var en åtgärd som lagstodgades redan år 1920 (Montesino & Thor 2009:38).
7. Länsstyrelsen i Malmöhus län IV, Civilförvarssektionens arkiv, Handlingar rörande Malmö civilförvarsområde, ÖII:7, LLA.

BILDMATERIAL

Fotografi på sida 23 från Malmö stadsarkiv

Karin Sjöberg

Malmö stad och de ensamkommande barnen hösten 2015

När man satt mitt i händelserna var det lite frustrerande att se att det man läste i tidningen inte riktigt stämde. Det svåraste [...] är att få en riktig bild. Ett exempel var när det kom ner folk från Stockholm. Jag träffade någon från SKL och han hade bara en timme på sig. När jag hade gett honom min bild av läget så sa jag: ”Om det här hade hänt mitt i Stockholm tror du inte att det hade hänt något annat då?”. Det var han helt övertygad om. För det var inte förrän folk kom ner som de förstod situationen. Men så var det även i Malmö, tror jag. Satt man på andra ställen och inte såg det med egna ögon, så förstod man inte.

En gång höll jag på att bli vansinnig, jag tror det var på tv. Det var en känd person som berättade att det var förfärligt, att samhället gjorde absolut ingenting. Då tänkte jag: ”Vilken skymf mot alla dessa tusentals människor som faktiskt jobbade jättemycket!”. Under den här tiden skulle man egentligen ha haft någon [...] som skriver. En journalist eller en kommunikatör som hela tiden är med och dokumenterar, fotograferar och berättar. För tänk alla dessa historier som man hörde dagligen om vad barnen berättade, vad personalen hittade på och vad privatpersoner gjorde. Det var så mycket historier och jag tänkte hela tiden: ”Mätte jag inte glömma det här nu”, men det gör man ju.

Hösten 2015 nåddes Sverige av vad som många omtalar som den största flyktingströmmen sedan andra världskriget. Malmö blev, på grund av sitt geografiska läge, en av de städer som först tog emot flyktingarna. Staden blev ankomstkommun för cirka 11 000 barn mellan september till december. Mängder av malmöbor, alltifrån tjänstepersonal och företagsanställda till föreningsaktiva och privatpersoner, involverades i mottagandet. I citatet ovan berättar Lene Cordes, då avdelningschef inom Sociala resursförvaltningen, Malmö stad, hur hon uppfattade situationen. Cordes intervjuades inom ramen för Malmö stadsarkivs dokumentationsprojekt *Ankomst Malmö – om flyktingmottagandet*

i *Malmö hösten 2015*. Cordes lyfte fram tankar som var viktiga inom projektet, till exempel frågan om synlighet och bevarande. Vilka bilder av mottagandet lyftes fram 2015? Vilkas röster kommer att höras i framtiden, vilka historier kommer att bevaras? Eftersom stadsarkivet i Malmö är en del av Malmö stad med uppdrag att bevara dokument som rör staden och dess historia, så kändes det angeläget att arkivet aktivt samlade in berättelser från denna specifika händelse i Malmös historia.

Inom projektet har vi genomfört intervjuer, fotograferat byggnader och samlat in material från förvaltningar och föreningar. Vi har även gjort en insamling av minnesberättelser och fotografier. Fokus har varit på myndigheter och frivilligorganisationer som involverades i mottagandet. Vi kom att särskilt uppmärksamma de tjänstepersoner som arbetade med att ta emot ensamkommande barn. För precis som Lena Cordes menar vi att det nog inte är så många som förstår vidden av det arbete som utfördes. Stadsarkivet vet dessutom av erfarenhet att berättelser om hur mottagandet gick till kommer att vara intressant i framtiden. De som kom under denna period kan komma att återvända till arkiven för att få veta mer, vilket även gäller de som arbetade med mottagandet. Naturligtvis kommer det också att finnas ett intresse från forskare som vill förstå vad som ägde rum och hur händelsen uppfattades i sin samtid.

I en kommande bok (2018) publiceras ett urval av de bilder och berättelser som samlades in inom projektet *Ankomst Malmö*. I föreliggande bidrag lyfter jag fram några få röster från de som arbetade med de ensamkommande barnen och erfarenheter från dokumentationsprojektet.

”DET VAR UTMATTANDE”

Sociala resursförvaltningen, Malmö stad, hade ansvar för de ensamkommande barnen och de transitboenden som barnen placerades i. Det innebar att personal vid förvaltningen registrerade barnen som anlande, man bedömde behovet av skydd och anvisade dem till boenden. Personalen såg även till så att barnen kom vidare till andra anvisningskommuner. En av dessa tjänstepersoner var Moa Edin som arbetade som placeringssekreterare inom Sociala resursförvaltningen.

Mina starkaste minnen från hösten var de enorma pappersmängderna och hur liten jag kände mig i relation till de här högarna. För det var något helt enormt. Jag vet hur det såg ut, men det är som att jag inte riktigt kan lita på minnena. Var det verkligen så mycket? Ja, det var det. Och att veta att varenda papper i den här högen var ett barn som behövde så jäkla mycket, det var utmattande. Det kändes inte bra att veta att man inte kunde göra mer.

För att kunna hantera situationen fick personalen hjälp från andra delar av förvaltningen, men också från andra delar av Malmö stad. Dessutom omfördelades resurser och personal nyanställdes. I slutet av september öppnades en ankomstcentral i Oxie för att effektivisera registreringen av barnen och utplaceringen av dem. Inledningsvis placerades barnen på redan befintliga boenden, men ganska omgående upprättades

nya tillfälliga boenden runt om i staden. Med hjälp av Serviceförvaltningen öppnade Sociala resursförvaltningen sådana boenden i idrottsbarn, omklädningsrum, hotell, skolor, vårdcentraler och gamla sjukhuslokaler. Lokalerna utrustades med sängar, madrasser och sängkläder, men också med tvätt- och diskmaskiner samt torkskåp. På en del ställen köpte man även in bord, stolar, soffor, fåtöljer och tv-apparater. Även Skolrestauranger, de som sköter matbespisningen på Malmös skolor, fick i uppdrag att bidra till arbetet genom att laga mat till boendena.

Rönnens sporthall. Foto: Sanna Dolck, Malmö Stad

MED SAMLADE KRAFTER

När de ensamkommande barnen anlände till Malmö mötte de tämligen omedelbart socialsekreterare, behandlingsassistenter, poliser, chaufförer, väktare, volontärer och handläggare. De flesta barnen var tonårspojkar från Afghanistan, men några kom också från Somalia och Irak. Som nämnts placerades de så småningom på något av Malmö stads tillfälliga transitboenden. Termen boende rymmer, som framgått ovan, stor variation. Det kunde handla om en madrass i ett omklädningsrum eller i en idrottsbarn, men också en säng i ett klassrum eller på ett hotell.

Boendena var bemannade dygnet runt. Personalen upprättade rutiner och scheman för måltider, städning och tvätt. De såg till att barnen vid behov fick träffa läkare och att de tog sina mediciner. De upprättade även loggböcker, höll i det obligatoriska välkomstsamtal och förde viss dokumentation kring varje barn, samt såg till att barnen kom iväg till Migrationsverket och anvisningskommunerna. På grund av det stora antalet asylsökande uppstod långa väntetider, vilket resulterade i att barnen blev kvar på transitboendena längre än planerat. För att undvika att tiden i väntan och därmed

ovisshet blev allt för svår, erbjöd tjänstepersonal i samarbete med olika föreningar, institutioner och privatpersoner en mångfald olika aktiviteter. Så här berättar Emeli Olsson som bland annat var sektionschef på Scandic Malmö City:

Där var väldigt ont om plats. Vi hade personalrum, personalkontor och mitt kontor i samma rum, och lager. Här hade vi mat som vi lagade, alla kläder, allt kontorsmaterial, plus att vi hade utrymme så att personalen skulle kunna äta sin lunch. Men, 150 tonåringar hörs, det funkade inte jättebra. Vi fick inte vistas i lobbyn, vi fick inte vistas i restaurangen, vi fick inte vistas i korridorerna. Till slut fick vi en våning som bara var vår våning och då blev det mycket bättre. Hotellet var väldigt, väldigt schysst. De öppnade två stycken extra rum, på deras bekostnad, som vi kunde använda som vardagsrum för ungdomarna. Där kunde vi ha lite TV, foosball och kortlekar.

Det var hotellet som stod för maten, det var bra. På så sätt så hade vi det mycket bättre än många andra. Men också problematiskt på så sätt att man delade lokal med andra hotellgäster som inte alls var jättenöjda överlag med att vi hade 150 stycken tonåringar där, som precis hade kommit till Sverige och som var oroliga. Det kom en del klagomål från gäster som inte var förberedda på det. En del uttryckte väldigt tråkiga rasistiska uttalanden. Medan andra, det var någon stammis som skänkte 2000 kronor eller något sådant i värdecheckar till ungdomarna så att de kunde köpa lite choklad och sånt.

Jag tycker det häftigaste var alla människor som kom tillsammans, både de som kom in och arbetade men också frivillighetsorganisationer och malmöbor som skänkte tid, saker och kläder. Med tanke på hur lite förberedelse som fanns, det fanns ju ingen beredskap alls för den här typen av kris, så är det ändå jättehäftigt att vi lyckades. Bara på mitt boende så hade vi 800 ungdomar som kom och gick under de fyra månaderna som det var öppet. Att vi hade 800 ungdomar som kom och som faktiskt också lyckades komma iväg till sina anvisningskommuner i gott skick, det tycker jag är häftigt.

Teckningen är ritad av en ensamkommande pojke från Marocko som bodde på transitboendet Scandic Malmö City. En dag låg teckningen på Emeli Olssons skrivbord, dåvarande sektionschef för boendet. Pojken hade rest vidare och Emeli fick aldrig möjlighet att fråga om teckningens innebörd. Peregar var dock en båt som många pojkar reste med. De gömde sig bland containrar och lastbilar. På bilden ser man en liten streckgubbe som ser ut att gömma sig. Det gråtande ögat och det engelska ordet *Purgatory* (skärseld) låter oss ana den fasa som båtresan måste ha inneburit.

AVSLUTNINGSVIS

Flyktingmottagandet i Malmö har blivit historiskt på många sätt. Inte minst har den enorma hjälpinsats som utfördes av hundratals och åter hundratals människor från olika delar av samhället satt avtryck i människors minnen och i dokumentationsprojekt. De röster som hörts i detta bidrag utgör bara några få exempel på röster som stadsarkivet har samlat in. Även om inte alla historier som Lene Cordes hörde under sitt arbete skrevs ned, så finns hennes egen, Moas och Emelis, samt många andras bevarade. De har fått en alldeles särskild plats i Malmös historia.

BILDMATERIAL

Fotografi på sida 36 av Hans Braxmeier

Daniel Mårs & Isabel Rescala

När gränsen åter blev synlig

EN STUDIE AV GRÄNSPRAKTIKER OCH ARBETE MED NYANLÄNDA I HELSINGBORG

På grund av krig och konflikter i bland annat Syrien, Eritrea, Irak och Afghanistan tog sig en stor mängd människor på flykt till Sverige i början av hösten 2015. De flesta kom till Skåne, via färja från Tyskland till Trelleborg eller med tåg från Danmark till Malmö. Detta kom att omtalas som efterkrigstidens största flyktingvåg till Sverige med drygt 160 000 asylsökande på ett år (Migrationsverket 2016). I november 2015 sökte över 10 000 personer asyl under en och samma vecka (Migrationsverket 2017). Situationen ledde till ett stort engagemang bland privatpersoner och frivilligorganisationer. Efter en intensiv period av hjälparbete och hög belastning på ankomststäderna Malmö och Trelleborg samt på Migrationsverkets verksamhet införde svenska regeringen gränskontroller 12 november 2015 och ID-kontroller 4 januari 2016. Därmed blev gränsen över Öresund återigen synlig, efter att den i princip varit osynlig sedan 1952 då passfrihet vid resor mellan de nordiska länderna infördes för nordiska medborgare (Nordiskt samarbete, u.å.). Vid gränsen utförs kontrollerna av svensk polis. Fram till 4 maj 2017 genomförde vaktbolag även ID-kontroller vid färje-, tåg- och bussavgångar från Danmark (Polisen 2017a).

Sedan hösten 2015 har media, studentuppsatser samt dokumentations- och forskningsprojekt fokuserat på flyktingmottagandet i Malmö och gränskontrollen vid Öresundsbron. Betydligt mindre har skrivits om hur andra delar av Skåne har arbetat med och påverkats av flyktingfrågan och gränskontrollerna. Som Skånes näst största stad och med sin färjetrafik till Helsingör är Helsingborg därför intressant att studera. Helsingborg är också en av de tre hamnstäder i Skåne där gränskontroller genomförs.¹

Vi har valt att fokusera vår studie på de gränspolitiska praktiker som vuxit fram i staden och hur de visar sig i gränspolisens kontroller samt i kommunens, myndigheters och förvaltningars

arbete med nyanlända.² Syftet är att undersöka hur gränser har gjorts som en effekt av gränskontrollen och flyktmottagandet hösten 2015. Med ett fokus på anställda vid gränspoliserna, Helsingborgs kommun och stadens förvaltningar ställer vi följande huvudfrågor: Hur upplevs gränskontrollerna? Var finns gränsen? Vem skapar gränsen? Vilka praktiker består den av? Målet är att tillföra mer kunskap om situationen kring och efter mottagandet hösten 2015 och de gränskontroller som infördes till följd av detta. Studien ska också bidra till att öka förståelsen för hur gränser skapas och återskapas bortom den territoriella gränsen.

Det insamlade materialet består av sju intervjuer på cirka en timme vardera med anställda på myndigheter, förvaltningar och privata bolag som varit involverade i flyktmottagandet och gränskontrollerna i Helsingborg. Nio av intervjuerna används och citeras i denna artikel. Dessa inkluderar anställda vid Arbetsmarknadsförvaltningen, Fastighetsförvaltningen, Gränspoliserna Syd, Helsingborgshem, Migrationsverket och Räddningstjänsten Skåne Nordväst. Vi har valt att byta ut intervjupersonernas namn vid de tillfällen de nämns i texten. Vi anser dock att det i flera fall är relevant för analysen vilken befattning och roll personen haft i arbetet och har valt att inkludera den informationen. Detta gör att vissa är lättare att identifiera i och med deras offentliga uppdrag och eftersom de tidigare har uttalat sig i media. Samtidigt vill vi påpeka att det intervjuerna uttrycker inte ska ses som representativt för en hel myndighet eller förvaltning. Således är det som diskuteras i den här artikeln utsagor och reflektioner av enskilda personer som jobbar på dessa platser.

Ytterligare material har samlats in genom observationer vid ett modulhuskomplex i ett av Helsingborgs villaområden. Mediasökningar på tidningsartiklar och rapporter med nyckelord som ”gräns”, ”gränskontroll”, ”flyktingar”, ”nyanlända” och ”modulhus” har bidragit till förståelse för hur situationen har skildrats och vilka konsekvenser den har haft för regionen. Detta har gett oss möjlighet att se vad media och privatpersoner har valt att lyfta fram.

GRÄNSBEGREPPET

Inom tidigare forskning har den konventionella bilden av gränsen varit att den är territoriell och finns mellan nationer. Ur den synvinkeln har gränsen som funktion att granska personliga ägodelar, varor och identiteter (Rumford 2009:1), men även att filtrera och selektera vad som får passera. Detta leder till en uppdelning av vad eller vem som är ”önskvärd” eller ”icke-önskvärd” i ett visst område (Rumford 2014:14). Chris Rumford, professor i politisk sociologi och global politik, menar dock att det har skett ett skifte inom gränsforskning. Numera betonas att gränser kan hittas överallt där förflyttning av information, människor och objekt sker och kontrolleras (Rumford 2014:11). Detta innebär att gränsen inte är statisk utan kan förflyttas och uppstå på andra platser. Även synen på vem som ”gör” gränsen har förändrats. Gränsen kontrolleras inte längre enbart av staten, utan involverar till exempel även privatpersoner som väljer att tipsa gränspoliserna

om personer som misstänks befinna sig i landet olagligt (Rumford 2014:2). Rumford beskriver detta med begreppet ”borderwork”, som fokuserar på ”vanliga människors roll i att göra, förflytta och bryta ner gränser” (2014:3, vår översättning).

I analysen undersöker vi polisens inre utlänningskontroller utifrån de aspekter Rumford identifierat. Dessa kontroller är ett exempel på hur gränsen förflyttas från den territoriella gränsen. Här utförs gränsarbete också av andra än statliga aktörer i form av allmänhetens tips. Men gränser kan också internaliseras; vi ser och känner världen med utgångspunkt i gränsen. Detta undersöks med särskilt fokus på hur polis, kontrollanter och allmänhet agerar utifrån en misstänksamhet och magkänsla. Vi har valt att benämna förflyttningen av gränser som *utlokalisering*; utövandet av gränsarbete av andra än statliga aktörer som *decentralisering*; och de kroppsliga förnimmelser som påverkar gränsarbetet som *internalisering*.

Gränser görs också genom talet om gränser. Rumford benämner den typen av berättelser som ”narrative fixing” (2014:69). Denna ”fixering” är en del i hur gränsen regelbundet måste skapas och omskapas för att inte förlora sin funktion (Rumford 2014:55-56). Gränsvakter, passkontroller och teknisk utrustning räcker inte för att göra en gräns. Objekten och aktiviteterna blir en ”gräns” först när de återskapas dagligen av alla de aktörer som är involverade och när de visar upp gemensamma ”border narratives”, alltså tydliga berättelser om vad gränsen är och vad som händer där (Rumford 2014:19).

GRÄNSEN SOM NORMALISERAD BERÄTTELSE

Gränsen behöver normaliseras för att det ska kännas acceptabelt att kontroller genomförs och uppstår på nya platser. I intervjuerna uttrycks två typer av gränsberättelser; gränsen som en nödvändighet för att skapa ordning samt; gränsen som ett skydd mot säkerhetshot.

En återkommande beskrivning av hösten 2015 är att det var en ”ohållbar situation”, där införandet av gränskontroller blev ”nödvändigt” och där beslutet kom senare än det borde ha gjort. Håkan, som arbetar på Räddningstjänsten Skåne Nordväst, tror till exempel att ”regeringen väntade tills myndigheterna bara skrek: ’Det går inte längre, nu gungar hela verksamheten’. Då fick man sätta ner foten. Men det skulle man ha gjort tidigare”. Adem, ansvarig för ett asylboende utanför Helsingborg, menar att gränskontrollerna behövdes eftersom flyktmottagandet inte längre var ”humant”. Han beskriver bland annat hur Malmömassan, den mässhall som under en period användes som flyktingboende, var en ”nödlösning, det var liksom bara tak över huvudet”. Som mest sov 1 300 människor i salen, direkt på golvet och utan madrasser. Vid ett tillfälle fick vissa också övernatta utanför lokalen. Även personalens arbetsförhållanden beskrivs som ohållbara, med långa pass och många övertidstimmar.

Enligt Olof, som under den aktuella perioden var stabschef för Gränspoliserna Syd, tjänar Sverige på att ha gränskontroller, eftersom det ger Migrationsverket en ”sportslig chans” att handskas med ”asylhanteringen av alla de här tusentals människorna”. Han anser

också att det var nödvändigt att stänga gränsen för att skapa ”ordning och reda”, och på så sätt få en ”flyktingpolitik som är mottagande, vänlig, schysst och syftar till någon form av integration”. Gränskontrollerna bidrar, enligt denna gränsberättelse, till att skapa en överblick över situationen. Även Martin, gruppchef vid gränspolis, menar att gränskontrollens syfte är att ”få en uppfattning om vilka som reser in, var de kommer ifrån och hur vi ska hantera och hjälpa dem på bästa sätt, och hur vi hjälper rätt folk”. Här görs gränskontrollerna till ett sätt att skapa ordning och att undvika samma, för att använda Adems uttryck, ”röra” i flyktingmottagandet som under hösten 2015. Endast därigenom, menar intervjupersonerna, är det möjligt att hjälpa flyktingarna samt att arbeta med asylhanteringen och integrationen på ett bättre sätt.

Även om gränskontrollerna innebar en förändring tycker Olof att det var en ”rimlig åtgärd”. Han menar att det är bra att ”ett land på något vis försöker hålla koll på vad som sker inom dess gränser” eftersom ”jag ju vill vara trygg som boende, eller som turist, eller som besökare”. Genom den ordning som gränskontrollerna skapar uppstår alltså också en känsla av trygghet. Media har bland annat uppmärksammat att kontrollerna har gjort så att andra som vill ta sig över gränsen, till exempel smugglare och andra brottslingar, fångas upp (se Barkman 2016). Den civila gränskontrollanten Helen berättar att hon ”sover lite bättre på nätterna” eftersom hon vet att kontrollerna genomförs. Hon frågar sig ibland: ”Hur mycket släppte vi inte in? Och nu tänker jag inte bara asylsökande, nu tänker jag brottslingar, allt möjligt”.

Intervjupersonernas narrativa fixering av gränsen och dess funktion speglar en mer övergripande förändring. Enligt Rumford förutsatte den fria rörligheten i Schengenområdet att nationella gränser inom Europa ersattes av Europas yttre gränser (2009:2). Men flyktingsituationen hösten 2015 destabiliserade Europas yttre gränser, vilket fick till följd att Sverige, bland flera andra stater, återskapade sin egen nationsgräns. I intervjupersonernas berättelser ligger fokus på just ”Sverige” och ett land som håller koll på vad som händer inom dess gränser. Att gruppen flyktingar får representera en säkerhetsrisk och ett hot mot Sverige bidrar till normaliseringen av gränskontroller, men kanske också till att utlokalisering av gränser välkomnas och accepteras.

UTLOKALISERADE OCH INTERNALISERADE GRÄNSER

Olof berättar att polisen har fått i uppdrag att leta upp människor som befinner sig i Sverige utan ha beviljats asyl, visum eller uppehållstillstånd. De har rätt att genomföra så kallade inre utlänningskontroller, som faller under utlänningslagens bestämmelser för hur utländska medborgare får vistas och bo i Sverige (Sveriges Riksdag, u.å.). Kontrollerna ger polisen rätt att när- och varsomhelst kräva att få se en persons ID-handlingar. Enligt Olof kan detta ske i stadsmiljöer, men också genom arbetsplatskontroller på till exempel ”pizzerior, Sibyllaköket eller nagelstudion där det jobbar många utlänningar”. Kunskapen om att ”många utlänningar” arbetar inom vissa yrken gör att polisen förväntar sig att också kunna hitta personer som befinner sig olagligt i Sverige på de arbetsplatserna.

De inre utlänningskontrollerna är ett uttryck för utlokaliseringen av gränsen. Genom att förflytta gränskontrollen från den territoriella gränszonen kan gränsen uppstå på nya sätt och på oväntade platser, till exempel i form av en polis som kontrollerar någon på ett torg eller på en tågstation. Enligt Linn Axelsson, doktor i kulturgeografi, kan utlokaliseringen betraktas som en *rumslig strategi* som fungerar som en respons på en uppfattad hotbild (2012:16). Var gränsen uppstår kan bland annat påverkas av tips från allmänheten. Olof berättar om hur:

Någon kanske ringer in och säger att ”jag tror att det sitter en gömd familj här som inte får vara kvar i Sverige.” Det kan vara en arg granne, det kan vara en restaurangägarkollega som är sur för att ”jag sköter mig men Kalle Kula där borta på hörnet, han sköter sig inte”.

Sådana samtal verkar bygga på en misstänksamhet mot grupper som anses passa in i hotbilden. De är också exempel på det grännsarbete som Rumford beskriver, där privatpersoner tar på sig rollen att skapa, upprätthålla och genomföra grännsarbetet (2014:2). Gränsen decentraliseras därmed genom att de praktiker som leder till kontrollen förskjuts från polismyndigheten till de invånare som välkomnar striktare gränslagar.³

Misstänksamheten är något som återkommer även i polisernas arbete. Martin berättar om hur en misstanke till exempel kan väckas av att en person ”känns väldigt frånvarande” eller inte hittar: ”Man märker att den här personen inte har koll på var den är eller varför den är där”. De intervjupersoner som genomfört kontroller av identitetshandlingar beskriver just hur det är en viss känsla om att någonting inte stämmer som får dem att uppmärksamma en specifik person:

Det kan vara vår egen känsla om vi bara rör oss i stan vi jobbar i, som känns att, jamen det där ska vi nog kolla. Om du går på [ett torg] och så kommer polisen förbi och så tänker de: ”Hmm...” och så får de en magkänsla, och så får de lite indikationer, då kan de göra en kontroll på nästan vem som helst. (Olof)

Även Helen beskriver hur hon lärt sig känna igen vissa beteenden, som nervositet hos de som ska kontrolleras. Gränsen är på så sätt också internaliserad i kontrollanten (och i den kontrollerade⁴). Den finns ”i kroppen”, och att lita på sin magkänsla och intuition verkar för gränspoliserna vara en viktig strategi i uppgiften att granska identiteter. Enligt Nationalencyklopedins definition kan magkänsla vara just en ”kroppslig förnimmelse” och en ”övertygelse som vi upplever som given utan att kunna förklara varför” (Nationalencyklopedin, u.å.). Helen kan bara komma på en gång då hon har haft fel i sin känsla, vilket hon menar beror på att hennes känsla för om någon ljuger har ”förfinats” sedan hon började jobba vid gränskontrollen. Den internaliserade gränsen kan alltså också tränas upp och förbättras.

MODULHUS OCH GRÄNSDRAGNINGAR

I och med regeringens lagförslag om mottagning av nyanlända i november 2015, där alla kommuner måste ta emot ett anvisat antal personer som beviljats asyl, fick Helsingborg i

uppdrag att ta emot 228 stycken (Regeringen 2016). Enligt Adrijana, utvecklingsstrateg på Helsingborgshem, har kommunen kunnat placera ut alla sina anvisade nyanlända genom en ”snabb” lösning i form av modulhus. Fram till slutet av november 2016 hade 29 moduler byggts upp och fördelats i tre villaområden i Helsingborgs stadsdelar. De ska stå i fem år, med en eventuell förlängning i ytterligare fem år. De intervju personer som har jobbat med modulhusen beskriver de utvalda stadsdelarna som villaområden med ett fåtal eller inga höghus alls, de är välbärgade med låga ohälsotal och hög samsättningsgrad. Adrijana menar att: ”Det är lite mer bykänsla, och sen plötsligt nu så kommer det moduler liksom, det känns konstigt [för de boende]”.

Foto: Isabel Rescala

Innan byggnationen påbörjades anordnade de inblandade förvaltningarna dialogmöten med de boende och till en början möttes de av ett starkt motstånd och ifrågasättande. Två frågor som ställdes var ”varför ska de vara här?” och ”varför modulhus?”. En annan person undrade: ”Är ni medvetna om att ni drar ner värdet på vårt bostadsområde?”. Vi besökte ett av dessa områden för att få en uppfattning om hur modulhusen ser ut och för att få en förståelse för hur de placerats i det omgivande rummet.

Området består av både äldre och relativt nybyggda villor. Det finns även lediga tomter där nya hus är på väg att byggas. Modulhuset är placerat mellan detta villaområde och påbörjade byggen av högre flerfamiljshus. Närmast ligger en förskola och en lekplats. Byggnaden är svart och består av nio lägenheter i en kvadratisk C-form, sex lägenheter vetter mot en innergård och tre vetter ut mot gatan. En enstaka cykel står vid ett cykelställ, ett bord och två stolar står utanför ett fönster, parkeringsplatserna är tomma. Det enda som vittnar om att den här byggnaden är ett bostadshus är de nio postlådorna placerade på en av kortsidorna och några gardiner som täcker för fönstren. När vi gick förbi en av de

mer moderna villorna i närheten upptäckte vi att den hade vissa likheter med modulhuset. Hade de stått bredvid varandra skulle en kunna tro att de skapats av samma arkitekt.

Modulhuset kanske inte ter sig så uppseendeväckande för oss som utomstående, men för de som redan är bosatta i området kan det ses som ett intrång, ett gränsöverträdande. Rumford skriver att några av de viktigaste gränserna är sådana som, för många, inte verkar vara gränser alls (2014:45). Placeringen av modulhuset och inflyttningen av nyanlända har aktiverat en gräns och invånarnas protester är ett annat exempel på hur gränsarbete utförs av allmänheten.

Försök till att upprätthålla gränsen tycks ha kommit till uttryck under ett av ovan nämnda dialogmöten. Laila, som är anställd på Arbetsmarknadsförvaltningen, återberättar hur en boende i området uttalade sig: ”Nu får jag låsa in mina barn för nu kommer de bli våldtagna.” Vidare kommenterade människor på mötet att de ”inte vill ha muslimer här” och undrade om kommunen istället ”inte bara kan ta hit kristna?” Fördomar eller förutfattade meningar hade skapat en bild av de som skulle flytta in. Misstänksamheten mot de nyanlända fick de boende att själva utföra gränsarbete i form av att göra motstånd och ifrågasätta beslutet. Vid busshållplatsen nära området såg vi ytterligare ett tecken på detta motstånd.

”REFUGEES NOT WELCOME” – SYMBOLISK KRIGFÖRING OCH GRÄNSARBETE

På en soptunna vid busshållplatsen satt ett ”Refugees Welcome”-klistermärke som vi kände igen från andra allmänna platser. När vi tittade närmare insåg vi dock att det stod ”Not” över den vanliga texten. Klistermärket skulle alltså läsas ”Refugees Not Welcome”. På träbänken i busskuren hade någon skrivit ”Död åt alla muslimer!!!” Ordvalet skulle kunna tolkas som en anspelning på att muslimer inte får äta fläskkött då detta anses vara orent (alltså liknas de till något de själva ”tycker är orent”).

Foto: Isabel Rescala

I *Strange Encounters* beskriver kulturteoretikern Sara Ahmed hur främlingar inte enbart är de som är okända på en plats, till exempel i det här bostadsområdet i Helsingborg, utan de som ”redan ses som icke tillhörande” (2000:21, vår översättning). Vissa personer anses alltså alltid vara på fel plats. Att definiera nyanlända som malplacerade möjliggör både ett vidmakthållande av bostadsområdets gränser som en plats där ”vi” (etniskt svenska och medelklass) bor. Igenkänningen av främlingar bestäms genom sociala avgränsningar i ”spaces of belonging”, där främlingen (den nyanlända) känns igen som ”den som redan har förorenat sådana rum, som ett hot mot både egendom och person” (Ahmed 2000:22, vår översättning). Klistermärket och klottret kan, med utgångspunkt i Ahmeds resonemang, ses som ett uttryck för en uppfattning om att ”muslimer” inte tillhör bostadsområdet och att de är ett orent inslag på platsen. Det är kanske också ett strategiskt val att skriva detta i en busskur som nyanlända med sannolikhet kommer att vara vid.

NYA GRANNAR – VÄLKOMNANDE GRÄNSARBETE

Våra intervjupersoner var noga med att poängtera att det ovan nämnda motståndet inte representerar alla invånares åsikter. I samma busskur såg vi tecken på att det finns röster i området som stödjer de nya grannarna: Någon har i efterhand försökt att ändra texten till ”Död åt extremism”, men det har blivit överstruket. En annan person har skrivit ”kärlek” ovanför ”död” så att texten istället kan läsas: ”Kärlek åt alla muslimersvin”.

Under sina dialogmöten försökte förvaltningarna bemöta alla frågor som ställdes. De märkte att när de boende fick mer information, till exempel att det inte var flyktingar som skulle flytta in, utan människor som fått asyl, och att det var en temporär lösning, så gjorde den hårda attityden nästan en helomvändning. Det var vissa boende som helt enkelt inte visste vad det handlade om och som efter mötet fick en mer positiv inställning.

Detta synliggör en ofta bortglömd dimension, nämligen att gränser ger möjlighet till ”kulturella möten av kosmopolitiskt slag” (Rumford 2014:4, vår översättning). Gränser kopplar individer till världen och får dem att skapa kontakt med de ”andra”, vilket i sin tur får dem att ”ompröva sina förbindelser och förhållanden med samhällen som de kanske eller kanske inte tillhör” (Rumford 2014:4, vår översättning). Med tidigare erfarenhet av ”lyckad” integration menar Adrijana att människorna i dessa villaområden är precis som på andra platser: ”Det finns ett stort hjärta, stor vilja. Men ibland måste man göra någonting som man inte är van vid, för att kunna få resultat och för att kunna väcka vissa saker”. Hon tror att det är minst lika spännande för de som redan bor i området som det är för de nyanlända. Ur den nya förståelsen för de nyanländas situation och kanske också som en reaktion mot det initiala motståndet till modulhusen väcktes en vilja bland de kringboende till att hjälpa. Facebooksidor med namn som ”Välkommen till [villaområdet]” skapades, där grannar har kommunicerat kring vad som behövts i de nya hushållen. Deras hjälpsatser materialiserades i skänkta möbler, utlånade madrasser och välkomstpaket som lämnades i modulhusen innan familjerna flyttade in. Vissa medverkade i språkcaféer och även kyrkan ställde upp med lokaler vid behov. En

medarbetare på Helsingborgshem uttrycker i en intervju med Helsingborgs Dagblad att: ”Integration kräver en ’medpart’. Därför är det viktigt att grannarna finns med” (Nilsson 2016). Gränsarbetet har därför visat sig både i motståndet och i engagemanget för de nyanlända, modulhuset har skapat friktion men också nya samarbeten.

Foto: Daniel Mårs

INLÄRANDET AV SVENSKA VANOR

Helsingborg arbetar på flera sätt med integrationen av de nyanlända. Inom kommunens etableringsplan tillhandahålls bland annat undervisning som innehåller SFI (Svenska För Invandrare) och så kallad samhällsorientering. Syftet med samhällsorienteringen är att underlätta den nyanländas etablering och delaktighet i det svenska samhället, och de exempel intervjupersonerna nämner visar att det finns kunskap som anses vara nödvändig för att övergången från ”nyanländ” till ”svensk” ska fungera. Förutom information om hur samhället är organiserat ska den nyanlända lära sig om sina rättigheter och det praktiska vardagslivet (Länsstyrelsen, u.å.). Kommunalrådet Malin berättar till exempel om en kvinna som ville söka vård på grund av smärtor. Kvinnan försökte visa var på kroppen det gjorde ont, men när Malin frågade om det var ”någonting med hjärtat” visste kvinnan inte var hjärtat sitter. Malin menar att många i gruppen nyanlända har dålig kunskap om kroppen och därför vill gå till läkaren även med en förkylning. I samhällsorienteringen Helsingborg erbjuder har man därför börjat inkludera hälsa, till exempel ”hjärt- och lungräddning och [undervisning om] hur kroppen fungerar”. Utbildningen syftar till att ”de [nyanlända] måste ta hand om sig själva” och går också igenom kosten, eftersom ”matvanorna skiljer sig väldigt mycket från olika kulturella delar” samt motion och tandvård:

Tandstatus och såna här saker, att man måste borsta tänderna... Som man också tänker är helt vanligt, men kommer du från någonstans där det är eller har varit krig kanske du inte tänker på att: ”Jamen jag måste borsta tänderna varje kväll och morgon”. Utan här är det liksom: ”Så gör vi här, och annars blir det ju dumt för dina tänder”. (Malin)

Malin beskriver vidare hur olika kulturkrockar ibland gör det svårt att komma igång med vissa integrationsprojekt. Kommunen har till exempel erbjudit nyanlända kvinnor praktikplatser inom restaurangbranschen. Kvinnorna har då undrat vem som ska lämna barnen på förskolan. Svaret, ”det kan ju pappan göra”, har resulterat i en kulturkrock eftersom kvinnorna är osäkra på om mannen klarar av det. Jämställdhet mellan könen ses som viktigt och har ett tydligt fokus på att hjälpa de nyanlända kvinnorna till jobb och ett mer socialt liv.⁵ Adem berättar till exempel om hur det för honom har varit viktigt att få kvinnorna på asylboendet där han jobbar att känna sig tryggare:

Vi har ju många boenden där kvinnorna inte ens vågar visa sig utanför rummet, utan då måste mannen gå med när hon ska gå på den [gemensamma] toaletten. Det var viktiga frågor för mig. Här är nästan bara kvinnor som går runt nu.

Inlärandet av nya vanor och kunskap innebär även att rätta sig efter de normer som råder. Samhällsorienteringen är alltså inte bara av praktisk natur, utan genomsyras också av värderingar som ska hjälpa de nyanlända att passa in i det svenska samhället och på så sätt definiera deras svenska medborgarskap. Eftersom samhällsorienteringen syftar till att forma nya individer och ofta kretsar kring frågor som rör den nyanländas kropp och själ kan den betraktas som en slags *biopolitik* (Agamben 2010). Personerna som etableras ska inte bara få boende och arbete, de ska också bli friskare och lära sig hur kroppen fungerar, vilken mat som är bäst att äta och att tandborstning är viktigt. Här ingår också nya sätt att tänka om sig själv och omvärlden. Målet med samhällsorienteringen verkar alltså vara att skapa nya ”goda” medborgare med rätt till sitt eget liv och sin hälsa, och med möjlighet att utvecklas och bli något annat än ”flykting” och ”nyanländ”. Denna process har dock en normativ grund då de kunskaper och egenskaper som eftersträvas går efter en svensk mall. För att kunna ses som svensk behövs en svensk värdegrund och en anpassning till vad som anses vara friskt och sunt. På så sätt ska individerna passas in i ett svenskt medborgarskap men också bli ”goda nyanlända”. Målet är att de ska få en ”lyckad” integration och på så sätt kunna bidra till samhället. Detta i motsats till bilden av invandrare som en belastning. Återkommande är just att individen ska ges möjligheter att lyckas, något som också kopplas till välfungerande integration.

HELSINGBORG SOM SAMHÄLLSBYGGARE

Förutom boende och kunskap om hur det svenska samhället fungerar behöver den nyanlända också en väg in på arbetsmarknaden. De kommunala förvaltningarna har tillsammans startat projektet ”Helsingborg Vill”, som går ut på att hitta nya metoder till snabbare etablering av de nyanlända i arbetslivet. Det här kommer att vara en hjälp i bostadsfrågan, då de nyanlända själva kan hitta bostad lättare, och bidrar dessutom till att ge de tidigare etableringsmetoderna ett lyft. De har sett till att få in nyanlända på företag så fort som möjligt, ibland utan större språkkunskaper men med olika kompetenser som kan vara till fördel. De nyanlända anställs i sex månader utan förlängning. Syftet är att jobbet ska vara referensgivande, kontaktskapande och lärande, även för arbetsgivarna: ”För att vi vill att vår personal och ledning också ska kunna hantera nya

grupper” (Adrijana). Arbetsdagarna ska fördelas på sex timmars arbete och två timmars SFI med branschsvenska som fokus.

Laila har en vision av Helsingborg som ”samhällsbyggare, där vi tar ett ansvar och anställer de nyanlända”. I förlängningen ska etableringsmetoderna som använts för nyanlända utökas till ”alla möjliga grupper”, vilket hon menar kommer att resultera i en ”samhällsvinst”. En tro på att de nyanlända kommer att bidra till Helsingborg i framtiden återkommer i våra intervjupersoners berättelser. Malin minns när hon besökte ensamkommande ungdomar som hade varit i Sverige ungefär tio månader och nu studerade på IT-gymnasiet i Helsingborg:

De kunde faktiskt riktigt, riktigt bra svenska. [De uttryckte att]: ”Jag vill bli någonting här. Jag är så glad att ni tog emot oss.” Man ser att de är så glada. Det räcker med den lilla saken. Man känner liksom att det kommer gå bra för dem. Och att de kommer vara en tillgång för oss, om man nu ser den längre aspekten.

Hon tycker att det känns bra när hon träffar ”personer som liksom har kommit in och fått chansen”. På så sätt bidrar en framgångsrik etablering till bilden av ett fungerande samhälle. Helsingborg kan genom dessa individer visa upp sig som en stad som arbetat med integrationen på ett bra och lyckat sätt. Enligt Laila har Arbetsmarknadsförvaltningen delat med sig av material, erfarenheter och strategier från arbetet med bosättning och etablering till andra kommuner i Skåne. Detta för att Helsingborg har ”kommit jättelångt” i dessa insatser jämfört med andra kommuner, vilket Laila menar beror på att förvaltningarna tidigt kunde börja arbeta med att möta den nya anvisningslagen. Känslan av att ligga i framkant när det gäller att etablera nyanlända gör att de anställda i Helsingborgs stad kan se sig själva som delaktiga i att skapa det Laila beskriver som ”det nya Sverige”; ett samhälle som är ”mångkulturellt på lika villkor” och där ”vi tar vara på allas inneboende kraft så att alla kan bidra till ett bättre Sverige”.

Sara Ahmed menar att en nation görs i vardagliga möten i det offentliga livet lika mycket som det görs genom ”nationalstatens politiska maskineri” (2000:98, vår översättning). Integrationsarbetet som syftar till att forma de nyanlända till ”svenskar” och föra ut dem i vardag och arbetsliv kan på så sätt ses som ett gränsarbete, vilket bidrar till Helsingborgs identitet som samhällsbyggare och i förlängning till bilden av Sverige. Skapandet av den välfungerande integrationen är del av ett större gränsgörande, något som i längden kan definiera Sverige och vad det är att vara svensk.

AVSLUTANDE REFLEKTION

Under arbetets gång har vi kunnat se att mycket av arbetet kring gränskontrollerna och integrationen handlar om identitet. *Vem* kontrolleras vid gränsen? *Vems* rörlighet och handlingar ska regleras? *Vem* är det som behöver skapas på nytt och integreras? *Vem* ska den nyanlända bli? Intressant vore också att fokusera framtida studier på hur städer eller ett land kan marknadsföra sig och skapa en identitet genom sin integrering

av nyanlända. På så sätt kan också fokus riktas från ”flyktingar” och ”nyanlända” till mottagaren, till exempel Helsingborg eller Sverige.

I slutskedet av vår studie inträffade ett terroråd i Stockholm (SVT 2017). Den 7 april 2017 kapade en gärningsman en lastbil för att sedan köra in på en av stadens största shoppinggator och krascha in i ett varuhus. En omedelbar effekt av detta var att gränskontrollerna vid Öresundsbron utökades till att under tio dagar även innefatta resor ut ur landet (Polisen 2017b). Hotbilden ledde till att Sveriges gräns återigen behövde omskapas och förstärkas med hjälp av ett ännu mer omfattande gränsarbete. Gränser är och kommer att fortsätta vara aktuella, och forskning är viktig för att öka kunskapen om hur vi människor påverkas av dem. Vilka konsekvenser har ett terroråd för berättelserna om gränsen? Vad gör gränsen med bilden av Sverige, svensken och ”de Andra”?

REFERENSER

DIGITALA KÄLLOR

- Barkman, T. (2016). Gränskontrollerna stoppade den beväpnade mördaren - frun och barnen satt i bilen. *Sydsvenskan*. 15 november. <http://www.sydsvenskan.se/2016-11-25/granskottrollerna-stoppade-bevapnad-mordare-frun-och-barnen-satt-i-bilen>
- Länsstyrelsen. (u.å.). *Sambällsorientering för nyanlända*. <http://extra.lansstyrelsen.se/integration/Sv/samballsorientering/Pages/samballsorientering.aspx> [2017-04-05]
- Marmorstein, E. (2017). Härdare krav ska få invandrarkvinnor i jobb. *SVT Nyheter*. 12 mars. <http://www.svt.se/nyheter/inrikes/haddy-i-sverige-maste-man-jobba>
- Migrationsverket. (2016). *Nästan 163 000 människor sökte asyl i Sverige 2015*. 1 januari. <https://www.migrationsverket.se/Om-Migrationsverket/Nyhetsarkiv/Nyhetsarkiv-2016/2016-01-01-Nastan-163-000-manniskor-sokte-asyl-i-Sverige-2015.html>
- Migrationsverket. (2017). *Statistik*. 18 april. <https://www.migrationsverket.se/Om-Migrationsverket/Statistik.html>
- Nationalencyklopedin. (u.å.). *Magkänsla*. <https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lang/magkansla> [2017-03-07]
- Nilsson, T. (2016). Larödbor kraftsamlar för att välkomna flyktingar. *Helsingborgs Dagblad*. 26 oktober. <http://www.hd.se/2016-10-26/larodbor-kraftsamlar-for-att-valkomna-flyktingar>
- Nordiskt samarbete. (u.å.). *Nordiska rådets historia*. <http://www.norden.org/sv/nordiska-raadet/bag-om-nordisk-raad/om-nordiska-raadet/nordiska-raadets-historia/1953-1971> [2016-10-16]
- Polisen. (2017a). *Tillfälliga gränskontroller*. 7 mars. <https://polisen.se/Om-polisen/Specialkompetenser/Granspolisen/Tillfallig-granskottroll>
- Polisen. (2017b). *Polisen inför gränskontroll vid inre gräns*. 8 april. <https://polisen.se/Aktuellt/Nyheter/Gemensam-2017/April/Polisen-infor-granskottroll-vid-inre-grans>
- Regeringen. (2016). *Anvisningar till kommunerna att ta emot nyanlända*. <http://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2016/02/anvisningar-till-kommunerna-att-ta-emot-nyanlanda> [2017-04-05]

Sveriges riksdag. (2005). *Utlänningslag (2005:716)*. https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/utlanningslag-2005716_sfs-2005-716 [2017-10-02]

SVT. (2017). Död i Stockholm. *SVT Nyheter*. 7 april. <http://www.svt.se/nyheter/live/dad-i-stockholm>

Tryding, P. (2016). Kontrollernas kostnad. ekonomiska konsekvenser av ID-kontrollerna i Öresundsregionen. *Sydsvenska handelskammaren*. <http://resources.mynewsdesk.com/image/upload/gfwpsqgqplyxuinpr4.pdf> [2017-10-16]

LITTERATUR

- Agamben, G. (2010). *Homo sacer. Den suveräna makten och det nakna livet* / Giorgio Agamben; översättning, förord och efterskrift: Sven-Olov Wallenstein. Göteborg: Daidalos
- Ahmed, S. (2000). *Strange encounters. Embodied others in post-coloniality*. London: Routledge
- Axelsson, L. (2012). *Making borders. Engaging the threat of Chinese textiles in Ghana*. Diss. Stockholm: Stockholms universitet
- Khosravi, S. (2010). *'Illegal' travellers. An auto-ethnography of borders*. Basingstoke: Palgrave Macmillan
- Rumford, C. (red.) (2009). *Citizens and borderwork in contemporary Europe*. London: Routledge
- Rumford, C. (2014). *Cosmopolitan borders*. Basingstoke: Palgrave Macmillan

NOTER

1. Forskningen har genomförts inom ramarna för pilotprojektet ”Ett mångkulturellt Öresund”, utformat av Centrum för Öresundsstudier vid Lunds universitet och finansierat av Plattformen, Helsingborgs stad.
2. Helsingborgs stad har tagit fram ett material i syfte att skapa samförstånd om vad flitigt använda begrepp betyder och hur och när de ska användas i kommunens arbete. I materialet definieras *nyanländ* som en person som beviljats asyl och ingår i ett etableringsprogram. Detta till skillnad från *flykting*, person som lämnat sitt hemland på grund av krig eller annat hot för att söka asyl i ett annat land, till exempel Sverige, respektive den *asylsökande* som tagit sig till Sverige och begärt skydd men ännu inte fått sin ansökan prövad av Migrationsverket.
3. Det bör påpekas att det finns åtskilliga invånare som inte stödjer gränskontrollerna. Detta kan vara av humanitära skäl, eller som en reaktion på att kontrollerna försvårar pendling och vardagsliv i Öresundsregionen. Ett annat argument i kritiken är att gränskontrollerna även har negativ påverkan på regionens ekonomi, vilket går att läsa vidare om i Sydsvenska handelskammarens rapport Kontrollernas kostnad - ekonomiska konsekvenser av ID-kontrollerna i Öresundsregionen (Tryding 2016).
4. För mer ingående beskrivningar av hur gränser internaliseras i flyktingar, migranter och nyanlända, se till exempel Khosravi 2010.
5. Det fokuseras mycket och ofta på hur kvinnor ska ”lyftas fram” och komma ut i arbetslivet (Marmorstein 2017), men det nämns i mindre grad hur nyanlända män kan ta ansvar i andra områden, vilket kanske i många fall är en förutsättning för att nyanlända kvinnor ska våga ta steget.

BILDMATERIAL

Fotografi på sida 41 av Jan Vasek

Anna Bank & Marsanna Petersen

På flykt i nordvästra Skåne

Det som kommit att kallas ”flyktingvägen” i Europa hösten 2015 ledde till att 163 000 människor sökte asyl i Sverige. Det var dubbelt så många som 1992, då inbördeskriget i före detta Jugoslavien drev människor på flykt. Många svenska museer har dokumenterat olika aspekter av 2015 års flyktingvåg.

När Kulturmagasinet vid Helsingborgs museer våren 2016 började dokumentationen ”På flykt”, så var strömmen av asylsökande till Sverige kraftigt avtagande. Den 1 mars 2016 trädde anvisningslagen i kraft enligt vilken alla kommuner i Sverige kan anvisa ett visst antal nyanlända som de är skyldiga att ta emot. I början var vårt syfte att följa en familj som blev anvisad till Helsingborg. Detta kom dock snabbt att ändras då alla familjer som vi kom i kontakt med ständigt hade flyttats. Familjerna stod nu inför ännu en flytt och insikten att flyktingar ständigt flyttas, gjorde att vår idé att dokumentera en familj som placerats i Helsingborg framstod som naiv. Istället valde vi att följa några familjer vidare på de orter och boenden som de blev flyttade till. I föreliggande bidrag visar vi hur flyktingar upplevde ett liv i rörelse och hur deras vardag i väntan på asyl såg ut.

RÅÅ – CAMPINGEN DÄR ALLT BÖRjade

Råå camping söder om Helsingborg fungerar under högsäsong som en ”vanlig” camping med sommargäster från hela landet. De senaste åren har Migrationsverket, under lågsäsong, hyrt stugorna på campingen och använt dem som bostäder till flyktingar. Vi såg Råå camping som en möjlig ingång till vårt projekt där vi skulle kunna få kontakt med en familj:

När vi gick genom campingen konstaterade vi att det var ganska fina stugor. - Ljusa små 1,5-våningsstugor med träpanel, stora fönster och funkiskänsla. Vi såg en övergiven skateboard som Anna fotade. En sparkcykel låg på gräset. Cyklar stod utanför några stugor och kläder hängde utanför vissa. I ett fönster stod flera dekorationsprylar, bland annat två dalahästar som vi så klart reagerade på. I ett annat fönster fanns klistermärken med jultomtar, i något fönster stod en docka i kartong. Gardiner och diverse tyg var nerdragna i fönstren i de flesta stugorna och därför var det svårt att se om folk var hemma. (Observation Råå camping 2016-04-18)

Inne på campingen börjar vi strax sökandet efter en familj genom att knacka dörr. Vi knackar på flera stugor innan någon öppnar:

Vi gick vidare till stuga nr tolv. Där öppnade en ung man. Vi frågade honom om han kunde engelska. Han sa ”no” och log lite, så vi trodde att han kanske ändå förstod. Jag berättade på engelska att vi kom från Helsingborgs museer. Det framgick snart att han inte förstod, men han var trevlig, log och tog fram telefonen och bad oss komma in. (Observation Råå camping 2016-04-18)

Mannen vi träffar är Anas från Syrien. Då Anas inte kan engelska eller svenska tar han fram sin mobiltelefon för att kommunicera med oss genom Google translate. När vi inte har tolk med oss blir detta vår kommunikationsmetod.

LIVET FÖRE OCH EFTER KRIGET

Inne i stuga nr tolv finns också Anas fru Fatina och deras treårige son Ahmet samt tvillingarna Hadi och Hadya som är tre månader. När vi träffar dem första gången har Anas och Fatina varit i Sverige i ett och ett halvt år.

Efter några besök på Råå camping träffar vi också Ranya och Mostafa. De bor i stuga nr nio tillsammans med sin treåriga dotter Alma och ett par släktingar till Ranya. De är också från Syrien och i deras berättelser, liksom i intervjuerna med Anas och Fatina, framträder en tydlig brytpunkt mellan före och efter kriget. Båda familjerna beskriver hur de innan kriget levde ett bra liv i Syrien. Anas var skraddare och hade sin egen butik och familjen bodde i lägenhet i Aleppo. Mostafa och Ranya arbetade som ingenjörer och bodde i eget hus. ”Sen kom kriget och tog allt ifrån oss”, förklarar Mostafa. Både han och Anas berättar hur vardagen försvårades. Det blev brist på livsmedel, elektriciteten försvann och Anas tvingades stänga sin butik. Mostafa och Ranya blev också arbetslösa. Priserna ökade och familjernas ekonomi försämrades.

På Råå camping träffar vi även Shaikiba och Habib från Afghanistan som bor i stuga nr fyra med barnen Amir och Zeinab. Shaikiba har tidigare bott i Iran och dit flydde Habib från kriget i Afghanistan. Habib var papperslös och kunde därför inte arbeta i Iran, vilket innebar att familjen inte kunde försörja sig.

FLYKTEN FRÅN HEMLANDET

Anas berättar att eftersom han aldrig hade varit utomlands var beslutet att fly extra tungt och under ett till två år velade han innan de slutligen bestämde sig. Flykten gick inte raka vägen till Sverige utan Anas, Fatina och Ahmet rörde sig under lång tid runt inne i Aleppo och i närområdet innan de tog sig vidare till Turkiet där de bodde i ett år. Även Shaikiba och Habib flydde först till Turkiet där de planerade att bosätta sig. På grund av att de inte kunde språket blev detta mycket svårare än de hade förväntat sig. Anas och Fatina berättar om ekonomiska svårigheter för flyktingar i Turkiet. Att få jobb där är relativt enkelt, men eftersom lönerna är låga samtidigt som flyktingar ofta inte får betalt blir situationen svår. Bostadssituationen är också problematisk, då många flyktingar konkurrerar om lägenheter. Anas och Fatina tvingades flyttade flera gånger när hyresgäster som kunde betala högre hyra fick överta deras bostad.

LIVET PÅ FLYKT VID RÅÅ CAMPING

Efter att de kom till Sverige har familjerna bott på flera olika flyktingboenden. De flesta flyktingarna anlände först till Malmö och placerades sedan i Ljungbyhed där de efter några dagar flyttades vidare till andra boenden. Under ett halvt år i Sverige har Anas och Fatina hunnit bo på fem olika ställen. Råå camping beskrivs av de flesta som bra. Möjligheten att bo i egen bostad med sin familj och att därmed kunna laga egen mat betonas som särskilt positivt.

Även om Råå camping beskrivs som ett bra boende gör sig väntan på asyl gällande även här. Mostafa berättar hur tufft det är att bara sitta hemma, ta emot bidrag och inte ha någonting att göra. I fyra år var Mostafa och Ranya arbetslösa i Syrien. De längtar efter en vardag där man kan gå upp, gå till jobbet, komma hem, leka med sitt barn och sen sova. Sysslösheten ger också stort utrymme att tänka. Mostafa nämner alla tankarna kring kriget i hemlandet och hans sjuka föräldrar, som blir så påtagliga när han promenerar att han ofta börjar gråta.

Tröttheten på att vänta på intervju och beslut från Migrationsverket är också ett ämne som ofta kommer upp. Flyktingar kan inte börja SFI (Svenska för invandrare) förrän man har fått uppehållstillstånd och varje gång vi hälsar på frågar Anas var han kan gå för att studera svenska. ”Jag måste lära mig språket för att komma in i samhället”, säger han. Språksvårigheterna blir särskilt tydliga när Anas visar oss brev från sjukvården och olika svenska myndigheter. Brevens är på svenska och de behöver vår hjälp för att tolka innehållet. Fatina visar oss också olika vårdprodukter som hon fått från sjukvården som hon inte förstår hur hon ska använda. Bristande språkkunskaper skapar stress och bidrar till flyktingars utanförskap.

SPRÅKCAFÉET – LJUSPUNKTEN PÅ RÅÅ

Språkcaféet, som Raus församlingshem ordnar varje vecka för flyktingar på Råå camping, beskriver Shaikiba som ljuspunkter i sin tillvaro. Här träffas svenskar och flyktingar för att samtala, göra språkövningar och fika.

Att Språkcaféets betydelse sträcker sig långt utöver språkinläring är tydligt. Ranya och Mostafa visar oss bilder från besök hos vänner som de har lärt känna på Språkcaféet. Vännerna hjälpte Mostafa och Ranya att komma i kontakt med en kommun, där de

under en dag var på besök och höll föredrag om sina arbeten i Syrien. Mostafa och Ranya lyser upp när de pratar om detta. Att få prata jobb under en hel dag kändes helt fantastiskt. Det var ett välkommet avbrott från sysslösheten och det ständiga väntandet, förklarar Mostafa

Även Habib och Shaikbia har fått vänner på Språkcaféet. Vännerna hjälper dem med praktiska saker som vårdbesök och de sköter också en stor del av kontakten med Migrationsverket. Eftersom Shaikiba har lämnat fingeravtryck i Ungern har Migrationsverket beslutat att de ska utvisas dit. Deras vän från Språkcaféet har hjälpt dem att överklaga beslutet. Vännerna har också hjälpt Habib att få en praktikplats på Pingstkyrkans second hand i Helsingborg där han syr tygbokstäver, haklappar och diverse andra saker som

sedan säljs i butiken. På praktiken lär sig Habib nya svenska ord varje dag, vilket bidrar till att han efter ett och ett halvt år i Sverige kan samtala på svenska.

FLYTEN NÄRMAR SIG

Kort efter att vi har påbörjat vårt fältarbete är det igen dags för flyktingarna att flytta. Oron kring detta märks i våra samtal. Ingen vet när och vart de ska flytta. Så småningom blir det klart att de flesta ska flytta till Valhall park i Ängelholm. Anas och Fatina har bott där tidigare och vill inte tillbaka. Anas är nedstämd och frågar oss ofta vad han kan göra för att slippa flytta dit. Den tryckta stämningen märks också på språkcaféet när färre och färre flyktingar kommer dit. Hur flytten påverkar barnen blir särskilt tydligt på sista träffen när barnen Amir, Zeinab och Ahmet sitter i soffan och leker. Zeinab pratar med Monika och berättar att de ska flytta. Monika frågar vart de ska flytta och Zeinab svarar Ängelholm. Monika säger: ”Då får du byta skola”. Zeinab suckar djupt och säger: ”Flytta, flytta, flytta, flytta”.

FLYTEN FRÅN RÅÅ

27 maj är det dags för flytten från Råå. Utanför några stugor står det mycket packning. Migrationsverket har beställt för få bussar och en stund ser det ut som att all packning inte får plats utan måste hämtas upp senare, vilket upprör en del. Det finns inte heller några tolkar med, vilket försvårar kommunikationen och alla förstår inte instruktionerna. Anna och jag hjälper en familj att bära deras packning över staketet utanför deras stuga så att bussen kan köra ner och hämta den. Kontrasten är slående mellan turisterna som just anlänt med sina husvagnar på ena sidan staketet och på den andra flyktingarna som är på väg ut med sin packning.

PÅ FLYKT I STRÖVELSTORP

Några dagar innan flytten från Råå camping ska äga rum, dyker två män från Migrationsverket upp hemma hos Anas och Fatina. De förklarar att de inte ska flytta till Valhall park utan till en lägenhet i Strövelstorp. Anas och Fatina är överlyckliga. När Anas och Fatina anländer till sin nya bostad finns det post till många andra flyktingfamiljer i brevlådan. Märken från flera andra namnskyltar finns också kvar på brevlådan som ett tecken på att många andra flyktingar bott här innan. Brevlådan blir en symbol för hur flyktingar flyttas runt.

När vi hälsar på Anas och Fatina några veckor efter att de flyttat till Strövelstorp är de nedstämda. Anas berättar att de är glada för att de slapp att flytta till Valhall, men konstaterar att de känner sig isolerade. Lägenheten är sparsamt möblerad med bara det allra nödvändigaste. Anas och Fatina har väldigt lite pengar och de har inte råd att köpa möbler. Anna och jag sitter i deras sängar när vi hälsar på och den torftiga bostadssituationen blir extra tydlig när vi fikar. Då blir nämligen sängar och stolar till bord. Anas och Fatina berättar att de inte har något umgänge. De vill inte bjuda in någon i sin bostad då de inte har någonting att bjuda på. Bostadssituationen bidrar därmed till att Anas och Fatina blir ännu mer isolerade.

PÅ FLYKT I LANDSKRONA

Habib och Shaikiba flyttade inte heller till Ängelholm. När Migrationsverket inte kunde ordna en annan bostad än Valhall park, hjälpte de svenska vännerna från Språkcaféet till med att skaffa en lägenhet i Landskrona. Migrationsverket ville dock inte betala hyran, eftersom allt ska följa deras kösystem. Men vännerna lyckades att få över tjugo personer att bli månadsgivare till Habib och Shaikiba så att de kan betala hyran.

Överklagan av beslutet om att familjen skulle skickas tillbaka till Ungern gick igenom, vilket familjen är lättad över. Det som stressar dem under hösten är att de fortfarande inte haft sin intervju med Migrationsverket. Reglerna har nu blivit tuffare och allt fler afghaner utvisas, vilket gör familjen orolig för att de nu, efter ett och ett halvt år i Sverige, kanske inte kommer att få stanna.

PÅ FLYKT PÅ VALHALL PARK

De flesta flyktingar som bodde på Råå camping flyttades till Valhall park i Ängelholm. Det är ett stort boende med 300 personer inrymt i ett före detta regemente. Det märks bland annat genom att det sitter olika gamla klistermärken på dörrarna med gevär och militära symboler.

På Valhall park bor varje familj i eget rum men delar badrum och dusch med andra på boendet. Att situationen är pressad märks första gången vi är där. Det står securitasvakter utanför matsalen och de kommer direkt fram till oss, frågar vilka vi är och vad vi gör där. Vi träffar en upprörd ung kvinna. Hon är en av flyktingarna som bodde på Råå, och hon förklarar att på Råå och flera andra boenden har de kunnat laga mat själva medan allt på Valhall park präglas av förbud. De får inte laga mat och inte grilla utanför. Hon liknar situationen vid att bo i fängelse. På Råå brukade hon åka till biblioteket i Helsingborg. Här ute finns ingenting. I byggnaden som hon bor i finns två tvättmaskiner men bara en fungerar. Kvinnan tillägger att det är en hopplös situation på ett boende med 300 personer.

ETT RUM MED MÅNGA FUNKTIONER

Trångboddhet och problemen med vardagliga praktiska rutiner är utbredda på Valhall park. En kvinna från Ukraina berättar att i byggnaden som hon bor i har det varit problem med stopp i toaletten, vilket orsakar översvämningar. Hon visar oss sitt rum som är mycket trångt. Sängarna använder hon som garderober och förvaringsutrymme, något vi med tiden upptäcker är vanligt på Valhall park. En annan kvinna från Afghanistan, som vi lär känna, bor i ett rum med fyra barn. Hon försöker göra rummet mer funktionellt och möblerar ofta om mellan gångerna vi besöker henne. Hon pekar på en madrass på golvet och förklarar att det är hennes soffa. Med ett leende på läpparna berättar hon att detta är hennes vuxenzon. Barnen sitter i sängarna och läser, kollar telefon och Ipad.

Kvinnan berättar hur svår situationen blir när alla funktioner ska vara i samma rum. Svårigheten att ha ett privatliv på Valhall park blir tydlig när hon visar oss hur hennes fjortonårige son är brukar gömma sig bakom en liten skåpsdörr och ber henne titta bort när han ska klä på och av sig.

”KÖKEN” PÅ VALHALL PARK

Hur central maten är för flyktingarna och hur problematisk situationen blir när de inte kan laga egen mat framkommer inte enbart i berättelserna, utan är också tydligt i själva miljön. På Valhall park hänger stora kassar ut genom fönstren. De fungerar som kylskåp när flyktingarna förvarar matvaror i dem. När vi hälsar på Sakine, som vi också träffat tidigare på Råå camping, kokar hon tevattnen i fönstret. Genom olika konstruktioner försöker flyktingarna att skapa en fungerande vardag och ett tillfälligt hem. Vi träffar en familj som har gjort ett hemsnickrat kök med en träskiva från sängen som de lagt på ett rör och bundit fast i väggen med skosnören från sonens fotbollsskor. Träskivan fungerar som en diskbänk och på den står köksutrustning. Med ett leende förklarar kvinnan hur hon föreställer sig att detta är hennes kök.

FINGERAVTRYCKET – ETT UTBRETT PROBLEM

På Valhall park träffar vi Jenan som är från Irak. Hon har startat ett syrum på boendet där alla kan komma och sy varje fredag.

Jenan och hennes familj har bott ett år i Sverige och till skillnad från många av de andra vi träffar trivs de relativt bra på boendet. Jenan är konstnär och har gjort flera teckningar och sytt en stor svensk flagga som hänger uppe på Valhall park. Genom syrummet upplever Jenan att hon har fått en mer meningsfull vardag. Hennes familj

delar dock ett problem med flera andra, då de lämnat fingeravtryck i Tyskland. Familjen är därför oroliga för att bli tillbakaskickade till Tyskland. Vi följer med Jenan och hennes familj till Migrationsverket när de ska ta emot sitt beslut. Familjens dotter Husna är klädd i det som hon kallar för en ”Sverige pyjamas” som är en dräkt med gula byxor och en blå tunika med ett stort gult kors som Jenan har sytt.

Jag följer med äldsta dottern Sulfa in till hennes handläggare. Det tar inte lång tid innan det blir tydligt att familjen ska skickas tillbaka till Tyskland. Deras fingeravtryck är registrerade i databasen Eurodac, vilket betyder att en asylansökan har öppnats i Tyskland.

”JAG SER INGEN MENING MED ATT LÄRA MIG SVENSKA”

I januari 2017 hälsar vi på Jenan och hennes familj en sista gång. Hon är inte längre den glada och utåtriktade personen vi träffat tidigare och hon kämpar för att hålla tillbaka tårarna. De har fått avslag på sin överklagan och familjens näst äldsta son ska flyttas till Tyskland dagen därpå. När resten av familjen ska åka är dock fortfarande oklart och de har fått veta att det kan dröja upp till ett halvt år. Familjens äldste son har inte lämnat fingeravtryck i Tyskland och han ska få sin asylansökan prövad i Sverige. Familjen kommer därför att splittras. Ambivalensen mellan att stanna kvar i Sverige eller bli flyttade till Tyskland direkt blir påtaglig då Husna den ena stunden säger till oss att hon vill stanna i Sverige och i andra stunden säger att hon vill åka till Tyskland direkt. Hon ser ingen mening med att lära sig svenska och vägrar gå tillbaka till skolan efter jullovet. ”Jag vill lära mig tyska”, säger hon.

PÅ STÄNDIG FLYKT

Familjernas öden och vardag visar att flykten inte är över när asylsökande personer anländer till Sverige, utan flykten fortsätter, som en ständigt pågående process. Den börjar i närområdet och ibland även i andra länder innan de asylsökande kommer till Sverige. Här flyttas de ständigt runt tills de har fått uppehållstillstånd och en permanent bostad. De som inte erhåller detta flyttas ut igen, till andra EU-länder eller tillbaka till hemlandet.

De vi träffade under vårt dokumentationsarbete befinner sig idag i olika situationer. Anas och Fatina har fått uppehållstillstånd. De bor fortfarande kvar i Strövelstorp och väntar på att få en permanent bostad och att börja på SFI. Även om de fortfarande väntar är det tydligt att de nu är gladare. Vetskapen om att de får stanna gör att de lever i ett annat slags väntande, som enligt dem är lättare att uthärda. Shaikiba och Habib har efter två och ett halvt år i Sverige inte fått beslut i sitt ärende. Mostafa och Ranya har fått uppehållstillstånd och permanent bostad. Jenan och hennes familj fick efter ett halvt år tillfälligt uppehållstillstånd i Tyskland i ett år och lever fortfarande i ovisshet. Samtidigt ska de börja om i ytterligare ett nytt och främmande land.

*Marsanna Petersen har skrivit texten
Anna Bank har tagit fotografierna*

Kjell Hansen

Flyktingmottagandet och landsbygdens framtid

Bakgrunden till denna text finns i den undersökning en grupp forskare vid avdelningen för landsbygdsutveckling vid SLU genomförde i tre kommuner i Dalarna (Falun, Hedemora och Leksand) kring mottagandet av flyktingar under hösten 2015. Undersökningen genomfördes av Arvid Stjernström, Cecilia Waldenström, Erik Westholm och Kjell Hansen och finansierades genom ett akutbidrag från forskningsrådet Formas. Fokus i undersökningen, liksom i den här texten, var dock inte flyktingarna själva, utan hur ankomsten av ett stort antal människor kom att utgöra startpunkten för, eller underströk vikten av, en rad verksamheter i lokalsamhällena. I många mindre landsbygdskommuner brottas man med problem som uppstår i kölvattnet av minskande och åldrande befolkningar samt vikande serviceutbud. I ett sådant läge uppfattas ofta flyktingintegration som en möjlighet att kunna vända utvecklingen.

MOTTAGANDET

Under hösten 2015 var Migrationsverkets mottagningsapparat mycket hårt ansträngd. Flyktingarna anlände till Migrationsverkets regionala anläggningar och pressen var störst på den i Malmö, men även andra regionkontor utsattes för kraftigt ökad arbetsbelastning.

Under den senare delen av hösten var boendebristen så svår att asylsökande som ankom till Malmö placerades på bussar som åkte norrut utan någon bestämd destination. Det har framkommit i flera intervjuer att man räknade med att ett boende blev tillgängligt under bussresans gång. Detta medförde väldigt korta ställtider för de aktörer som berördes av öppnandet av ett boende. Formellt hade vare sig kommuner eller civilsamhälle någon

roll i mottagandet av asylsökande, utom i fråga om ensamkommande barn, som är Socialtjänstens ansvar. Men i praktiken skedde en snabb och omfattande mobilisering i kommuner och föreningar.

Med några få undantag klarade Migrationsverket att placera alla flyktingar i boenden allt eftersom de anlände. Däremot ökade handläggningstiderna för asylärendena dramatiskt från beräknade 3-4 månader till uppemot två år. Längre i en hel del fall. Konsekvensen av detta var att vistelsen på det som från början var tillfälliga förläggningar drog ut på tiden. I det vakuum som då uppstod fick kommuner och civilsamhället träda in.

Kommunerna spelade en viktig roll i processen, dels i själva mottagningsfasen genom att de har ansvar för skolgång för alla barn i skolåldern som befinner sig i kommunen, dels genom att de ensamkommande barnen är ett kommunalt ansvar. Skolan och Socialtjänsten spelade därmed aktiva roller i mottagandet. Dessutom arbetade kommunerna med att planera för en kommande integration efter det att flyktingar beviljats uppehållstillstånd och eventuellt valde att bosätta sig i kommunen. Sådana insatser handlade i första hand om språkundervisning (SFI), arbete och praktik, samt bostäder.

I det kommunala sammanhanget tenderade gränserna mellan mottagande och integration att upplösas. Det kan sägas vara två drivkrafter bakom detta. Den första är en sorts allmän vilja att ta hand om människor, en medmänsklig solidaritet, den andra en förhoppning om att så många som möjligt av flyktingarna skulle välja att stanna kvar i kommunen efter det att de fått uppehållstillstånd.

I Leksand sågs flyktingar och nyanlända i första hand som en utvecklingsmöjlighet. Kommunalrådet gav tydligt uttryck för en positiv och pragmatisk lokalpolitik, vilket tycks vara ett återkommande inslag i hur den kommunala politiken förhåller sig till flyktingmottagandet. Under intervjun berättade kommunalrådet att det, liksom i de två andra kommunerna vi undersökt, har varit en bred politisk konsensus i relation till flyktingvågen. Kommunalrådet menade att en befolkningsökning är nödvändig för att klara utmaningar i framtiden.

Kommunens integrationsstrateg delade och bekräftade kommunalrådets synpunkter. Hennes arbete kan ses som ett led i Leksands övergripande plan i att välkomna nyanlända till kommunen och se till att de får ett gott bemötande. Det mest centrala budskapet i intervjun var: ”Det viktigaste är att när någon frågar de asylsökande om hur det var att komma till Sverige ska de i alla fall känna att i Leksand var de välkomna”.

Integrationsstrategen gav intryck av att uppdraget också innehåller ett stort personligt engagemang. Under intervjun framgick det visserligen att det hade varit skakigt i mottagningsapparaten, både på statlig och kommunal nivå, framför allt till följd av de korta ställtiderna. Men hon berättade också om det stora engagemanget från civilsamhället och kommunen.

Kommunens näringslivschef var exempelvis aktiv i gruppen *Leksands Faddrar* och blev kontaktad i samband med att en busslast flyktingar anlände till förläggningen *Leksand Strand* utan ordentliga kläder eller mat. De hade fått ICA-kort för att kunna handla, men ingen information om var de skulle handla eller hur de skulle använda korten. En bekant hörde av sig till honom för att se om han kunde hjälpa till, vilket han tog som en självklarhet. I näringslivschefens berättelse blir det privata engagemanget något som kan ge stöd till de nyanlända genom att fylla ut de luckor som uppkommit i det överbelastade offentliga systemet. Enligt honom var man inte beredd kommunalt att hantera de nya behoven som uppkom i samband med att man öppnade Leksand Strands asylboende. Detta boende hade inte samma grad av stöd till de boende som det i Siljansnäs, det andra asylboendet som öppnades i Leksand. Då fick helt enkelt civilsamhället kliva in och fylla i luckorna till dess att det offentliga kom ikapp. Efter att de primära behoven var tillgodosedda såg han ett behov av att länka ihop näringslivet med de nyanlända för att de skulle kunna integreras lättare.

Alla tre kommunerna hade anställt människor som skulle arbeta mer direkt med flyktingarna på boendena. I Leksand fanns två flyktingkoordinatorer som varje vecka besökte de båda flyktinganläggningarna för att intervjua och kartlägga de boendes kompetenser och önsknings i relation till arbete. De försökte sedan matcha deras kompetenser med behov hos näringslivet i kommunen. Den största utmaning som de såg var inte att hitta de kunskaper som finns hos den nya befolkningen, utan snarare att få det lokala näringslivet, som står inför ett stort behov av arbetskraft, att se möjligheterna med rekrytering av de nyanlända. Arbetsgivarna behöver bli mer öppna, menade de, och praktikplatser skulle kunna bidra till detta.

För kommunen var kanske påfrestningen på skolorna den mest akuta utmaningen. I alla de tre undersökta kommunerna avsattes särskild personal för att bistå lärarna i deras arbete med de nya eleverna. Här gjordes ingen åtskillnad mellan barn som var asylsökande, ensamkommande, nyanlända eller något annat. Den gemensamma nämnaren var att det handlade om barn som inte behärskade det svenska språket och var förhållandevis nya i det svenska samhället. Barnens kunskaper och behov kartläggs enligt bestämmelser i skollagen. Skolorna ska också kunna erbjuda modersmålsundervisning, även om eleverna inte behöver delta i den. När eleverna kommer till kommunen ansöker de om skolplacering. Det görs av målsman/god man/myndighet. Ibland kom dock elever till receptionen och sa: ”Jag vill gå i skolan”. Men i sådana fall hänvisades de vidare.

Trots en ökad arbetsbelastning och nya utmaningar handlar inte allt bara om problem. ”Det ger så himla mycket tillbaka att få jobba med de här eleverna, man kommer så nära. Och de är så studiemotiverade”, som en av de intervjuade lärarna sa.

Skolorna har haft stor nytta av språkstödare, som både har hjälpt till med språköversättningar och med ”kulturöversättningar” mellan eleverna och skolan. På flera skolor anställde man också bussvärdar, som skulle hjälpa de nya eleverna att resa till och från

skolan, eftersom eleverna var så ovana vid kollektivtrafiksystemet och samhällets normer. Denna typ av extra uppgifter utgjorde en stor ansträngning för lärarna och fick lösas allt eftersom de uppstod. Liknande problem fanns även i simhallarna, i gymmen och på skolgården. Informanterna talade om fostran, om att lära de nyanlända att hitta in i det svenska samhället. Det finns givetvis också ett problem i att barnen bär på trauman och att de har låg tillit till lärarkår och personal.

CIVILSAMHÄLLETETS ROLL

Generellt kan man säga att kommunerna lade ned mycket möda på att stötta de asylsökande för att de skulle stanna kvar i kommunen. Kommunerna stöttade också aktivt föreningslivets arbete och försökte slussa asylsökande till föreningslivet.

Flyktingvågen ledde till ett stort medborgerligt engagemang. Dels ökade aktiviteten inom stora och väletablerade organisationer som Röda korset, studieförbunden och de religiösa samfundet, men det förekom också nybildade initiativ.

Man kan dela in de civilsamhällesorganisationer (CSO) som arbetat med flyktingar i tre grupper:

1. De som uppstod spontant kring ett mottagande.
2. Föreningar som redan tidigare arbetat med liknande frågor och som nu utvidgade den grupp de arbetade med.
3. Föreningar som inte ändrade sin verksamhet, men som fick nya medlemmar.

Kring de flesta flyktingföreläggningar uppstod grupperingar som spontant såg det som sin uppgift att försöka underlätta flyktingarnas tillvaro. I vårt material har vi två sådana exempel: *Bygden bryr sig - Svärdsjö* i Falu kommun och *Siljansnäs Hjälper/Siljansnäs sockenstuga* i Leksands kommun.

I Siljansnäs kom det till några privatpersoners kännedom att det inom något dygn skulle öppnas ett flyktingboende i byn. Eftersom det var snö ute och tv-bilder hade visat flyktingar som saknade kläder för ett sådant väder, gjorde initiativtagarna ett upprop via Facebook där de bad bybor komma till församlingshemmet med kläder. Uppslutningen överträffade alla förväntningar. Drivkrafterna bakom beskrevs dels som en vilja till medmänsklighet, dels som en manifestation av att ”vi här på landsbygden inte är främlingsfientliga”. Att starta *Siljansnäs Hjälper* var därmed också ett sätt att säga något om vilken sorts bygd Siljansnäs är.

Mängden kläder och leksaker skapade emellertid behov av hantering; sortering, distribution, förvaring mm. Det som var ett spontant initiativ ledde till behov av en organisation. Ganska snart stod det klart att det var Sockenstugeföreningen som skulle ge initiativet en starkare organisatorisk stadga. Hjälpföreningarna i Siljansnäs arbetade med båda de

två föreläggningar som fanns där och, förutom kläder, uppstod snart ett antal initiativ för att utveckla sociala kontakter, bland annat i form av språkcaféer. Distributionen av kläder kom att knytas till en lokal som man fick tillgång till och där fanns kläder som boende på föreläggningarna kunde hämta. När Migrationsverket stängde den ena av de två föreläggningarna fanns inte så mycket att göra, men när man ville stänga även den andra, en mindre stugby, protesterade man och lyckades också hitta en lösning som både ägaren och Migrationsverket kunde acceptera. Föreningen betalar, med hjälp av insamlade medel, hälften av hyran medan de boende själva betalar den andra hälften med hjälp av sin dagpenning. Vid vårt besök bodde där ett sjuttiofem flyktingar i alla åldrar.

Många etablerade ”sociala organisationer”, framför allt frikyrkorna, nykterhetsrörelsen och studieförbunden, var knutna till det som kallas språkcaféer. Språkcaféerna var helt enkelt tillställningar där föreningens vanliga medlemmar kom på fika och dit flyktingar var särskilt inbjudna. På ett vänligt och informellt sätt övade man vardagssvenska. Vad gäller studieförbunden fick de också ett särskilt, statligt finansierat, uppdrag att bedriva språkundervisning ute på föreläggningarna.

Förutom sådana typer av verksamheter, som var direkt riktade mot flyktingar och nyanlända, fanns det också föreningar som hade öppnat sin verksamhet för dem, men utan att egentligen ”arbeta med flyktingar”. Ett exempel på detta är IFK Hedemoras fotbollssektion där man på kort tid fick många nya deltagare från flyktingar och nyanlända. Alla ungdomar deltog emellertid på exakt samma villkor – dvs spelade fotboll – med ett undantag: Det enda tillåtna språket på planen var svenska. Som påpekades av den ledare vi intervjuade är fotboll en global sport, vilket innebär att de flesta nyanlända utan hinder kan delta. Många av dem har också visat sig duktiga och spelar nu i klubbens olika lag.

KRIS ELLER MÖJLIGHET?

De asylsökande, ensamkommande såväl som familjer och vuxna, kommer i kontakt med olika offentliga aktörer när de väl fått sin boendeplacering. Länsstyrelse och Region arbetar i första hand med att stötta övriga förvaltningar, bland annat genom omvärldsbevakning och olika samverkansåtgärder men också genom att fördela projektmedel och hantera kontakter med övriga myndigheter. Integrationsarbetet riktar sig formellt till personer som fått uppehållstillstånd, men sedan den stora ökningen av asylsökande förlängde Migrationsverkets handläggningstider har man valt att satsa även på de som befinner sig i asylprocessen. Den tydliga fasindelningen mellan mottagande och integration som lagstiftningen anger, finns därmed inte i praktiken.

Skolpersonal och rektorer berättar att de befinner sig i ett ansträngt, men hanterbart läge. Det som särskilt stressar systemet är bristen på lärare och skollokaler. Lagen föreskriver att asylsökande barn i skolåldern bör få en placering i skolan inom en månad från det att de har blivit placerade. Till skillnad från andra offentliga institutioner gör skolan ingen skillnad på ett barns immigrantstatus – alla barn som befinner sig i Sverige har rätt att

gå i skolan, även de som är papperslösa. Det har dock varit svårt att möta månadskravet, särskilt i de områden som har en stor mängd ensamkommande och familjer, som Hedemora. Det är också en utmaning att de nya eleverna har så olika förutsättningar och det har funnits ett stort behov av att rekrytera stödlärare och språkstödjare. Detta har i sin tur skapat möjligheter för en del nyanlända med uppehållstillstånd, som stått utanför arbetsmarknaden. Personalen beskriver också att det har funnits stor uppslutning bland pensionerade lärare och frivilliga att kliva in för att stötta skolorna. Antalet personer i sådana stödjande funktioner tycks dock ha minskat under hösten 2016.

På en mer strategisk nivå lyfts skolan återkommande upp som en av de viktigaste integrationsinsatserna och det finns förhoppningar om att studiemotiverade nyanlända ska stimulera de svenska barnens motivation. Enligt våra informanter har det förekommit vissa spänningar mellan de olika elevgrupperna, men inget som man beskriver som allvarligt. Ett problem som dock lyfts är att barnen som befinner sig i en asylprocess lever i en väldigt flytande tillvaro, där förändringar i boendesituationen kan göra att ett barn plötsligt försvinner ur en klass, utan förvarning, då familjen har flyttats till ett annat boende, ibland i ett annat län.

Foto: Mikael Risedal

Liksom skolan omfattar vården alla barn samt dessutom kvinnor i behov av mödravård. Övriga personer har rätt till vård som inte kan anstå. Det finns även särskild tandvård för asylsökande samt asylpsykiatri. Såväl tandvården som psykiatri är fortsatt väldigt pressade av de behov som finns och landstingets representanter beskriver det som att man precis kan hålla undan det mest akuta. Trots detta beskrivs läget som hanterbart när informanterna blickar framåt.

Såväl regeringen som Migrationsverket har lyft fram civilsamhället som en ytterst viktig komponent i asylmottagande och som ett led i integrationsarbetet. Studieförbunden har fått särskilda medel avsatta för att bidra med språkundervisning till de som ännu inte omfattas av SFI. I Hedemora har kommunen tillgängliggjort bidrag för föreningar som vill arbeta med integrationsinsatser och överallt i länet ordnar kyrkor och lokalavdelningar i de stora riksförbunden språkcaféer. Gränsen mellan tjänstepersoner och det civila engagemanget är ibland flytande. Flera av de aktiviteter som nu finns i Leksand inleddes av kommunens näringslivschef, men har senare tagits över av kommunen som exempelvis kompetensinventering och praktikplatsförmedlingen. I Falun inrättade stadsbiblioteket en slags integrations- och kontaktförmedling under projektnamnet *Låna en svensk*.

I nästan alla de små tätorter där ett asylboende har öppnat har det också tagits mer eller mindre formella initiativ där lokalbefolkningen har jobbat för att välkomna och hjälpa de nya invånarna. I Svärdsjö i Falun finns gruppen *Bygden bryr sig*, i Leksand finns som ovan nämnts bland annat *Leksands Faddrar*, *Siljansnäs Sockenstuga hjälper flyktingar* och *Siljansnäs Hjälper*. Runt om i länet finns flera andra likartade grupper. Dessa grupper utgår dels från en önskan att hjälpa medmänniskor i en svår situation, dels från ett gemensamt ansvar för den plats där gruppen verkar. De tycks fokusera på samvaro och gemenskap utan att det finns några formella krav på engagemanget. Många gånger formar Facebookgrupperna torg där alltifrån akuta behov av vård eller kläder till festplanering hanteras. Flera deltagare blir väldigt engagerade i en särskild person eller familj och tar sig an ett slags fadderskap, medan andra ställer upp med skjuts, ordnar med språkundervisning eller bakar. Genom dessa aktiviteter knyts starka kontakter mellan den nya och den gamla lokalbefolkningen, vilket också märks i den upprördhet och mobilisering nedläggningen eller flytten av ett asylboende medför: "Rör inte *våra* flyktingar".

Utifrån civilsamhällets horisont tycks det finnas en stor förståelse för de ansträngningar som de lokala förvaltningarna går igenom, men däremot riktas ofta hård kritik mot Migrationsverkets hantering av de asylsökande. En eldsjäl i Svärdsjö engagerar sig starkt i sina skyddslingars asylärenden medan en representant från Röda Korset beskriver hur denne har haft återkommande konfrontationer med Migrationsverkets handläggare.

I alla våra intervjuer understryker informanterna att de inte upplever att den flyktingsituation som utvecklades under hösten 2015 kan beskrivas som en kris eller ett uttryck för kollaps. Samtidigt är det viktigt att belysa att det finns några områden som återkommande beskrivs som hårt ansatta och där det fortsatt finns stora behov av särskilda insatser, såsom tandvården, psykiatri och inom bostadsbyggandet. På frågan om Dalarna klarar av en ny våg inom flyktingmottagandet svarar vissa ja medan andra är mer tveksamma. De som ställer sig mer negativa baserar sina svar på resursbrist, dels i fråga om bemanning (skola och vård) och dels på grund av bostadsbrist.

Mottagandet i de tre Dalakommuner som vi studerat kännetecknas också av en bred politisk enighet och ett pragmatiskt förhållningsätt, där enbart SD har stått för några få invändningar.

Generellt ses de nyanlända som en resurs, nya medlemmar i lokalsamhället med kompetenser som behövs för att skapa en hållbar utveckling i regionen. Integrationsarbetet utgör en utmaning som aktörer från samhällets sektorer kan enas och samarbeta kring. Den potential som sammankopplas med flyktingmottagande framkommer inte minst genom svaren på den fråga vi avslutade varje intervju med: Hur ser det ut i Dalarna om tio år? Nästan alla beskrev mottagandet som nödvändigt och som en tillgång för den egna orten. Samtidigt uttryckte man en oro för den nationella debatten, då många upplevde att bilden av ett samhälle i kris är missvisande och att den senaste tidens asylpolitik riskerar att spä på segregationen.

Det motstånd som flyktingmottagandet utsatts för inom den främlingsfientliga och högerextrema rörelsen kommer sällan till uttryck i lokala sammanhang. Däremot berättar flera personer att de har fått motta hot från organiserade högerextremister från andra delar av landet. Det motstånd som förekommer i de lokalsamhällen som vi studerat kommer till uttryck i samband med att en entreprenör eller kommun ska öppna upp ett boende eller HVB-hem på orten. Under samråd och bygdemöten ger då deltagare uttryck för en oro för vad som kommer att hända i samband med öppnandet. Efter etableringen verkar det emellertid som om motståndet tryckts undan av den typen av lokala initiativ som beskrivits ovan. Från länsstyrelsenivå till de lokala initiativen finns dock en rädsla för att den sociala oron i samhället ska växa och segregationen ses som en stor utmaning.

Resultat från fältarbetet tyder på att civilsamhällets kapacitet att avlasta det offentliga och erbjuda ett medborgerligt stöd till de asylsökande är starkt beroende av de ideella initiativens förankring i lokalsamhället. I en kommun har samarbetet mellan offentlig och ideell sektor fungerat relativt friktionsfritt och den lokala befolkningens engagemang sker genom en tät väv av olika lokala initiativ; dels traditionella etablerade föreningar och dels nyligen startade temporära organisationer såsom faddergrupper. Skiljelinjen mellan vad som är ett offentligt uppdrag och vad som är ett ideellt initiativ är i vissa fall flytande och personer som har offentliga uppdrag ingår också i det lokala engagemanget.

I en annan kommun fanns visserligen ett starkt engagemang för att hjälpa till i mottagandet, men detta var avhängigt en specifik privatpersons förmåga att mobilisera och organisera bygdens medlemmar i arbetet. Personen är att betrakta som en "eldsjäl", som visserligen har stöd från en stor del av bygden men inte alls den breda förankring som fanns i den kommun som beskrivs ovan. Hens engagemang blev istället ifrågasatt av en annan gruppering av orsbor – ibland till den grad att det ledde till direkta hot om våld. Eldsjälen beskrev att det stöd som fanns berodde på hens uppmaning och inte skedde spontant. Relationen till kommunen och Migrationsverket var också betydligt mer begränsad och mycket mer ambivalent. I vissa kontakter kunde informanten förebrås för hens engagemang, uppmanas att sluta bry sig eller lägga sig i processen. I andra kontakter frågade kommunen och Migrationsverket om hen inte kunde bidra mer eller på ett annat sätt.

EN VÄLFÄRDSSTAT I FÖRÄNDRING OCH ETT STABILT FÖRENINGSLIV

Så gott som alla vi talat med har med stolthet berättat om hur de klarat påfrestningarna kring mottagandet och det offentliga samhällets förmåga att klara detta är också ett uttryck för att välfärdsstaten knappast helt dragit sig tillbaka från landsbygden. När påfrestningarna blev akuta så fanns den offentliga sektorn där och myndigheterna visade prov på flexibilitet.

Men samtidigt kan man också hävda att det skett förskjutningar i det som tidigare uppfattats som en rimlig ansvarsfördelning mellan olika sociala aktörer och framför allt i fråga om föreställningen om att alla drar åt samma håll. Framför allt har sådana slitningar visat sig i samband med integrationsinsatser och har kommit till starkast uttryck i relationerna mellan Migrationsverket och civilsamhället.

Bland kommunalpolitiker och tjänstemän fanns en uttalad förhoppning om att nyanlända skulle kunna bidra till lokal utveckling genom arbete, som skattebetalare och kunder i lokala serviceföretag. Ett viktigt inslag i denna typ av berättelser var att kulturella skillnader definierades som praktiska problem som i första hand rörde språk, arbete, bostäder, utbildning och att lära sig hur det svenska samhället fungerar. Mottagande och integration definierades som praktiska problem. Så var det även för de frivilligorganisationer som på olika sätt engagerade sig, även om representanter för sådana grupper oftare än myndigheterna lyfte fram att flyktingarna är människor och bör behandlas jämlikt. När den nationella politiken uttryckte farhågor kring hur den stora tillströmningen av flyktingar skulle påverka den allmänna välfärden var det ett perspektiv som var ganska långt ifrån den vardagsintegration som pågick i många lokala samhällen.

Även om det fanns personliga överlappningar bestod en traditionell uppdelning av funktioner mellan det offentliga och civilsamhället; båda arbetade utifrån sin egen logik: den kommunala förvaltningen utifrån lagstiftningen och föreningslivet med bas i sina respektive ideologier. Denna uppdelning kan betraktas som ett uttryck för ett slags socialt kontrakt där det offentliga garanterade en (relativt) jämlik välfärd och civilsamhället stod för social stabilitet. Med en minskad vardaglig närvaro av offentliga institutioner har en allt större del av ansvaret för sociala sammanhang lagts på civilsamhället. Att det bildas nya grupperingar för att arbeta med flyktingar, eller att befintliga organisationer anpassar sin verksamhet till att också omfatta sådant arbete, är snarare en självklar fortsättning på en föreningstradition än en nyhet. Det som uppstod kring de många olika föreningarnas arbete med flyktingarna var ett etablerande av personliga mellanmänskliga band, just ett uttryck för viljan att behandla alla jämlikt. Tveklöst skapades ett socialt tryck i många byar för att uppträda accepterande, men detta kom även att tjäna som en bekräftelse på en grundläggande självuppfattning om att man var öppen, solidarisk och hade förmåga att hantera problem.

Foto: Mikael Risedal

AVSLUTANDE REFLEKTION

Att ta emot 160 000 flyktingar innebar inte någon kris för välfärdssamhället. Istället kom krissignalerna i och med att Migrationsverket, efter tydliga signaler från den högsta nationella politiska ledningen, reducerade antalet flyktingförläggningar. Efter det att gränskontrollerna på olika sätt förstärktes och flyktingströmmen avtog till en rännil fick Migrationsverket i uppdrag att skära ner på kostnaderna och under sommaren 2016 började ett stort antal förläggningar att stängas. Ute i landet kom Migrationsverket att bli den nya nationella politikens ansikte. Det som blev synligt i den krisen var två helt skilda sätt att betrakta flyktingar och integration. Å ena sidan den statliga, där frågan främst diskuterades i termer av antal och kostnader, och å andra sidan civilsamhället som byggde sitt agerande och sin förståelse av situationen på de personliga relationer som utvecklats. När förläggningar stängdes och flyktingar flyttades var det, ur Migrationsverkets perspektiv, ett ekonomiskt rationellt sätt att hantera ett stort antal flyktingar, medan det ur såväl civilsamhällets som många av kommunernas lärare, socialsekreterare och andras perspektiv utgjorde ett uppbrytande av relationer som inneburit stora personliga engagemang från båda sidor. På samma sätt som såväl kommuner som civilsamhälle överraskats av den så kallade flyktingströmmen överraskades man nu av Migrationsverkets agerande. Reaktionerna blev starka och processen beskrevs som kontraproduktiv i förhållande till integrationsmålen.

En annan sida av detta har att göra med den ansvarsfördelning mellan samhällets olika aktörer som tidigare rått. Såväl regeringen som Migrationsverket har i policydokument lyft fram civilsamhällets betydelsefulla roll i arbetet med integration och detta har varit en uppgift som civilsamhället ivrigt tagit på sig. Den stora besvikelsen inom föreningslivet är emellertid knuten till att denna ansvarsdelning var så ensidig: staten behövde civilsamhället

för att lösa *sina* problem men tycks inte vara villig att ge sitt bidrag till den integration som med nödvändighet måste ske lokalt. Det beröm som regelbundet öses över civilsamhället i politiska debatter om flyktingfrågan ekar ganska tomt i föreningslivets öron.

Den verkliga kris som flyktingmottagandet lett till tycks inte vara förknippad med flyktingarna, utan snarare med hur tillitsrelationerna mellan staten och det civila samhället påverkats. När staten de facto bryter upp relationerna mellan en befintlig lokalbefolkning och nyanlända kan detta tolkas som ytterligare ett uttryck för hur den överger landsbygden. Staten krymper därmed inte enbart i termer av fysisk närvaro, utan också i sin betydelse som en trovärdig partner.

Lakshmi Freier

Which Refugees Deserve Our Help?

HOW POLARIZED REPRESENTATIONS SHAPE PUBLIC OPINIONS AND INDIVIDUALS' LIVES

WHO DESERVES TO HAVE A FUTURE IN SWEDEN?

In 2015, an unprecedented number of unaccompanied refugee minors arrived in Sweden. All in all, 35,369 unaccompanied minors were registered, equaling to 40 % of all registered unaccompanied minors in the European Union (Eurostat 2016). Seeing that the Swedish Migration Agency's prediction at the beginning of 2015 had been to receive approximately 7,800 unaccompanied minors during the year (Migrationsverket 2016), the actual number put a great strain on the municipalities. In a study from 2016, Human Rights Watch found several shortcomings in the Swedish reception system, resulting in many children not receiving the care and attention to which they are entitled. It was also found that there was a lack of prioritization of applications from vulnerable children. Consequently, some severely traumatized children have had to endure long delays in the process of their asylum applications (Human Rights Watch 2016).

According to several studies, unaccompanied minor refugees are exposed to more traumatic events and suffer from higher levels of mental health problems than other refugees or immigrant children (see Oppedal & Idsoe 2015:203). A recent study by *Barnombudsmannen* has shown that many newly arrived refugee children in Sweden suffer from mental ill-health and that unaccompanied children are the worst off (Barnombudsmannen 2016). On the other hand, it has also been noted that many of the unaccompanied minors demonstrate a strong resiliency and agency. If the circumstances are right and a social supportive network in the resettlement country is enabled, many have good chances to improve their mental health (Oppedal & Idsoe 2015).

Consequently, the future of the several thousands of unaccompanied minors, who are expected to stay in Sweden, is dependent on their social environments. This seems especially relevant these days, since asylum policy is one of the most polarizing and debated issues in Sweden over the last two years. Moreover, a general skepticism regarding the legitimacy of refugees' and unaccompanied minors' rights to receive asylum in Sweden has been palpable in the country. Much attention has been given to statistics and numbers, especially regarding the costs of the refugee reception and care from the Swedish state. The pertinence of the matter is visible on the political level as well, especially with the rise of the anti-immigration party Sweden Democrats, who in a poll from spring 2017 proved to be the largest party in Skåne (SVT 2017). Moreover, there has also been a marked change in discourse from the more mainstream parties. Therefore, it seems highly relevant to take a closer look at how notions about unaccompanied refugee minors are socially constructed in Sweden.

REPRESENTATIONS OF AN OTHER

The background to this paper and the source to my material was an eight week research project, where I conducted a multi-sited ethnographic research (see Marcus 1995:97). My strategy was to follow connections, associations and different forms of relationships relevant to the situation of unaccompanied minors in southern Sweden. The methods I used were interviews of different kinds, participant observations, digital ethnography, and, most of all, field notes. The material collected for this paper is a total of seven semi-structured interviews, notes from five conversations, and field notes from five different settings.

The focus of this paper is how representations concerning the identities and rights of unaccompanied minors are shaped. To construct a representation is an act of power in itself, for representations are fundamentally political and influential (see Johnson 2011). Thus, representations of unaccompanied refugee minors directly affect how policies are written and, later, interpreted, supported or contested by the public belief. Seeing that the large majority of the unaccompanied minors arriving in 2015 and 2016 were between the age of 16 and 17 and nearly 92 % were male (Migrationsverket 2016), I have specified my investigation by taking a closer look at conceptualizations of male versus female, as well as child versus adult.

In my analysis I first look at processes of Othering and how these are interlinked with polarized representations of refugees from the global south found in the media coverage in Europe and Sweden. Consequently, I look more closely at the situation in Sweden, while embedding examples from my fieldwork to highlight normativized notions, concerning unaccompanied minors. Finally, I theorize what the found insights entail and how they might be relevant in future work and research concerning refugee children and youth.

THREATENING, MALE, INVADING OTHER(S)

To be able to understand which publicly perceived ideas are attached to unaccompanied refugee minors and how these are socially constructed, I believe it is helpful to look at the different semantic components which make up this term. By turning them into questions, we get an analytical reference point: How are refugees understood? How are minors understood? What difference does it make if the individuals are male or female and if they look like children or not? Who are seen as deserving of help and why?

By taking a brief look at the media coverage of the “refugee crisis”, a few things quickly become apparent. One is the stark contrast between stories of victimized refugees and of the foreign threat (Nasrollahi 2016:20). This seems to be a manifestation of the well-known processes for anthropologists and ethnographers of Othering. As Mary Douglas (1966:4) has famously put it, we exaggerate differences between male and female, with and against, in order to create an illusion of a common experience in an otherwise untidy world. We use the image and ideas of the Other to distinguish and to create order and consensus, in, for instance, the process of creating a national identity. In fact, we need the other in order to not only define our national identity but also define ourselves (Hall 2000:147). Thus, we construct differences between a normalized national belonging and subjects marked as deviant from this constructed norm – “racialized subjects” (Dahlstedt 2016: 5). Masquelier (2006), who in her article explores connotations connected to the word refugee, concludes that “refugeeness” essentially connotes “otherness” (2006:738). Drawing on Malkki, Masquelier agrees that refugees are conceptualized as an anomaly and a problem, requiring specialized correctives and therapeutic interventions (2006:738).

Photo: Henrik Peel

Furthermore, there is a distinct difference between how male and female refugees are constructed and represented. According to Johnson (2011:1016) the identity of the refugee in recent years has been racialized, feminized and victimized. Johnson argues that the concurrence of these trends is significant and, in fact, strategic since the feminization intersects with the construction of political (non)agency (2011:1016). Building on Johnson's argument, Nasrollahi (2016), elaborates that the visual representations of female refugees are portrayed as innocent people, whereas men are portrayed as those who spontaneously arrive at the European borders and who consciously are looking to exploit and take from the countries that they come to (2016:21). This is also the way the “floods” of overwhelmingly male refugees “invading” Europe were most often described in the media coverage of 2015. Interestingly, this use of language referring to refugee migration with terms such as “floods”, “hordes” or “flows” has become normalized fairly recently and is strongly influenced by a northern context that sees the southern or Asian refugee as a different “other” (Johnson 2011:1023).

These ideas, although not explicitly said, certainly seemed to frame some of my informants' ideas about the arrival of refugees in southern Sweden. All in all, I noticed a big difference in how male refugees were perceived in comparison to female refugees during my fieldwork. The effect was certainly amplified by the overwhelming majority of male refugees arriving in Europe and Sweden. While speaking to one municipality representative, she described the recent situation in her municipality as follows: “For a while we had nearly 600 men in one of our accommodations for asylum seekers. This changes the streetscape and the feeling when walking in the streets; it effects normal citizens.” (Freier, L. 2016, personal communication, 14 September).

What I understood between the lines of this statement was that the municipality representative believed that I would naturally agree with her that 600 foreign-looking men would *involuntarily* scare the “normal” citizens of Sweden. This assumption was something which didn't need to be explicitly articulated nor explained, for she saw me as being part of the same cultural sphere, sharing the same standardized values, and, thus, being able to mediate similar experiences (see Douglas 1966:48).

The degree of her assumption might have been informed by how many news providers and social media outlets chose to portray male refugees: as a foreign, violent, and, even, dirty threat. The discursive frames found in media and popular narratives can help us learn a great deal about how fears of cultural, ethnic and religious difference are mobilized and how this is interlinked with a shift in the responsibility for people that suffer (see Holmes & Castenada 2016:13). There is a prevailing tendency to portray men from the global south as fanatics, or part of ungovernable masses (see Nasrollahi 2016:14-16). Within Migration Studies, there is a tradition to depict refugee men as either perpetrators or protectors of women (see Fiddian-Qasmiyeh 2014). Furthermore, it has been noted that refugee men's masculinity oftentimes is understood and represented as both primitive and dangerous (see Rettberg & Gajjala 2016) and, hence, something which should be

Photo: Meesuk

'rehabilitated' within their families and camp communities (Fiddian-Qasmiyeh 2014:10). These representations of refugee men and their masculinity leave little room for seeing them in other ways, such as victims of war in the need for protection and help.

DESERVING CHILDREN & GRATEFULNESS

In contrast to depictions of refugee men, depictions of refugee children, regardless of their gender, have inspired strong protective reactions in recent years. Nowadays, children and, particularly, migrant children are viewed as being vulnerable and dependent, in strong need of public protection (see Bhabha 2014:322-323). However, 'children' and 'childhood' are social categories as well, always changing and adapting to the fluctuating world views of societies (see Ambert 1994:530). In fact, Ariés (1962) argues that 'children' didn't even exist as a distinct category in the middle ages and neither was childhood a distinct phase in life. Moreover, regarding the welfare of children, it is also only recently that child abuse has become one of the main concerns (Hacking 1999:132).

In Sweden, children are today seen as society's most vulnerable and, at the same time, most valuable members, representing hope and future. Moreover, Sweden has vigorously promoted children's rights on the international scene in the last decades. Among the public there exists a moral sensibility to protect children's wellbeing, across ideological and political borders. On the other hand, the portrayals in which refugee children have been cast have ranged from vulnerable victims to untrustworthy exploiters, resonating with the polarized discourse regarding asylum-seekers that is prevalent in Sweden (Eastmond & Ascher 2011:1186-1187).

The polarization of how refugee children are framed can partly be explained by general currents of anxiety in Europe concerned with diversity and change within a paradigm of limited resources. This anxiety, in turn, is informed by the neoliberal disassembly of social systems in many industrialized countries. Felt consequences thereof were, among others, debt and austerity as well as decentralizing responsibility and shifting it to the shoulders of individuals. Media and political statements further enhance this polarizing tendency by morally delineating the deserving from the undeserving. This discourse of deservingness deflects the responsibility from historical and economic policies supported by powerful actors and locates it in the displaced people themselves (see Holmes & Castenada 2016).

The fine line between deserving and undeserving refugee children was visible in my fieldwork. While conducting a participant observation at a musical event targeted towards unaccompanied minors, the musician holding the event was visibly upset that so few, precisely one, participants showed up. At first she talked about how it would probably have been better to go to the home in which most of unaccompanied minors in the town resided. However, as the time passed by her agitation seemed to shift focus and increasingly target the unaccompanied minors themselves instead. Three consecutive quotes that I noted were: "The young ones are so ungrateful, where is their sense of duty?", "Somebody ought to take the young ones by the ears and drag them here", "We pay taxes in Sweden and then I get money to do something for you, you know".

These charged quotes could be unpacked in different ways, unveiling different kinds of social phenomena. What is relevant for this discussion, however, is how the deservingness quickly is put into question by a perceived ungratefulness. Ignoring other rational explanations, such as that the information about the event might not have reached her target group or that they already had other plans, the woman instead took it personally. Ungratefulness is strongly tied to the notion of debt, for gratefulness seems to be the least and easiest way in which to reciprocate a gift, which according to Marcel Mauss is an obligation of the receiver of the gift (1970). In his essay, Mauss developed an anthropological theory, which is based on the hypothesis that human relations are tightly intertwined with giftgiving; that the exchange of gifts builds relationships between humans. In the foreword, Mary Douglas concludes that there is no such thing as a free gift, for every gift has to be received and reciprocated. Consequently, there is no such thing as charity. In this way, we can explain the musician's indignation, since it seems she felt she had prepared a gift with the help of the Swedish state and its tax-paying citizens, and she was frustrated that there was a lack of a recipient to the gift. In his essay, Mauss points out that the process of giving and receiving creates a link between the people involved. However, the link between a representative of the "giving" country and the "receiving" refugee will naturally never be equal nor will the debt ever be fully repayed. As Moulin (2012) notes in her essay on the phenomenon of refugees having to choose between protection and freedom, gratitude reflects social hierarchies and places those who receive in a subordinate position from which they are expected to obey certain rules as a form of reciprocity (2012:12).

Talking to the unaccompanied minors themselves, I certainly noticed their need to show how grateful and happy they were to be in Sweden. During an interview with three boys from Afghanistan at a home for unaccompanied boys, the most frequent expression was *jättebra* (really good), which was the reply I got to most questions. For instance, when asking how they experienced life in Sweden right now they said:

Boy 1: Feels really good to be here.

Boy 2: I love every day. Every minute. I laugh. I therefore like Sweden. (short interaction in Dari, one of the official languages in Afghanistan)

Me: What were you talking about?

Boy 2 (mumbling): Not everybody gets to stay.

Boy 3: I also love Sweden and the school and the staff. (of the house in which they reside) I haven't had any bad experiences.

Boy 1: All people in Sweden are nice.

(Freier, L. 2016, personal communication, 15 October)

On the other hand, it was also apparent that some of the boys were worried about their future prospects in Sweden. After having received answers from two boys regarding how they ended up in Sweden, I asked the third, more quiet, boy the same question:

Me: How come, *you* chose Sweden as your destination?

Boy 2: I lived in Iran for nine years but I couldn't stay there. I believed in Europe and I believed in Sweden. I would laugh. Life could be better.

Me: Do you have any plans or hopes regarding your future in Sweden?

Boy 2: I don't believe in the future, if I could I would like to be a police officer, but I know for sure that I can't.

Me: How come?

Boy 2: I only know Persian and Dari, I don't know Swedish. All people that live here, Afghans, that I have met, they can't talk Swedish. So I know.

(Freier, L. 2016, personal communication, 15 October)

Photo: Meesuk

Language is seen as key for a successful integration in a country, and, in the contemporary Swedish political debate, learning Swedish is highlighted as top-priority for newly arrived minors (Wimelius, Eriksson, Isaksson & Ghazinour 2016). More than that, there is a widespread expectation that if unaccompanied minors are allowed to stay, in return they should adapt to Swedish ways and acquire Swedish language skills (see Kayim & Johansson 2015), confirming the notion of debt and reciprocity mentioned earlier. It seems that the boy that I was talking to understood that the impossibility of ever mastering the Swedish language fully, functioned as a discriminating border, preventing him from freely choosing his path in Sweden. Seeing that Afghans he had met in Sweden hadn't fully acquired the language, and, perhaps, also did not have certain occupations, he felt it wasn't realistic to even dream of a possibility of becoming a police officer. He felt he *knew* this could never happen.

SILENCES THAT SPEAK VOLUMES

If acquiring Swedish language skills was one of the most frequently mentioned topics throughout my fieldwork, the least mentioned topic was that of age validity and age assessment. Since many of the newly arrived unaccompanied minors lacked identity documents, the migration authority *Migrationsverket* makes age assessments. In order to give the unaccompanied youth the benefit of the doubt, they were categorized as children unless clearly over eighteen, which led to the controversy of how many of the unaccompanied minors truly were minors. None of my informants talked about this issue during an interview. Neither was it mentioned in any public setting concerning unaccompanied minors. However, I noted some statements from people, who talked to me in a more private sphere, such as "I am sure you've heard, many of them are lying about their age in order to stay. It's a real problem". These suspicions were amplified in the media with news stories bearing provocative titles such as *Sveket mot barnen* (The betrayal to the children). This specific example was posted by the news service of the Swedish national radio broadcaster in a report in which they claimed to have examined how the deficiencies in the system had led to arbitrary age tests, how gold diggers had cashed in at the expense of the children and exploited the resources of the Swedish society in order to find out who "the real winners and losers" were (SR Ekot 2016).

The language found in this title and description again highlights the aforementioned issue of how media, especially with regards to migrants and refugees from the global south, tends to polarize victims and villains, winners and losers. The debate became especially heated after a twelve-year old boy, residing at one of the many homes in Sweden for unaccompanied minors, was raped by two other boys residing in the same accommodation, who claimed to be fifteen respectively sixteen years old. Ultimately, both of the offenders were assessed to be older than eighteen and were sentenced to two years prison and deportation (Hjertén 2016).

It is interesting to see how the actions of the newly arrived refugees in no way are connected to political interests. At this point I would also like to echo Beard, mentioned by Hacking (1999), who asks why our attention should be drawn to sexual abuse when poverty has been intensifying and welfare programs are run down. I am further inclined to agree with the statement that “for anyone who sees poverty and deprivation as the bigger enemy, single-minded preoccupation with sexual abuse must seem a dangerous deflection” (1999:133). This advertency naturally is not supposed to belittle or ignore the seriousness of sexual assault but, rather, to contextualize it and bring it into perspective of what can be seen as the bigger picture.

THE IMPORTANCE OF MAKING ONESELF “EMPLOYABLE”

So what is that bigger picture? What is it that we potentially are distracted from? We get a clue from Hacking (1999), who talk about the phenomena of intensifying poverty and run-down welfare programs, both of which are directly connected to what has been referred to as the neoliberal turn. Neoliberalism is here understood as a paradigm shift with a new form of rationality – that of marketization, where the market principles influence all forms of governance down to the individual level (see Lauri 2016). With regards to refugees, this has led to a shift of focus from political-economic interests to the refugees themselves, where the responsibility and the blame are placed on the shoulders of the displaced people instead of the forces that caused the displacement in the first hand (see Holmes & Castenada 2016).

The same neoliberal trends of marketization, decentralization and privatization changed the Swedish welfare model. Now the norm of the Swedish citizen is the employable citizen and contrasted against un-employable and problematic others (Dahlstedt 2016:6-7).

The focus of both the municipalities and the social entrepreneurship that I worked for was to help the unaccompanied minors become “employable citizens”. Moreover, one of the questions which was asked during the invite-only *intressentdialog* (stakeholder dialogue) with the topic of integration, was “In which new and concrete ways can we make people more employable, so that they can support themselves?”. This was one out of five questions discussed around mixed tables, made up by chosen representatives from municipalities, the business sector and organizations, as well as selected entrepreneurs and artists, with the aim to develop ideas for innovation and development work regarding “integration that leads to productivity, welfare and economic growth” in southern Sweden.

Regarding unaccompanied minors, Lidén & Nyhlén (2015) argue that it is apparent that the economy is still salient in the determination of their future, while, at the same time, pointing out that municipalities could experience a great gain from them. In fact, one municipality that I went to talk to said that they were very interested in “catching those who had successfully integrated” and that they wanted “those who they had invested in” to stay. Even though these quotes might seem like very de-personalized ways of thinking

about individuals with full histories, refugees are seen as more than mere victims that need to be helped. Here there is something to win as well, since refugees are seen as resources with abilities that can enrich especially locations whose glory days are long gone. In these situations, the relationship is suddenly more equal and refugees as a group have a chance to neither be villainized nor victimized but, instead, be seen as individuals, with voices of their own to tell their stories.

Photo: Henrik Peel

WE – THE PEOPLE

Child and youth migration is multifaceted and represents a protection challenge, a security risk and a development opportunity all at once (see Bhabha 2014). Unaccompanied refugee minors are oftentimes represented in the media coverage in polarized ways, either as victims deserving our help or as foreign threats or exploiting fortune seekers. Detrimental to how they will be depicted and publicly viewed lies on factors such as if they are male or female, if they look and act as we imagine children and if they are grateful or not. Gratefulness is one of the ways in which refugee children can symbolically repay their debt of having been given protection by the nation-state.

The current paradigm is influenced by the neoliberal turn and directly influences the situation of the unaccompanied minors located in Sweden. In addition, it seems that unaccompanied minors are directly influenced by the well-known human inclination of Othering, as described in this paper. Perhaps we may never overcome this tendency but it seems pivotal to remember that it might have detrimental effects, and effect the lives of others. We should be reminded that turning people against each other is part of subversion, and, in fact, one of the easiest and cheapest war strategies. It will always be of interest for the people and institutions in power to retain and expend it, most often

at the cost of others. Therefore, one of ethnology's most important tasks of telling the stories of those who are usually overseen continues to be important.

To not accept portrayals of refugees in a gullible fashion without questioning underlying motives is of importance for "how we imagine particular categories of people determines how we engage with them, who we accept as legitimate political actors, and who is able to participate in our world" (Johnson 2011:1017). Being more aware of what might be subconscious, internalized beliefs of the Other – in this case refugee children and youth – should help practitioners and researchers alike. Ultimately, how we view and receive those who are less known to us in our lives will define our and, especially, others' lives in the near and distant future.

REFERENCES

- Ambert, A.-M. (1994). An International Perspective on Parenting. Social Change and Social Constructs. *Journal Of Marriage And Family* 3
- Ariès, P. (1962). *Centuries Of Childhood. A Social History Of Family Life*. New York: Vintage Books
- Barnombudsmannen. (2016). *Barn på flykt. Barns och ungas röster om mottagandet av ensamkommande*. <https://www.barnombudsmannen.se/barnombudsmannen/publikationer/ovriga-publikationer/barn-pa-flykt--barns-och-ungas-roster-om-mottagandet-av-ensamkommande> [2017-05-27]
- Bhabha, J. (2014). *Child migration & human rights in a global age*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press
- Dahlstedt, M., & Vesterberg, V. (2017). Citizens in the Making. The Inclusion of Racialized Subjects in Labour Market Projects in Sweden. *Scandinavian Political Studies* 40 (2)
- Douglas, M. (1966). *Purity and danger. An analysis of concepts of pollution and taboo*. New York: Praeger
- Eastmond, M. & Ascher, H. (2011). In the Best Interest of the Child? The Politics of Vulnerability and Negotiations for Asylum in Sweden. *Journal Of Ethnic & Migration Studies* 37 (8)
- Eurostat. (2016). *Almost 90 000 unaccompanied minors among asylum seekers registered in the EU in 2015*. <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/7244677/3-02052016-AP-EN.pdf> [2016-12-02]
- Fiddian-Qasmiyeh, E., Loescher, G., Long, K., & Sigona, N. (2014). *The Oxford handbook of refugee and forced migration studies*. Oxford: Oxford University Press
- Hacking, I. (1999). *The social construction of what?* Cambridge, Mass: Harvard University Press
- Hall, S. (1989). New ethnicities. In Mercer, K. (Ed.) *Black film, British cinema*. London: ICA documents 7
- Hjertén, L. (2016). 12-årig pojke våldtogs i ett skogsparti. *Aftonbladet*. March 14. <http://www.aftonbladet.se/nyheter/krim/article22440890.ab> [2016-01-06]
- Holmes, S. & Castañeda, H. (2016). Representing the "European refugee crisis" in Germany and beyond. Deservingness and difference, life and death. *American Ethnologist* 43 (1)
- Human Rights Watch. (2016). *Seeking Refuge. Unaccompanied Children in Sweden*. June 9. <https://www.hrw.org/report/2016/06/09/seeking-refuge/unaccompanied-children-sweden> [2017-01-03]
- Johnson, H. L. (2011). Click to Donate. Visual images, constructing victims and imagining the female refugee. *Third World Quarterly* 32 (6)
- Kayima, V. & Johansson, H. (2015). "Språket är nyckeln till integration". En studie av integrationsarbete med ensamkommande pojkar (bachelor's thesis). Hälsohögskolan Högskolan i Jönköping. <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:822416/FULLTEXT01.pdf>. [2017-01-05]
- Kohli, R. (2005). The sound of silence. Listening to what unaccompanied asylum-seeking children say and do not say. *British Journal of Social Work* 36 (5)
- Lauri, M. (2016). *Narratives of governing. Rationalization, responsibility and resistance in social work*. (Doctoral dissertation). Umeå: Umeåuniversitet
- Lennard, N. & Hermsmeier, L. (2016). OPINION. Germany's bad answer to the Cologne attacks. January 9. <http://america.aljazeera.com/opinions/2016/1/how-europe-should-respond-to-the-sexual-assaults-in-cologne.html> [2017-01-05]
- Lidén, G. & Nyhlén, J. (2016). Structure and agency in Swedish municipalities' reception of unaccompanied minors. *Journal Of Refugee Studies* 29 (1)
- Marcus, G. E. (1995). Ethnography in/of the world system. The emergence of multi-sited ethnography. *Annual Review of Anthropology* 24
- Mauss, M. (1970). *The gift. Forms and functions of exchange in archaic societies*. Cohen & West, London
- Migrationsinfo. (2016). *Ensamkommande barn*. October. <http://www.migrationsinfo.se/migration/sverige/asylsokande-i-sverige/ensamkommande-barn/> [2016-01-01]
- Migrationsverket. (2016). *Nästan 163 000 människor sökte asyl i Sverige 2015*. January 1. <https://www.migrationsverket.se/Om-Migrationsverket/Nyhetsarkiv/Nyhetsarkiv-2016/2016-01-01-Nastan-163-000-manniskor-sokte-asyl-i-Sverige-2015.html> [2016-01-01]
- Moulin, C. (2012). Ungrateful subjects? Refugee protests and the logic of gratitude. In Nyers, P. & Riegel, K. (Eds.) *Citizenship, migrant activism and the politics of movement*. London: Routledge
- Nasrollahi, S. (2016). *A picture is worth a thousand words. A study of the visual representation of syrian refugees in Dagens Nyheter and Svenska Dagbladet*. (Studentpaper). Karlstadsuniversitet
- Ngeh, J. (2011). *Conflict, marginalisation and transformation. African migrants in Sweden*. Umeå: Department of Sociology, Umeå University
- Oppedal, B. & Idsoe, T. (2015). The role of social support in the acculturation and mental health of unaccompanied minor asylum seekers. *Scandinavian Journal of Psychology* 56 (2)
- Rettberg, J. & Gajjala, R. (2016). Terrorists or cowards. Negative portrayals of male Syrian refugees in social media. *Feminist Media Studies* 16 (1)
- Sveriges Radio (2016). Sveket mot barnen - Ekot granskar. *Ekot granskar | Sveriges Radio*. <http://sverigesradio.se/sida/gruppsida.aspx?programid=3437&grupp=22983> [2017-05-06]
- SVT (2017). SD största parti i Skåne. *SVT Nyheter*. March 23. <https://www.svt.se/nyheter/lokalt/skane/sd-storsta-parti-i-skane> [2017-04-03]
- Wimelius, M., Eriksson, M., Isaksson, J., & Ghazinour, M. (2017). Swedish Reception of Unaccompanied Refugee Children. Promoting Integration? *Journal Of International Migration And Integration* 18 (1)

ILLUSTRATIONS

Photo on page 78 by Johan Persson

Sofia Laine & Kirsti Salmi-Niklander

Volunteer work among asylum seekers and refugees in Finland from 2015 to 2017

According to the United Nations (UNHCR 2016), record levels of people have been forced from their home countries in recent years. The main refugee source countries have been Sudan, Somalia, Afghanistan and Syria. Besides Iraq, three of these countries (Somalia, Afghanistan and Syria) are among those from where the largest numbers of asylum seekers come to Finland. In 2015 a record number of asylum seekers came to Finland, when 32,476 people sought asylum. Since 2000, the yearly number of asylum seekers has varied between 1,500 and 6,000.¹ 2015 was so exceptional in terms of the number of refugees that it can be referred to as a shared historical moment widely discussed in public forums. In reality it was not an isolated moment in time experienced by individuals, but an event strongly affected by the exceptional experiences of a diversity of people.

When looking at the entire number of asylum applications in European countries,² it is noticeable that there are many more applications per 100,000 inhabitants in Sweden than in Finland. In Sweden between June 2015 and May 2016 there were 406 applications per 100,000 inhabitants, but in Finland only 154, and this trend has continued.³ In Finland during the second half of 2016 and the first months of 2017, many asylum seekers received decisions on their applications – many applications were rejected,⁴ particularly in the cases of Afghan and Iraqi asylum seekers. The Finnish government has tried to make Finland less attractive for asylum seekers to apply for refuge than other EU countries, and has systematically refused to raise the quota of refugees.

The number of volunteers has increased along with the larger numbers of asylum seekers. According to the Finnish Red Cross, 8,000 volunteers were involved in the reception and integration of asylum seekers in 2015-2016. The majority of these were new volunteers.

Our aim was to document the personal experience narratives (Dolby 2008) of a wide range of volunteers in order to understand better the roles, motivations, values, and aspirations behind their actions. Volunteers' stories can also be approached as "oral history in the present tense", referring to Alessandro Portelli's frequently cited definition: "[O]ral sources tell us not just what people did, but what they wanted to do, what they believed they were doing, and what they now think they did" (Portelli 1991:50). In the interviews, volunteers reflected on their experiences as active actors in a major historical event of our time.

While reading and analyzing the narratives of the volunteers, we recognized that in all three stages (arrival, waiting period and after the decision) volunteers have a crucial role in building or promoting "contact zones". Mary Louise Pratt (1992:4) defines contact zones as "social spaces where disparate cultures meet, clash, and grapple with each other, often in highly asymmetrical relations of domination and subordination – like colonialism, slavery, or their aftermaths as they are lived out across the globe today". At their best, these contact zones may produce transculturation (Pratt 1992:4) – something that is recognizable from our data: the volunteers reported how they had learnt about the home cultures of the refugees as well as their language.

Furthermore, in earlier studies interpretation and translation have been seen as important factors in the process of building contact zones (de Sousa Santos 2005, 2008; Conway 2011), and this was underlined by our informants as well. As de Sousa Santos (2005:17) defines: "The goal [of translation] is to have host-difference replace fortress-difference. Through translation work, diversity is celebrated, not as a factor of fragmentation and isolationism, but rather as a condition of sharing and solidarity."

The aim of this article is to analyze the volunteers' roles, motivations, values and aspirations behind their actions in different stages of the process (the arriving phase, the waiting stage and after the decision). We pay particular attention to whether or how the volunteers see their work as "promoters of contact zones". Volunteering is not easy emotionally. Our aim is also to analyze how the volunteers embody "the politics of compassion" (Kuusisto-Arponen 2016), i.e. different strategies and experiences of demarcations, empathies and anxieties in relation to the difficult and stressful situations they faced and witnessed as volunteers.

The general atmosphere during spring 2017 when the data was gathered needs to be described in order to understand the background and context of our study. From January 2017 to 30th of June, a period of 141 days, there were opposed tent protests in the Railway Square in central Helsinki: a "stop deportations" tent set up by asylum seekers⁵ and their supporters, and a "Finland First" protest by nationalists and their supporters. In addition, forced deportations and detentions of families with small children caused further demonstrations and had been widely covered in the media. The most tragic events were suicides and attempted suicides of asylum seekers. On the other hand, many top politicians (including former Finnish president Tarja Halonen) and leaders of the Finnish Lutheran Church (among them Archbishop Kari Mäkinen) took a stand against forced deportations.

In this article, we first briefly describe our data and methods. Based on the data collected during spring 2017, we formulated three areas of study, focusing on the diversity of volunteer work among refugees during three different phases of asylum seeking. The first section explores volunteerism when refugees arrive. The second section analyses volunteerism when refugees are waiting for decisions. The third section discusses volunteer work after the final decision – mainly focusing on volunteer work with refugees who have acquired a residence permit. In all of these areas, we try to bring out the diversity of actions experienced as well as volunteers' reflections on difficult emotions related to volunteer work.

In Europe-wide terms, the defense and threat rhetoric used in discussing refugees has increased over the past few years.⁶ Slavoj Žižek argues in his book *Against the Double Blackmail. Refugees, Terror and Other Problems with the Neighbours* (2016) that Europe lacks a Europe-wide plan to deal with the refugee crisis, and in his view both left-minded liberals and anti-immigrant populists are wrong. Before final remarks we bring in the voices of volunteers who state what they think should be changed in Finnish politics in order to tackle refugee questions more thoroughly. We conclude by underlining the positive potential of this unique Europe-wide situation, and call for further studies analyzing the benefits of working together and learning from refugees.

DATA AND METHODS

During spring 2017 (from February to April), we, along with 11 Folklore Studies students at the University of Helsinki, conducted 15 interviews (13 single-person interviews and two with a couple) in central and southern Finland (males and females between the ages of 19 and 65 were interviewed). We and the students also made observations (14 at eight different times and places, such as reception centers and language cafes), which were reported and collectively discussed.⁷ During the course, we also watched together Elina Hirvonen's recent documentary film *Boiling Point*⁸, which depicts and gives voice to different groups in today's Finland.

The informants for the pilot study were contacted with an open call from the Refugee Hospitality Club Facebook group. This is an open Facebook group with almost 14,000 members. In January, Sofia Laine posted a call to interview voluntary workers. The response was excellent, receiving more than 30 responses in just one day. We, and our students conducted 15 interviews between January and April: in two interviews, two people (a husband and a wife) were interviewed together. The interviews lasted approximately 40 minutes. All interviews were summarized. The entire data will be archived in The Finnish Literature Society's (SKS's) Archive for further studies.

VOLUNTEERISM AT THE ARRIVAL STAGE

A number of the older volunteers had already been active in volunteer work, such as in sport associations and church activities. Informants' involvement in volunteering with asylum seekers covered a wide range of experience: some of them became involved during

Boiling point, 2017

the fall 2015, others had a background of long-term voluntary work with immigrants and refugees. The political events and atmosphere from fall 2015 until spring 2017 were often referred to or reflected upon during the interviews. The political atmosphere was also frequently the reason that had made people start volunteering. Instead of taking sides in an increasingly polarizing atmosphere, they wanted to be involved and to help arriving asylum seekers:

I started when many asylum seekers started to arrive in 2015. Hate mail on the internet began to grow, and I felt that the government's attitude was negative; at the beginning they were not as negative as they are now. Asylum seekers were received in society, but there were also a lot of negative things going on. I wanted to do something small that would have an opposite effect and to participate in the conversation in this way [e.g. through my own action]. (Female, born 1950, B)

Six of the fifteen interviewed informants started by sorting out clothes for refugees, two sewed play bags for children and two delivered food to police stations. Seven of the fifteen had done volunteer work at the reception centres or had helped the people living there to visit nearby places. Some of the volunteers know Arabic, and expressed how helpful it was in different situations:

I wanted to see how this whole process works. I went to Pasila police station [in Helsinki] together with other volunteers. First the guards did not let us in. It was a rainy autumn day and the volunteers had some food to deliver. Eventually the guards asked them to put the food outside, but the volunteers wanted to get into the police station with the help of an experienced Finnish Red Cross employee as a spokesperson. The guards did not help us in any way. A few hours earlier asylum seekers from the German ferry had arrived at the police station and they were being interviewed at that moment. Women and children were allowed to eat what we volunteers had brought first. There were so many children and families. There was a mother who had three children, one of whom had been sick for three days. She asked

the guards to call the ambulance, but the guards refused because it had been planned for the family to be sent to Jyväskylä that night. The Finnish Red Cross employee was a nurse and she examined the child; she called an ambulance and the family went to hospital. Everyone else was sent to Jyväskylä with the rest of the food. The mother stayed alone with her children at the hospital and at the reception centre in Helsinki. I think this situation was incomprehensible. The attitudes of the guards were peculiar: we were helping them, but we were treated like enemies. This was an important experience for me, because now I have seen how these situations can be. However, Finland has organized itself in comparison with many other countries, such as Hungary. (Female, born 1953)

In this narrative, the way volunteers build “contact zones” is very concrete: they support dialogue between the officials and refugees with special needs. The Finnish Red Cross was mentioned in six interviews. As in the example above, it is evident how the organization’s long history in humanitarian work has been highly important when numbers of people are arriving at the same time and are in a weak condition. Surprisingly, the Finnish Red Cross also received several critical comments from the volunteers. Many of the volunteers had first started their volunteer work in Finnish Red Cross activities concerning refugees, but several of the volunteers had become frustrated, confused or even inhibited about doing volunteer work with them and therefore continued elsewhere:

I was quickly invited to trainings and activities of the Finnish Refugee Council [Suomen Pakolaisapu]. At that time, there was chaos in the Finnish Red Cross (the FRC) with very few replies to requests [from volunteers]. Activities were unorganized when compared to the Finnish Refugee Council. They were working really fast and had young people, the systems were working well and so were the websites. This created a trustworthy impression. The atmosphere was very good. The FRC appeared old-fashioned and unorganized. People did not know what the FRC was doing. International activities seemed to be minimal and people were inexperienced. It was amazing, because both the public and I had the idea picture that the FRC’s work was going smoothly. They have a good reputation in international operations. Managing the events of 2015 appeared to be like from the 70s: the systems were ineffective, the web pages were bad, and the people concerned were very inexperienced. The establishment of the reception centers, on the other hand, was an example of their skill. (Female, born 1953)

Other informants reported that in fall 2015 and at the beginning of 2016 there were obstacles to getting involved as a volunteer. Sometimes, even when they actively tried to be involved in some volunteer activities, there was no reply from the refugee centre or from the organization that acted as a mediator. In these oral histories, volunteers felt that there was a need for volunteers but no access to refugees – even when persons in charge were contacted. Sometimes these confusions were explained by the need for “secrecy.” Already at this stage, there were reflections on how instead of the “helper – person to be helped” dichotomy, activities should be equal, and asylum seekers should have a more active role than “a person in need of help”. Co-working between asylum seekers and volunteers would strengthen the “contact zones” even more. For example, as one of the informants mentioned in the interview, in the reception centers asylum seekers should be allowed to put their own beds together.

VOLUNTEERING DURING THE WAITING STAGE OF THE ASYLUM DECISION

Well, it may vary quite a lot, as I have understood, especially private companies, like Luona⁹, keep asylum seekers under conditions like concentration camps. They can’t have showers or get to see a doctor and don’t get decent food, and so on. I don’t know things more exactly, but I know something because I have colleagues who have visited these places. [...] Well, I have to say that what I have seen there at the reception centre for minors and now here in the group home, is that these things are now better managed. It’s different when there are families in the reception centers who have children who may need to live in strange conditions. But these minors, who came alone, have been taken better care of, at least in terms of what I have seen. And yes, also there the quality of assistants varies a lot, and the kind of legal help they get. (Female, born 1973)

As the female informant above explains, the quality of reception centers varies in Finland. The most vulnerable group is unaccompanied minors. What became evident from the interviews is the enormous need among refugees in the waiting phase to make contacts with local residents and to interact with those who know the place and the culture. Different kinds of “discussion cafés” where local and newcomers can meet seem to be a necessity – functioning as a concrete “contact zone.” Many of the informants had been teaching Finnish to the refugees in the waiting phase. They had also showed the newcomers places nearby. Different kinds of friendship activities have been set up in different cities in Finland. Children were taken to the playgrounds, mothers to the doctors.

Some of the volunteers had worked as hosting families for the minors who had arrived in Finland without their families. For example, one of the volunteers told that two young boys visited their family once a week: after one year of “volunteering” in this activity the volunteering had turned into “friendship, love and the normal life of an extended family. A personal relationship that will last the whole life, in a similar way than with one’s own children and friends.” (Female, born 1969)

Refugee work could be improved in the future by making it clear to the immigrants what to expect from life in Finland. Finnish language teaching should be required and streamlined so that asylum seekers could get to work faster. Finnish language studies should start immediately. Those who get home accommodation get a really wrong picture. Those who do not get home accommodation also get the wrong picture. Now the person who was living with me is without papers here in Finland. They should also be allowed to work even when living in reception centers, and training should be organized more quickly. Those who have been granted a residence permit, have studied 4-6 hours of Finnish a day; it is slow, inefficient, frustrating. And there are studies that show how it is unlikely that they will get jobs. Those who arrived now [2015 or later], I’m sorry for them, because they will not get jobs in Finland. Targeted language teaching that would go with their professional skills would be helpful. They have been trying to open paths for students with higher education, which is a good thing. The most important thing would be to arrange meaningful things [for asylum seekers] to prevent frustration. (Female, born 1950)

Our data clearly show how inclusion into society during the waiting stage is very much in the hands of the volunteers. One volunteer had by herself started writing CVs for people living in the reception center. She wrote 40 CVs and at least one job application for each of them during 2016. Only one of them got a job as a paperboy.

The waiting stage is enormously stressful for asylum seekers. When we asked what was emotionally most stressful in volunteering, informants referred to this phase:

A few depressed self-harming cases have been heavy, such as suicide attempts. They come unexpectedly and show cultural differences; with Finns you recognize depression and withdrawal, but with them you do not always recognize it. (Female, born 1966)

People you have got to know for a year do not get a residence permit and have to return to their home country or find their place here as an undocumented immigrant. (Female, born 1952)

Another stress factor is being taken from one reception center to another. Studies have shown the negative effects that such removals have for asylum seekers and in our data it is evident how the volunteers carry this emotional burden. On the other hand, some of the volunteers actively decided not to carry the emotional loads that asylum seekers bear. They strictly divided their life inside and outside volunteerism. It seems that the more involved the volunteers are and the more intensively they do their volunteer work, the more emotionally and without saving themselves they do their work: "I do not let it get under my skin. I keep a distance when helping as a volunteer." (Female, born 1950)

VOLUNTEERING WITH REFUGEES AFTER POSITIVE OR NEGATIVE RESIDENCE PERMIT

Some of the volunteers had helped to find refugees a place to rent and showed how Finnish apartments operate. After a residence permit has been received, language classes and learning Finnish continues. Here again volunteers do a lot both through organizations and individually. One volunteer had employed people who had residence permits in his construction company. Also some other volunteers have helped out in finding jobs.

Four of the volunteers were involved in "SuomiKamu" ("FinnFriend") activities that currently affect more than 80 Finns and over 70 immigrants, many of them having arrived as a refugee. The main idea in "FinnFriend" activities is to meet regularly (twice a month) and do something together. One of the main aims of these meetings is to talk in Finnish, and there have been activities like cooking, jogging, picking berries and making jigsaw puzzles. Based on the feedback collected (Ruuniemi & Rontu), these groups have been popular among both volunteers and asylum seekers. Many Finnish volunteers reported learning to look at things in a new way and felt they had got to know new cultures. Asylum seekers have been grateful for the opportunity to meet and talk with local Finnish people. It seems that these "contact zones" have many positive functions both to refugees and to volunteers.

Volunteers have also helped actively those asylum seekers who have got negative residence permit decision. In addition to writing appeals to negative decision, during the spring 2017 the "Stop Deportations Finland" network engaged in many demonstrations. The best-known lasted 141 days on the Main Railway Station's Square in downtown Helsinki. Other demonstrations were set up ad hoc at the airport and in the city center

to protest against forced return flights to Afghanistan.¹⁰ Volunteers reflected how they were very sorry about the Railway Station Square protests, where the "Stop Deportation" demonstration was in one corner and the "Finland first / Close the borders" protest was in the other. Some informants reflected how this long-lasting tension as well as the continuation of forced deportations had had a strong effect on the "politics of compassion" of the volunteers, in which strong emotions might even have radicalized their actions:

In Finland, volunteers get tired and partly radicalized around the question of asylum seekers. From my point of view, you can recognize this. There are already some people, who have given their whole life to helping for a long time already, and these people are terribly tired and then they sometimes lack consideration. [...] For example, if you think about the Stop Deportations demonstration and the activists there. There are many who have a relationship with an asylum seeker, and then the volunteerism turns into a question of life and death. You are engaged to somebody who is deported back to Iraq. In my opinion this kind of situations radicalizes a person or burns her out - or both. (Female, born 1973)

DISCUSSION: RECOMMENDATIONS FOR FINNISH SOCIETY; WHAT SHOULD BE CHANGED FROM THE VOLUNTEERS' PERSPECTIVE

I have stopped thinking of Finland as a country with a "rule of law". I have stopped thinking that Finland respects human rights at the national level. All this has stopped, although it may have been there some years ago. The last two years have opened my eyes to these issues. That here the situation is not much better than Eastern Europe, if at all. It is completely unsustainable that civil society is the organization, which conducts constant monitoring and reporting, for this should be the responsibility of the state. At the same time there are those who are already dead who Finland decided to deport. (Female, born 1973)

Many of the interviewed volunteers were very disappointed about the political attitudes and the negative atmosphere about refugees. As the informant above describes, the volunteers felt they knew the situation and even the life history of the asylum seekers better than the officials. How could this knowledge be better used? What would be a sensible way of transmitting this kind of information? Why were decisions made without taking this information into consideration?

One informant criticized the quality of volunteering: "Instead of walking outside together, volunteers should do language teaching, business guidance, etc. [...] Many of the arrivals were entrepreneurs in their home country, why couldn't they be in Finland, too? Volunteering could focus on guiding asylum seekers towards business jobs" (female, born 1969).

Social media and the speedy positive response such media could give was mentioned by the interviewees. On the other hand it was suggested that well-established organizations could organize themselves more effectively. Much more should be done to avoid passivity and anxiety during the waiting period:

Many of the asylum seekers were anxious about their residence permit decisions. I totally understand: I think Finland has done this badly. People can do nothing at the reception centres - nothing but wait. When they started to trust me, they told me that they wait for 10-11 hours each day, surfing with their mobile phone. This leads to the wrong kind of institutionalization. I think that by doing things, energy and thoughts could be channeled elsewhere and that would calm the situation down. If you pack 400-500 young men into the same building and you do not give them anything to do, they will become nervous and restless. Wouldn't it be better to be able to work right away and develop a new life? Some did volunteer work, but they were very carefully selected. Very few got the opportunity. (male, born 1994)

Foto: Charlotte Carlberg Bårg

FINAL REMARKS

The aim of this article was to analyze the experiences of volunteers as active actors in the 2015 “refugee crisis”. We have analyzed volunteers’ roles, motivations, values and aspirations behind their actions at different stages of the asylum process (the arrival phase, the waiting stage and after the decision). In particular, we have paid attention to the “contact zones” the volunteers have promoted. How they build “contact zones” between officials and refugees, and how they supported the co-working of volunteers and refugees already at the arrival stage. It is also evident how all the language-related activities and translation activities are crucial in building “contact zones”. Different kinds of “discussion cafés” where locals and newcomers meet seem to be a necessity. The Stop Deportations protest at the main Railway Station’s square also worked as a “contact zone”, where ordinary Finnish people could express their support and hundreds of researchers, artists and other people signed a petition to stop deportations – all these actions were supported by the volunteers.

The volunteers interviewed had a diversity of strategies and orientations concerning “the politics of compassion” (Kuusisto-Arponen 2016): some of them set clear borders

and restrictions concerning the level of empathy they showed and demonstrated, others reported difficulty in facing asylum seekers’ anxiety and depression.

The so called refugee crisis could be seen as a possibility for Europe to redefine itself (Žižek 2016:10). Discourses against refugees are gaining popularity in Europe, but at the same time thousands of volunteers have expressed their solidarity and shown innovativeness in their community work to support refugees’ new life. Volunteer work by civil society actors should be complementary to state assistance, not as a substitute for state action – as is in fact sometimes the case (Zugasti 2016). Volunteers’ work and knowledge could work as a “contact zone” and inspiration in different policies, in integration and in new kinds of coexistence (ibid.).

There is a major difference between doing something for refugees and doing something with refugees. It would also be crucial to recognize what volunteers can learn from refugees or learn together with refugees. These dynamics are something we wish to explore further in our further research in the near future.

REFERENCES

- Conway, J. (2011). Cosmopolitan or colonial? The World Social Forum as ‘contact zone’. *Third World Quarterly* 32(2)
- de Sousa Santos, B. (2005). The future of the World Social Forum. The work of translation. *Development* 48(2)
- de Sousa Santos, B. (2008). The World Social Forum and the Global Left. *Politics & Society* 36(2)
- Dolby, Sandra K. (2008). *Literary Folkloristics and the Personal Narrative*. Bloomington: Trickster Press
- Kuusisto-Arponen, A.-K. (2016). Myötätunnon politiikka ja tutkimuseettikka Suomeen yksin tulleiden maahanmuuttajanuorten arjen tutkimisessa. *Sosiologia* 53(4)
- Portelli, A. (1991). *The Death of Luigi Trastulli and Other Stories*. Albany: SUNY Press
- Ruaniemi, K. & Rontu, K. (2017). *Suomikamut - käsikirja eli kuinka tuoda yhteen suomalaiset ja turvapaikanhakijat*. <http://docplayer.fi/3984348-Suomikamut-kasikirja-eli-kuinka-tuoda-yhteen-suomalaiset-ja-turvapaikanhakijat.html> [2017-09-19]
- UNHCR (2016). *Global tendencies. Forced displacement 2016*. Geneva: UNHCR
- Žižek S. (2016). *Against the Double Blackmail. Refugees, Terror and Other Problems with the Neighbours*. London: Allen Lane
- Zugasti, I. (2016). To welcome or not to welcome. What civil society does for refugees? In Bojovic, J. (Ed.) *Civil Society Responses to the Refugee Crisis*. Madrid: Politheor

NOTES

1. <http://intermin.fi/maahanmuutto/turvapaikanhakijat-ja-pakolaiset> (24.8.2017)
2. See asylum seekers in Europe per capita: <https://www.lucify.com/seeking-asylum-in-europe/> The underlying data is from the UNHCR. (24.8.2017)

3. See the chart: http://www.migri.fi/download/64990_Tp-hakijat_2015.pdf?462b37f1d380d488
4. See the chart: http://www.migri.fi/download/65768_Tp-paatokset_2016.pdf?d51346f3d380d488 and: <http://tilastot.migri.fi/#decisions?l=en> (24.8.2017)
5. https://yle.fi/uutiset/osasto/news/refugee_assistance_ngo_chief_concerned_about_finlands_deportations/9470370 (24.8.2017)
6. Kari Mäkinen 2.5.2017: <https://www.uusisuomi.fi/kotimaa/219818-arkkipiispa-makinen-turva-paikanhakijoista-maailmanluokan-kysymys-purkautuu>
7. Students who participated in the fieldwork course were: Sini Ahonen, Sami Eerola, Aleksi Elo, Jenni Haapanen, Sara Heikkilä, Rose Heinonen, Viivi Jäkälä, Markus Kantoluoto, Eliisa Leppävuori, Santeri Matikka and Elina Ojanotko. We are thankful to the students and the course assistant Susanna Jurvanen for their work and collaboration.
8. <https://docpoint.info/en/tapahtumat/films/boiling-point/> (19.9.2017)
9. <http://www.migranttales.net/does-luona-treat-asylum-seekers-with-dignity-or-as-livestock/> (27.10.2017)
10. https://yle.fi/uutiset/osasto/news/hundreds_protest_afghan_deportations_in_helsinki/9545998 (19.9.2017)

ILLUSTRATIONS

Photo on page 90 by Daria Nepriakhina

Sandra Neergaard-Petersen

”Får jag säga hjälpa?”

OM BETYDELSEN AV ETT GEMENSAMT OCH ANSVARSTAGANDE SPRÅK FORSKARE OCH INFORMANT EMELLAN

INLEDNING

Jag höll fortfarande telefonen i handen framför munnen. Kände hur en klump växte fram i magen. Genansen hade letat sig upp i mitt ansikte och gjort mig alldeles röd. Varför bet jag mig inte i tungan tidigare? Jag *visste* ju att jag inte fick säga sådär, använda just det ordet: *flyktingström*. Det hade bara slunkit ur mig.

Jag satt i ett telefonsamtal med en kontakt som eventuellt ville ställa upp som informant. Personen jag pratade med hade varit engagerad i Asylgruppen och kunde tänkas bli min första intervjuperson i serien av berättelser från människor engagerade i flyktingmottagandet i Malmö 2015. Jag hade tänkt igenom det noga innan; vad skulle jag säga för att inte låta som en nyfiken journalist? Hur skulle jag övertyga personen om vikten av dennes medverkan? Inledningsvis hade jag presenterat projektet och det vi ämnade dokumentera. Samtidigt som jag pratade kunde jag höra min egen tankegång: *Nu har jag pratat i säkert tre minuter, behöver korta ner, ta genvägen, det blir en för lång mening, ... 2015, när det kom så många människor på flykt på samma gång... nej, jag kortar det till...*

– ...när det blev en flyktingström 2015.

– Förlåt? Vad menar du nu? Personen på andra sidan linjen avbröt mig.

– Är det ett ord ni använder er av inom projektet?

Jag visste precis vad hen menade.

– Det är ett väldigt avhumaniserande ord det där, “ström”. Jag tycker inte det känns ok att benämna människor så.

Mitt hjärta hoppade till och jag började sakta svettas, ville instinktivt be om ursäkt och få förklara mig...

Jag hade fått i uppdrag att samla in berättade erfarenheter från personer engagerade i flyktingmottagandet i Malmö under hösten 2015. Till att börja med vände jag mig till de personliga kontakter jag har i asylrättsrörelsen för att få napp på specifika personer att intervjua. Utöver det formulerade jag ett mejl som jag skickade ut till kontaktuppgifterna på respektive rörelses hemsida.

Hej XX,

Sandra heter jag och arbetar åt Regionmuseet i Kristianstad med att dokumentera främst volontärarbetet som gjorts och görs sedan många flyktingar kom till Malmö hösten 2015.

Min uppgift är nu att göra filmade intervjuer med människor som håller sig gömda, för att berätta deras vardag. Men tanken är också att ha med folk som hjälper dem som gömmer sig. Gärna om folk som gömmer och folk som gömmer sig vill vara med i samma intervju.

Syftet är att materialet ska visas på en framtida utställning under Regionmuseets regi och arkiveras för att bli tillgängligt för framtida studier och forskning.

Det är ett enormt viktigt arbete som ni gör i Asylgruppen och det skulle vara till stor nytta att de berättelser som finns bland de som lever gömda tillgängliggörs. Dels för vår framtida historieskrivning och dels för att öka förståelsen också för vad som sker nu idag, i vår omvärld, både på lokal och global nivå.

Alla intervjuer kommer givetvis att vara anonyma! Största möjliga hänsyn tas så klart till att ingen ska bli röjd. Filmmandet kommer antagligen att ske mellan mars-maj.

Jag är jättetacksam för svar och tar gärna emot frågor. Kanske skulle du hinna träffas för att prata mer?

Stort tack på förhand för hjälpen!

Hälsningar,

Sandra Neergaard-Petersen

(Från e-postkonversation, 2017-03-09)

Efterhand kom jag att boka in möten med dem jag "krokat", för att använda journalistiskt fikonspråk. Det är nämligen inom nyhetsjournalistiken jag har den största erfarenheten som intervjuare. I tidigare sammanhang har förberedelser inför en intervju bestått av fem minuters telefonkontakt med två till tre frågor för att fastställa att personen på andra sidan luren kommer att ge mig "rätt" svar när jag sedan går ut i direktsändning. Mot den bakgrunden var upplägget med att hinna träffa min informant flera dagar innan själva intervjun en obeskrivlig lyx. Skulle jag antligen få känna mig tillräckligt påläst i intervjusituationen? Det visade sig vara svårare än så. Det fanns fler ord än just "flyktingström" som inte längre framstod som självklara att använda.

DE LADDADE ORDEN

Det från första anblicken positivt laddade ordet "hjälpa" kom tidigt att framstå som problematiskt, vilket bekräftades allt eftersom intervjuerna gjordes. I ett samtal med en nära vän till mig, som också hon varit engagerad i Asylgruppen i Malmö, hade vi kommit att diskutera ordet "hjälpa". För mig hade det varit ett självklart ordval i sammanhanget, men för min vän innebar ordet "hjälpa" att mottagaren av hjälp placerades i en beroendeställning, eller åtminstone i en passiv position. Det här var något som hon genom språket ville undvika.

En liknande hållning kom att dyka upp även vid ett annat tillfälle i mitt förarbete. I mina arbetsmetoder ingår alltså att i första skedet kroka upp en eventuell informant för att så fort som möjligt ha ett enklare samtal där jag får chans att presentera dokumentationsprojektet för dem och där jag får chans att känna efter vad de här personerna kan tänkas dela med sig av. Ett av de samtalen hade jag i en församling i Malmö där kyrkoherden hade varit engagerad i den akuta situationen i Malmö hösten 2015. Jag hade därför som avsikt att intervjua honom som ett bidrag i dokumentationen. Utan att ha fått någon intervju gick jag däremot därifrån med värdefulla synpunkter på just ordvalens betydelse. Likt min vän, kom också kyrkoherden att problematisera ordet "hjälpa". Enligt honom *hjälper* kyrkan ingen, utan kyrkan *stöttar*. Den lägger sig inte i, utan för att citera kyrkoherden: "Kyrkan står vid din sida". Här kom återigen samma utgångspunkt: att peka på passiviserandet av den som tar emot hjälpen.

Kyrkoherden berättade också att han hade reagerat på ordet "gömd" i mitt tidigare mejlutskick och han förklarade varför kyrkan, och i sin tur han, hade valt att inte använda ordet gömd om dem, som i hopp om att till exempel på nytt söka asyl, undanhåller sig de svenska myndigheterna. Han menade att även det uppfattades som ett passiviserande av de människor som *aktivt* tagit sig hit och att det fick dem att framstå som någon utan agens. En annan viktig aspekt, enligt kyrkoherden, var också att uttrycket att gömma någon riskerade att, som han uttryckte det "skumifiera" själva handlingen. Detta såg han bekymrat på som en möjlig ingång för de politiker som vill framställa engagemanget som något hotfullt och farligt för Sverige.

UTAN AGENS?

Efter samtalet hade jag fått mig en tankeställare och en känsla av obehag. Hade jag gjort fel fram tills nu? Var jag totalt oupplyst? Hade jag varit en dålig etnolog? Jag hade dittills uppfattat mig som *innanför*. Jag hade via mina personliga kontakter nått människor

och uppfattade det som att jag var *med* dem och inte *mot* dem. Jag trodde därför att de hade tillit till mig. Vetenskapsteoretikern Donna Haraways objektivitetskritiska begrepp *situated knowledge* blir här aktuellt. Vem du uppfattas som påverkar vad den framför dig svarar (Haraway 1988). Nu sattes det på prov. Vem såg de när de mötte mig? Vem hörde de när jag pratade? Vem såg de framför sig när de läste mitt mejlutskick? Orden jag kom att använda, skulle prägla vårt möte. Jag kände att jag behövde visa att jag *ville* förstå. Hur mycket min intention än aldrig var att "skumifiera" någon, eller benämna någon som passiv, så insåg jag ansvaret i att försöka ta in och förstå varför mina informanter tycker att det är viktigt hur orden används.

Även mina informanter, som i övervägande majoritet inte själva hade erfarenhet av att ha levt på flykt, rannsokade ibland sig själva och sitt förhållande till orden. Som till exempel Sara, som i intervjun beskriver hur ordet "papperslös" för henne blir problematiskt i ett slentrianmässigt användande:

För det är ju också så anonymt ord liksom, *papperslös*. "Jaha, vilka är dom? Klär dom sig i säckväv och bor under broar?" [skrattar] Man tänker lite så, eller jag kan också så... Innan jag lärde känna en papperslös. "Hur ser dom ut? Är dom så här lite smutsiga i ansiktet [...] [...] Jättedumt. [skakar på huvudet och rycker på axlarna] Jag menar, jag blir ju papperslös om jag åker till Thailand och inte förlänger mitt visum. (Sara, 2017-05-09)

Det Sara pekar på kan förstås som avhumanisering. Människor utan ansikten blir reducerade till ord. *Papperslös*, någon som saknar något, i detta fall papper på vem de är. Det skapas en negativ definition av ens existens. Vad gör det med ens självbild? Vad har vi för föreställningar om den svåridentifierade papperslöse? Vad associerar vi till papperslös? Jag gör en jämförelse med ordet flykting. Etnologen Rebecka Lennartsson beskriver i sin bok *Mellan hopp och förtvivlan. Erfarenheter och strategier i väntan på asyl* från 2007 vad filosofen Charles Taylor kallar ett "misserkännande" (Lennartsson 2007:77). Att förhålla sig till rollen som flykting är att se sig själv som en förlorare, ett offer och som ett problem, för sig själv och för mottagarlandet, menar hon. Lennartsson har i sin intervjustudie om asylsökandes bostadssituation också undersökt självbilden hos de nyanlända på asylboenden och ser just hur språket *om* dem kan tänkas påverka självbilden.

Samhället ger den asylsökande en speciell och stigmatiserande identitet, förbunden med förläggingsboende, påvra förhållanden, skumraskaffärer och en mörk och svårtydlig bakgrund. Här finns två tydliga ytterligheter representerade: flyktingen är antingen ett offer eller ett dunkelt hot. (Lennartsson, 2007:77)

Flyktingen, eller i det här fallet, den papperslöse som offer eller hot? Kanske är det just ytterligheter i en mediekontext som Lennartsson presenterar, men det kan ändå tyckas ligga nära till hands att åtminstone vara uppmärksam på vart språket styr våra tankar. Jag tänker återigen på kyrkoherdens påpekande om att vi bör ifrågasätta ord som passiviserar. Men tar vi automatiskt bort agensen från någon som beskrivs som papperslös? Enligt sociologen Gudrun Dahl, så är det i varje fall viktigt att de med makten att beskriva är

medvetna om faran att reproducera den rollen. I sin text "Sociology and Beyond. Agency, Victimisation and the Ethics of Writing" diskuterar hon hur offerrollen internaliseras av kvinnor som ses som offer (för mäns våld) när de av forskaren/intervjuaren blir tilldelade den rollen. Utifrån det resonemanget blir det viktigt för mig att sträva efter att undvika värderande ord – och verkligen undersöka vilka de orden nu är.

AVSLUTNING

Jag skrev inte in det jobbiga telefonsamtalet i min loggbok, utan i min privata dagbok. Känslan var starkare än jag ville erkänna. Det kändes för genant, det var inte bara som yrkesutövare jag skämdes, utan också som människa, som har mage att avhumanisera mina medmänniskor på det viset. Klumpen i magen satt kvar i en vecka och pinade mig. Kanske är det först när det *känns* som också tankarna börjar rulla. Känslan och den subjektiva upplevelsen genom kroppen som ingång till kunskapstillägnelse har numera en given plats i den etnologiska metoden. I mitt fall blev klumpen i magen en nyckel för mig att inse mitt ansvar både som yrkesutövare på fältarbete och som medmänniska.

Så vad har jag då kommit fram till i mitt smärtsamma uppvaknande och reflekterande? Kanske är det så att vi etnologer i fält, inte bara måste vara lyhörda för språkbruket inför våra informanter för att visa lojalitet och få dem att vilja dela med sig av sina erfarenheter, utan också för att vi i intervjusituationen, såväl som i textproduktionen, annars riskerar att reproducera stereotyper och normer genom språket vi använder oss av.

Även om språket är av stor vikt, så bör vidare nämnas att detta är reflektioner gjorda i ett utifrånperspektiv, främst av människor, inklusive jag själv, på privilegierade positioner. Språket kan vara ett viktigt och effektivt verktyg, men det får samtidigt inte bli ett elitistiskt maktutövande där rädsla för att göra fel blir ett hinder i mötet med informanterna.

REFERENSER

- Dahl, G. (2009). Sociology and Beyond. Agency, Victimisation and the Ethics of Writing. *Asian Journal of Social Sciences* 37 (3)
- Haraway, D. (1988). Situated Knowledges. The Science Question in Feminism and the Privilege of Partial Perspectives. *Feminist Studies* 3
- Lennartsson, R. (2007). *Mellan hopp och förtvivlan. Erfarenheter och strategier i väntan på asyl. En etnologisk undersökning om situationen för asylsökande i eget boende i Västmanland och Uppsala län*. Karlskrona: Printfabriken
- Taylor, C. (1999). *Det mångkulturella samhället och erkännandets politik*. Göteborg: Daidalos

BILDMATERIAL

Bild på sida 101 av Ieva Vaiva

Författarpresentationer

ANNA BANK

Anna Bank arbetar som fotograf vid Kulturmagasinet/Helsingborgs museer. Bank ansvarar för att tillgängliggöra och utveckla museets fotografiska samling och arbetar löpande med olika dokumentationsprojekt i Helsingborg. Bank har många års erfarenhet av att dokumentera samtidigt med en bakgrund som pressfotograf.

LAKSHMI FREIER

Lakshmi Freier är masterstudent i tillämpad kulturanalys vid Lunds universitet och skriver för närvarande sin masteruppsats om ensamkommande ungas situation i Skåne. Samtidigt jobbar Freier som projektledare för det sociala företaget The Good Talents med ett ledarskapsprogram för ensamkommande unga i Skåne.

KJELL HANSEN

Kjell Hansen är docent i etnologi och arbetar som lektor i landsbygdsutveckling vid Sveriges lantbruksuniversitet i Ulltuna. Förutom undervisning arbetar Hansen med forskning kring civilsamhället på landsbygden.

MARKUS IDVALL

Markus Idvall är docent i etnologi och undervisar i etnologi och tillämpad kulturanalys på Institutionen för kulturvetenskaper, Lunds universitet. Idvalls forskning har i flera år rört frågor om patienterfarenheter i ett kulturvetenskapligt perspektiv. Ett pågående forskningsprojekt handlar om patienters deltagande i kliniska försök inom biomedicinsk forskning om Parkinsons sjukdom.

SOFIA LAINE

Sofia Laine (PhD in Development studies) works as a university researcher in Folklore studies at the University of Helsinki. Laine works as a researcher in the international ERA.Net RUS Plus-project *LivingMemories – Living together with difficult memories and diverse identities* (www.livingmemories-era.net) with Kirsti Salmi-Niklander. Their article is based on the research and documentation project on the experiences of Finnish volunteers helping refugees and asylum seekers, started in January 2017. This pilot study is part of the *LivingMemories* project. Laine is also involved in the European Commission's and Council of Europe's Youth Partnership, in their process on 'young refugees and youth work' (<http://pjp-eu.coe.int/en/web/youth-partnership/refugees-seminar>).

BJÖRN MAGNUSSON STAAF

Björn Magnusson Staaf är docent i arkeologi och universitetslektor i ämnet museologi på institutionen för kulturvetenskaper vid Lunds universitet. Magnusson Staaf har inom

ramen för sin forskning rört sig över ett brett fält från tidig teknikutveckling, bebyggelse- och arkitekturhistoria samt analys av kulturarvsbruk. Hans generella forskningsintresse har en stark koppling till historiefilosofi. Sedan hösten 2015 har han varit medlem i den arbetsgrupp som lett dokumentationen av flyktingrelaterade frågor vid Malmö Museer, Kulturen i Lund och Regionmuseet i Kristianstad.

DANIEL MÅRS

Daniel Mårs har en masterexamen i Applied Cultural Analysis från Lunds universitet, och är tidigare projektassistent vid Centrum för Öresundsstudier. Mårs är även verksam som poet och debuterade 2017 med diktsamlingen *Simonillusioner* (Brombergs).

SANDRA NEERGAARD-PETERSEN

Sandra Neergaard-Petersen läser första året på masterprogrammet i museologi vid Lunds universitet. Neergaard-Petersen har en bakgrund som journalist på Sveriges Radio och en kandidatexamen i etnologi. I projektet *Flyktingdokumentation* har hon haft som uppgift att bland annat samla in och transkribera intervjuer med skåningar engagerade i flyktingmottagandet.

ANDREAS NILSSON

Andreas Nilsson är fotograf på Malmö Museer. Nilsson ingår i ett samarbetsprojekt tillsammans med Kulturen, Regionmuseet och Lunds universitet, där uppdraget är att dokumentera den samtida flyktingsituationen. Reportaget i *Gränslös* nr 8 bygger på de bilder och berättelser som Andreas Nilsson och Aila Peterson har samlat in sedan hösten 2015.

FREDRIK NILSSON

Fredrik Nilsson är professor i etnologi vid Lunds universitet och föreståndare för Centrum för Öresundsstudier. Nilssons vetenskapliga gärning är huvudsakligen fokuserad på transnationella flöden, vardagspraktiker och visioner i Öresundsregionen. Senast var han medförfattare till *Spritsmuggling på Östersjön. En kulturhistorisk studie av nätverk i tillblivelse* (2016).

MARSANNA PETERSEN

Marsanna Petersen är etnolog och har arbetat som antikvarie vid Kulturmagasinet på Helsingborgs museer mellan 2016-2017, där hon tillsammans med museifotograf Anna Bank genomförde projektet: "På flykt – En samtidsdokumentation om flyktingar i nordvästra Skåne".

AILA PETERSON

Aila Peterson är fil mag i humanekologi och geografi och arbetar som intendent på Malmö

Museer med inriktning på samtidsdokumentation. Peterson ingår i ett samarbetsprojekt tillsammans med Kulturen, Regionmuseet och Lunds Universitet, där uppdraget är att dokumentera den samtida flyktingsituationen. Reportaget i *Gränslös* nr 8 bygger på de bilder och berättelser som Andreas Nilsson och Aila Peterson har samlat in sedan hösten 2015.

ISABEL RESCALA

Isabel Rescala har en masterexamen i Applied Cultural Analysis från Lunds universitet och är tidigare projektassistent vid Centrum för Öresundsstudier. Rescala är anställd som intendent i det regionala projektet *Flyktingdokumentation* med uppgift att genomföra intervjuer och samla in skrivna berättelser om flykt och mottagande.

KIRSTI SALMI-NIKLANDER

Kirsti Salmi-Niklander works as a university lecturer in Folklore studies at the University of Helsinki. Salmi-Niklander is the co-ordinator of the international ERA.Net RUS Plus-project *LivingMemories – Living together with difficult memories and diverse identities* (www.livingmemories-era.net). Her and Laine's article is based on the research and documentation project on the experiences of Finnish volunteers helping refugees and asylum seekers, started in January 2017. This pilot study is part of the *LivingMemories* project.

KARIN SJÖBERG

Karin Sjöberg arbetar som arkivpedagog på Malmö stadsarkiv. Med en fil.kand. i etnologi har Sjöberg vid flera tillfällen under sitt yrkesverksamma liv arbetat med samtidsdokumentation och minnesinsamlingar på såväl arkiv som muséer. År 2016 påbörjade Sjöberg dokumentationsprojektet "Ankomst Malmö – om flyktingmottagandet i Malmö 2015".

CHARLOTTE ÅKERMAN

Charlotte Åkerman är fil kand i etnologi och chef för Samlingsavdelningen vid Kulturen i Lund. Åkerman är projektledare för *Flyktingdokumentation*, ett samarbetsprojekt mellan Regionmuseet Kristianstad, Malmö Museer, Kulturen i Lund och Institutionen för kulturvetenskaper vid Lunds universitet.